

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

**ESKİ UYGURCA TANTRİK BİR METİN:
AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA**

Ali DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

ESKİ UYGURCA TANTRİK BİR METİN:
AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA

Ali DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Ali DOĞAN tarafından hazırlanan “Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: Avalokiteśvara-sādhana” başlıklı bu çalışma, 23/05/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bülent GÜL (Başkan)

Prof. Dr. Emine YILMAZ (Danışman)

Prof. Dr. Ferruh AĞCA (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

23/05/2022

Ali DOĞAN

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Emine YILMAZ** danışmanlığında tarafımdan retildeğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

23/05/2022

Ali DOĞAN

TEŞEKKÜR

Sahip olduğu engin bilgi ve tecrübeleri ile bu çalışmanın en iyi şekilde tamamlanmasında büyük katkısı olan, çalışma konumda sınırlama yapmamakla birlikte önerileriyle daha iyi hâle getiren, fikirlerimi önemseyen, olumlu değerlendirmelerle yol gösteren, sabırla tezimi tekrar tekrar inceleyip hatalarımı ve eksikliklerimi görmemi ve düzeltmemi sağlayan saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Emine YILMAZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DOĞAN, Ali, *Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: Avalokiteśvara-sādhana*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022

Bu çalışmada, *Tantrik Budizm* ürünü olan *sādhana* türünde yazılmış Eski Uygurca *Avalokiteśvara-sādhana* ele alınmıştır. *Avalokiteśvara-sādhana*, Budizmde “Merhamet Tanrıçası” olarak bilinen *Avalokiteśvara Bodisattva*’nın zihinde canlandırılması için yazılmış meditatif bir ritüel metnidir. Eserin Uygurca versiyonu, 13. yüzyılda Yüan hanedanlığı döneminde *Puṇyaśri* tarafından tercüme edilmiş, 1333 ve 1336 yıllarında fragmanları blok baskı yöntemi ile çoğaltılmıştır. Eser, Berlin Turfan Koleksiyonu’nda kayıtlı U kodlu fragmanlardan oluşur. Eserin fragmanlarının ilk yayını, Kara ve Zieme tarafından 1976’da BT VII’de “B”, “C” ve “E” başlıkları altında farklı metinler olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada fragmanların yazı çevrimi ve Almanca çevirisi verilmekle birlikte gerek duyulduğunda dipnotlarla açıklamalarda bulunulmuştur. Kara ve Zieme’den sonra eserin bütünlüklü bir yayını yapılmamıştır. Bu çalışmada eserin en güncel fragman bilgileriyle bütünlüklü bir yayını yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, çalışma; eserin bulunduğu tarihsel arka plan ve Budizm anlayışının açıklandığı *Giriş*; eserin Budizmdeki yeri, tercümanı, kolofonları, eser hakkında yapılan yayınlar, eserin belirgin imla özellikleri, belirgin dil özellikleri ve eser çalışılırken izlenen yolların açıklandığı *Eser*; fragmanların fiziksel özelliklerinin verildiği ve okunduğu *Harf Çevrimi* ve *Yazı Çevrimi*; metnin kurgusunun yapıldığı ve önceki yayınlardaki okumalarla karşılaştırıldığı *Metnin Sıralanması ve Karşılaştırılması*; eserin çevirisinin yapıldığı *Türkiye Türkçesine Aktarım*; eserde geçen dinî terminolojinin açıklandığı *Budizm Terimleri ve İfadelerinin Açıklanması*; eserde geçen bütün sözcüklerin gramatikal dizinin yapıldığı *Dizin* ve fragmanların verildiği *Tıpkıbasım* bölümlerinden oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uygurca, Tantrik Budizm, Avalokiteśvara, sādhana.

ABSTRACT

DOĞAN, Ali, *A Tantric Text of The Old Uyghur: Avalokiteśvara-sādhana*, Master Thesis, Ankara, 2022.

In this study, Old Uyghur *Avalokiteśvara-sādhana*, written in the *sādhana* genre, which is a product of *Tantric Buddhism*, is discussed. *Avalokiteśvara-sādhana* is a meditative ritual text written for the visualization of *Avalokiteśvara Bodhisattva*, known as the “Goddess of Mercy” in Buddhism. The Uyghur version of the text was translated by *Puṇyaśrī* in the 13th century during the Yüan dynasty, and its fragments were reproduced by block printing method in 1333 and 1336. The text consists of U-coded fragments registered in the Berlin Turfan Collection. In the first publication of the text, the fragments was evaluated as different texts under the headings of “B”, “C” and “E” in BT VII in 1976 by Kara and Zieme. In this study, transcription and German translation of the fragments are given, and explanations are made with footnotes when necessary. After the publication of Kara and Zieme, there was no comprehensive publication of the text. In this study, it has been tried to make a comprehensive publication of the text with the most current fragment information. For that purpose, the study consists of the following chapters: *Introduction* in which the historical background of the text and the understanding of Buddhism are explained; *The Text* in which the place of the text in Buddhism, its translator, colophons, the publications about the text, the distinctive orthographic features of the text, the distinctive language features and the ways followed while studying the text are explained; *Transliteration and Transcription* in which the physical properties of fragments are given and read; *Sorting and Comparing the Text* in which the text is edited and compared with readings in previous publications; *Translation to Turkish* in which the text is translated; *Explanation of Buddhism Terms and Expressions* in which the religious terminology in the text is explained; *The Index* in which the grammatical index is made of all the words in the text, and *Facsimile* in which the fragments are given.

Keywords: Old Turkic, Old Uyghur, Tantric Buddhism, Avalokiteśvara, sādhana.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
İŞARETLER.....	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ÖN SÖZ.....	xv
 GİRİŞ	 1
1. BÖLÜM: ESER.....	6
1.1. ESERİN ADI VE KONUSU	6
1.2. ESERİN TERCÜMANI.....	8
1.3. ESERİN KOLOFONU VE TARİHLENDİRİLMESİ.....	9
1.4. ESER HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	11
1.5. ESERİN BELİRGİN İMLA ÖZELLİKLERİ.....	13
1.6. ESERİN BELİRGİN DİL ÖZELLİKLERİ.....	16
1.7. ESER İNCELENİRKEN İZLENEN YOLLAR.....	18
1.7.1. Fragmanların Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi Bölümünde İzlenen Yol	18
1.7.2. Metnin Sıralanması ve Karşılaştırılmasında İzlenen Yol.....	19
1.7.3. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı Yapılırken İzlenen Yol....	19
1.7.4. Metinde Geçen Budizm Terimleri İncelenirken İzlenen Yol.....	20
1.7.5. Dizin Kısmı Hazırlanırken İzlenen Yol.....	20
1.7.6. Tıpkıbasım Kısmı Hazırlanırken İzlenen Yol	20
 2. BÖLÜM: FRAGMANLARIN HARF ÇEVİRİMİ VE YAZI ÇEVİRİMİ	 21

3. BÖLÜM: METNİN SIRALANMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI.....	40
4. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM	59
5. BÖLÜM: BUDİZM TERİMLERİ VE İFADELERİNİN AÇIKLANMASI	66
6. BÖLÜM: DİZİN.....	102
KAYNAKÇA	141
TIPKIBASIM	150
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	166
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	169

KISALTMALAR

- AG** Gabain, Annemarie von (1950). *Alttürkische Grammatik mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch mit vier Schrifttafeln und sieben Schriftproben (Zweite, verbesserte Auflage)*. Leipzig: Otto Harrossowitz.
- AH 11** Yakup, Abdurishid ve Michael Knüppel (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- AH 15** Yakup, Abdurishid (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, Unbestimmte Fragmente und Nachträge*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- AH 17** Knüppel, Michael (2013). *Heilkundliche, Volksreligiöse und Ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- AS** *Avalokiteśvara-sādhana* (incelenen metin)
- AY** Kaya, Ceval (2021). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- bk.** bakınız
- BT I** Hazai, Georg ve Zieme, Peter (1971). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu"*. Berliner Turfantexte I. Berlin: Akademie Verlag.
- BT III** Tezcan, Semih (1974). *Das Uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III*. Berlin: Akademie Verlag.
- BT VII** Kara, Georg ve Peter Zieme (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung. Berliner Turfantexte VII*. Berlin: Akademie Verlag.

- BT VIII** Kara, Georg ve Peter Zieme (1977). *Die uigurischen Übersetzung des Guruyogas Tiefer Weg von Saskya Pandita und der Mañjuśrīnāmasagāṭi. Berliner Turfantexte VIII*. Berlin: Akademie Verlag.
- BT XIII** Zieme, Peter (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. Berliner Turfantexte XIII*, Berlin: Akademie Verlag.
- BT XX** Zieme, Peter (2000). *Vimalakīrtinurdeśasūtra. Berliner Turfantexte XX*. Belgium: Brepols.
- BT XXIII** Zieme, Peter (2005). *Magische Texte des Uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII*. Belgium: Brepols.
- BT XXVI** Kasai, Yukiyo (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.
- BT XXVIII** Yakup, Abdurishid (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur. Berliner Turfantexte XXVIII*. Turnhout: Brepols.
- c.** cilt
- çev.** çeviren
- Çin.** Çince
- DTS** Nadelyaev V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar’*. Leningrad: Nauka.
- ed.** editör
- Edgerton** Edgerton, Franklin (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit, Grammar and Dictionary. Vol. II: Dictionary*. New Haven, Yale University Press.
- EDPT** Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- ETŞ** Arat, Reşit Rahmeti (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ETü.** Eski Türkçe

EUyg.	Eski Uygur Türkçesi
Gharib	Gharib, Badr al-Zaman (1995). <i>Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian English</i> . Tahran: Ferhangan Publications.
HA	Wilkens, Jens (2021). <i>Handwörterbuch des Altuigurischen</i> . Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
Hlh.	Halha Moğolcası
Hopkins	Hopkins, Jeffrey ve Paul Hackett (2016). <i>Tibetan-Sanskrit-English Dictionary</i> . Dyke, VA: The Uma Institute for Tibetan Studies.
KMo.	Klasik Moğolca
Mac.	Macarca
Mo.	Moğolca
MW	Monier-Williams, Sir M. (1899). <i>A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages</i> . Oxford.
OMo.	Orta Moğolca
OTG	Erdal, Marcel (2004). <i>A Grammar of Old Turkic</i> . Leiden: Brill.
OTWF	Erdal, Marcel (1991). <i>Old Turkic Word Formation I-II</i> . Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
örn.	örnek
Pal.	Palice
Poth.	Clark, Larry V. (1982). The Manichean Turkic Pothi-Book. <i>Altorientalische Forschungen</i> , 9(JG), s. 145-218.
s.	sayfa
SH	Soothill, William Edward ve Lewis Hodous (2014). <i>A Dictionary of Chinese Buddhist Terms</i> . London and New York: Routledge.
Skr.	Sanskritçe

Soğd.	Soğdca
t.y.	tarih yok
TED	Das, Sarat Chandra (1902). <i>A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms</i> . Calcutta: The Bengal Secretariat Book.
Tib.	Tibetçe
Toh. A	Toharca A Lehçesi
Toh. B	Toharca B Lehçesi
U II	Müller, Friedrich Wilhelm Karl (1911). <i>Uigurica II</i> . Berlin: Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften.
vb.	ve benzeri
VEWT	Räsänen, Martti (1969). <i>Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen</i> . Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
vol.	volume “cilt”

İŞARETLER

...	Metnin transliterasyonu, transkripsiyonu ve çevirisi yapılırken okunamayan yıpranmış veya kaybolmuş kısımları gösterir.
///	Yıpranmış veya kaybolmuş kısımlardaki sözcüklerin kaç harf olduğu gösterir.
[]	Metinde okunamayan veya kaybolmuş kısımların tamirini gösterir.
<Boşluk>	İki fragman arasında eksik olduğunu gösterir.
.	Fragmanlardaki bir noktalı işaretlerini gösterir.
:	Fragmanlardaki iki noktalı işaretleri gösterir.
..	Fragmanlardaki üç noktalı işaretleri gösterir.
::	Fragmanlardaki dört noktalı işaretleri gösterir.
::.	Fragmanlardaki iki noktalı işaretleri gösterir.
()	Metinde yazılmayan ünlüleri ve çevirideki müdahaleleri gösterir.
+	İsme gelen ekleri gösterir.
-	Fiile gelen ekleri gösterir.
<i>T</i>	Fragmandaki silik ya da yıpranmış harfler <i>italik</i> yazılır.
²	Çevirideki ikilemeleri gösterir.
<	Gelişimin eskiye doğru olduğunu gösterir.
>	Gelişimin yeniye doğru olduğunu gösterir.
<<	Sözcüğün hangi dil vasıtasıyla alındığını gösterir.
~	Alternasyonlu biçimleri gösterir.
**	Fragmanlarda bulunan koyu işaretleri gösterir.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.	Fragmanların Metindeki Sıralanışı	19
Tablo 2.	Beş Yönün Budaları ve Sembolleri	77
Tablo 3.	Elementler ve Sembolleri	79
Tablo 4.	On Kök	84
Tablo 5.	On İki Dal	85
Tablo 6.	On İki Hayvanlı Türk Takvimi	85
Tablo 7.	Altmışlık Döngü	85

ÖN SÖZ

Uygurlar, 9. yüzyılın ortalarında Uygur Bozkır Devleti yıkıldıktan sonra yerleştikleri Kansu ve Tarım Havzası bölgelerinde Budizmle yakın temas içerisine girmiş ve öğretiyi benimsemişlerdir. 13. yüzyılın ikinci yarısında Kubilay'ın Yüan hanedanlığını kurmasından sonra ise Uygurlar, Budist Tibetliler ile Moğollar arasında bir köprü vazifesi görmelerinden dolayı burada *Tibet Budizmi* veya bir diğer deyişle *Tantrik Budizm* anlayışıyla karşılaşmışlardır. Bu dönemde blok baskı yöntemi ile birçok eser çoğaltılmıştır. Bu eserlerden birisi de *Puṇyaśrī* tarafından Tibetçeden çevrilmiş, 1333 ve 1336 tarihli iki kolofonu olan Eski Uygurca *Avalokiteśvara-sādhana*'dır. *Avalokiteśvara-sādhana*, *Tantrik Budizmde sādhanalar* arasında yaygın olarak bilinen, *Avalokiteśvara*'yı zihinde canlandırmak için yazılmış bir meditasyon metnidir.

Eserin Uygurca versiyonu, Berlin Turfan Koleksiyonu'nda bulunan U 4124, U 4288, U 4706, U 4708, U 4710, U 5601, U 4624 ve U 5964 kayıt numaralı fragmanlardan oluşmaktadır. Eserin fragmanları ilk olarak Kara ve Zieme (1976) tarafından “B”, “C” ve “E” başlıkları altında farklı metinler olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada eserin fragmanlarının yazı çevrimi ve Almanca çevirisi verilmiştir. Bu çalışmadan sonra eserin katalog bilgileri Elverskog (1997), Yakup ve Knüppel (2007), Yakup (2009) ve Knüppel (2013) tarafından hazırlanmıştır.

Yapılan çalışmada eserin en güncel fragman bilgileri dikkate alınmış, bütünlüklü bir Eski Uygurca metin yayını ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma *Giriş*, *Eser*, *Harf Çevrimi* ve *Yazı Çevrimi*, *Metnin Sıralanması* ve *Karşılaştırılması*, *Türkiye Türkçesine Aktarım*, *Budizm Terimleri ve İfadelerinin Açıklanması*, *Dizin* ve *Tıpkıbasım* bölümlerinden oluşur.

Giriş bölümünde eserin bulunduğu dinî çevre hakkında bilgi verildikten sonra *Eser* bölümünde eserin Budizmdeki yeri, tercümanı, kolofonları, eser hakkında yapılan yayınlar, eserin belirgin imla özellikleri, eserin belirgin dil özellikleri, eser çalışılırken izlenen yollar açıklanmıştır.

Eserin Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi bölümünde fragmanların kurgusu yapılmadan kataloglardaki sıralamaya göre sıralanmış ve fragmanlar okunmuştur. Daha sonra *Metnin Sıralanması ve Karşılaştırılması* bölümünde metnin kurgusu yapılmış ve dipnotta daha önce Kara ve Zieme (1976), Ölmez ve Uzunkaya (2017) tarafından yapılmış okumalarla karşılaştırılmış, bu şekilde okuma farklılıkları ortaya konmuştur.

Türkiye Türkçesine Aktarım bölümünde Eski Uygurca sözlük ve metin çalışmalarından faydalanılarak eser çevrilmiş, bu esnada eserin barındırdığı Budizm terimleri ve ifadeleri için terim sözlüklerine müracaat edilmiştir.

Çalışmanın “notlar” kısmı olan *Budizm Terimleri ve İfadelerinin Açıklanması* bölümünde metinde geçen terim ve ifadelerin kökenleri tespit edildikten sonra varsa Budist çevrede etkin olan başta Sanskritçe, Soğdca, Tibetçe, Çince, Toharca A, Toharca B ve Moğolca dillerindeki karşılıkları verilmiştir. İncelenen terim ve ifadeler Türkçe ise; köken, söz varlığı ve gramer çalışmaları incelenmiş ve dilsel analizler yapılmıştır. Dilsel açıklamalar yapıldıktan sonra terim ve ifadelerin Budizmdeki kavramsal çerçeveleri verilmiştir. Bölümde elde edilen bilgiler ışığında metnin *Türkiye Türkçesine Aktarımı* tekrar incelenmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Dizin bölümünde eserin bütün sözcükleri bulundukları yapılar içerisinde gramatikal dizin olarak verilmiştir. Sözcük yabancı kökenli ise alıntılandığı dildeki karşılığı “<” ve “<<” işaretleri kullanılarak gösterilmiştir. Sözcüklerin metin içerisindeki anlamları verildikten sonra metindeki ilgili satırı belirtilmiştir.

Tıpkıbasım bölümü, Turfanforschung / Digitales Turfan-Archiv’deki fotoğraflar kullanılarak oluşturulmuştur. Eserin *tıpkıbasımında* uygulanan sıralama ve başlıklandırma, *Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi* bölümündekilerle aynı sıralama ve başlıklar ile verilmiştir. Bu şekilde okuma kontrolleri yapılırken kolaylık sağlamak istenmiştir.

Bu metni çalışmamı tavsiye eden, metin çalışmasında sahip olduğu bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Dr. Hasan İSİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Akademik meslek hayatına atıldığım Hacettepe Üniversitesi'nde verdikleri derslerle ufkumu açan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN'e, Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN'a, Doç. Dr. Fatma Binnur ERDAĞI DOĞUER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Duygu Özge GÜRKAN'a; tez savunma jürimde bulunan, güzel görüşleri ve değerlendirmeleriyle hem tezime katkıda bulunan hem de çalışma motivasyonumu arttıran Prof. Dr. Bülent GÜL'e ve Prof. Dr. Ferruh AĞCA'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezimde kullandığım fragmanların yayım izinlerini veren Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften ve Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz Orientabteilung'a teşekkür ederim.

Yüksek lisansımda burs imkânı sunan Türk Dil Kurumu'na teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Budizm, tarihî Buda olan *Siddharta Gautama*'nın aydınlığa yani *buddhalığa* ulaşması ile Hindistan'da yaklaşık olarak MÖ 6. yüzyılda kurulmuş olan ve Asya'da çok etkili olmuş bir öğretilerdir. *Siddharta Gautama* henüz yaşıyorken birçok seyahatte bulunmuş ve öğretisini gittiği yerlerde insanlara anlatmıştır. Öğretisini yaymak için çıktığı seyahatlerden sonra krallığına dönmüş, ailesi ve yakın çevresinden oluşan ilk cemaati yani *Sangha*'yı kurmuştur. Bu şekilde yayılmaya başlayan Budizm öğretisi, asıl yaygınlaşma fırsatını kral *Aśoka*'nın¹ Budizmi kabul etmesiyle kazanır. Yayılması ivme kazanan öğreti, böylece Hindistan içlerine kadar ulaşır. MS 1. yüzyıla kadar parçalanmadan tek bir öğreti olarak devam eden Budizm, daha sonra mezheplere ayrılacaktır (Tokyürek, 2019, s. 14).

Budizm, 2500 yıl boyunca varlığını sürdürmeyi başarmış olmakla birlikte bu süreç içerisinde birçok radikal değişim ve süreçler geçirmiştir. Bu süreçler dört dönem hâlinde incelenebilir. İlk dönemde eski Budizm geleneği olarak adlandırılan *Theravāda* “eskilerin yolu” veya *Hināyāna* vardır ve bireyin kurtuluşunu esas alır. İkinci dönemde “büyük araç” anlamına gelen *Mahāyāna* kavrayışı ortaya çıkar ve bütün canlıların kurtuluşunu amaçlar. Üçüncüsünde ise Tibet'te *Mahāyāna* kavrayışının bir kolu olarak geliştiği düşünülen veya *Vajrayāna*'nın Tibet yorumu olarak değerlendirilen *Tibet Budizmi*, bir diğer deyişle *Tantrik Budizm* anlayışı görülür. MS 6-11. yüzyıllarını kapsayan *Tantrik Budizm* anlayışının ortaya çıkmasından sonra 1000 yıl sürecek olan dördüncü dönemde, Budizm kavrayışı kendisini yenilememiştir (Conze, 2008, s. 8-9).

Tantrik Budizm

Tantra Budizmi, *Tibet Budizmi*, *Ezoterik Budizm* ve *Tantrik Budizm* şeklinde farklı adlandırmaları olan bu anlayış, 5. yüzyılın başında Hindistan'da görülmeye başlar ve *Hindistan Budizm* anlayışının son yenilikçi başarısıdır. *Tantrik Budizm* kabaca üç

¹ MÖ 300-232 (başka bir görüşe göre MÖ 268-232) yıllarında yaşamış, Hindistan'ın Mauryan Kralı ve ünlü Budist lider (Buswell ve Lopez, 2014, s. 70).

dönemde şekillenmiştir. *Tantrik* anlayışın ilk dönemi *Mantrayāna* olarak adlandırılır. 4. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülen ve 6. yüzyılın başlarından sonra ivme kazanan bu anlayışta, aydınlanmaya erişmek için büyü ve sihir bir araç olarak kullanılır. Bu anlayış sistematik değildir ancak Budizme birçok *mantra*, *mudrā*, *maṇḍala* gibi yeni kavramların ve yeni tanrıların girmesini sağlamıştır. 8. yüzyıldan sonra *Tantrik Budizm* önceki öğretilerle bir sistem halini alır ve *Beş Tathāgata*² ile *Vajrayāna* anlayışı ortaya çıkar. Süreç içerisinde yeni sistemler ve eğilimler ortaya çıksa da Budist çevrede çok fazla etkiye sahip olamamışlardır. 10. yüzyılda ise astroloji ve senkretizmin³ etkisinin çok görüldüğü *Tantrik Budizmin* son aşaması olan “Zamanın Teker” anlamına gelen *Kālacakra* anlayışı gelişir (Conze, 2008, s. 61-62).

Uzmanların, *Tantrik Budizmin* ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşleri mevcuttur. Wedemeyer, “Making Sense of Tantric Buddhism” adlı çalışmasında bu görüşleri şu şekilde sıralar: “Bazı araştırmacılar *Tantrizmin*, keşişlerin aşırı ve yozlaşmış dürtülerine çıkış yolu aramalarından doğduğunu düşünürken, bazıları da Hindistan’ın dinî derinliğinin etkisi olarak yorumlar. Bir başka grup araştırmacı ise doğrudan *Şaivism*⁴ geleneklerinden gelen ödünclenme kavrayış yapısı olarak görür” (2013, s. 18).

8. yüzyıldan sonra *Tantrik Budizm*, Tibet sahasında yayılmaya başlamıştır. *Tanrik Budizmin* bu bölgeye gelmesiyle *Lamaizm* ve *Tibet Budizmi* anlayışları doğmuştur. Bu anlayışı iyice benimseyen *Tibet Budizmi* geleneği, kendi Budizm anlayışı doğrultusunda mezhepler ortaya çıkarmıştır. Ölmez ve Uzunkaya, bu mezheplerin anlayış açısından birbirlerinden çok farklı olmadığına ancak inandıkları liderlerin, bağlı oldukları manastırların, okudukları metinlerin ve uygulamalarının farklılık gösterdiğine dikkat çekmektedir. *Nying-ma* mezhebine tabi olan Budistler, *Tantrizmin* kaynağı olan ve Hintçeden yapılan eski çevirileri okurlarken; *Ka-rgyud* mezhebine tabi olanlar kısmen daha yerel ve daha güncel metinleri okurlar. Diğer iki mezhep ise farklılıklar açısından

² *Pañcatathāgata* olarak da bilinen *Tantrik Budizmde* önemli olan Beş Buda’yı temsil eder: *Vairocana*, *Akṣobhya*, *Amitābha*, *Ratnasambhava* ve *Amoghasiddhi* (Buswell ve Lopez, 2014, s. 617).

³ “Birbirinden ayrı düşünce, inanış veya öğretileri kaynaştırmaya çalışan felsefe sistemi” (TDK, 2011, s. 2066)

⁴ Hinduizm içerisinde önemli bir gelenek.

büyük oranda değişime uğramış ve 13-14. yüzyıllarda siyasi güce sahip olmuş *Sa-skya* ve en genç aynı zamanda en yaygın mezhep olan *Gelug* mezhebidir (2017, s. 63).

Ritüeller, semboller ve zihinde canlandırma ile bilişsel dönüşümü sağlamayı hedefleyen uygulama ve meditasyonlara dayalı *Tantrizm* anlayışı, bu yolla hızlı bir şekilde *aydınlanmaya* erişebilme iddiasındadır (Power, 2007, s. 249-250). *Tantrik Budizm*de bu uygulamalar *mantralar*, *mudrālar* ve *maṇḍalalar* eşliğinde yapılır. *Mantra*, Budalara veya diğer tanrılara edilen büyülü dualardır. Bilinen en yaygın mantra, *Avalokiteśvara Bodisattva*'ya atfedilen *om maṇi padme hūṃ*'dur. Bu büyülü duaların uzun versiyonlu biçimleri, *dhāranī* terimi ile ifade edilir. Meditasyon ve dinî uygulamalarda *mantraların* veya *dhāranīlerin* etkisini arttırmak için farklı el ve omuz duruşlarını temsil eden *mudrālar* uygulanır. *Tantrik Budizm* anlayışında dinî ritüellerin ve uygulamaların yapılacağı yer daha öncesinden düzenlenir. Bu düzenleme içerisinde yerleri ve yönleri belirli olan Budalar ve Bodisattvaların diagramlarının bulunduğu dairelerden oluşan semboller mevcuttur.

Uygurlarda Tantrik Budizm

I. Köktürk kağanlığı döneminde (552-612) Budizm Asya'da aktif rol oynamasına rağmen, II. Köktürk kağanlığı döneminde (692-742) ve 762 yılında Maniheizmi devlet dini olarak kabul eden Uygur Bozkır Devletinde (744-840) öğretiye dair çok az kanıt vardır. Uygur Bozkır Devleti yıkıldıktan sonra Uygurlar Kansu'ya ve Tarım Havzası'na yerleşir. Burada Budizmle yakın bir etkileşim içerisinde bulunurlar (Zieme, 2015, s. 871).

Uygurların *Tibet Budizmi* ile ilişkileri Kubilay tarafından kurulan Yüan hanedanlığının (1279-1368) Budizmi devlet dini olarak kabul etmesiyle artar. Moğol egemenliği altında bulunan Uygurlar, Kansu bölgesinde Moğollar ile Budist Tibetliler arasında bulunmalarından dolayı aracı bir rol üstlenmişlerdir. “Śākya Soyu'nun Tarihi”nde, *Śākya Pandita*'nın (1182-1251) *Godan Khan* (1206-1251) ile Budist öğretiyi tartıştığı esnada bir Uygur keşişin tercümanlık görevinde bulunduğu bilgisi mevcuttur” (Yang ve Zhang, 2017, s. 378).

Budizm öğretisini benimsemeye başlayan Uygurların çeviri faaliyetlerine ancak 10. yüzyılda başladığı görülür. Uygur önde gelenlerinin destekleriyle başlatılan bu yoğun çeviri faaliyetleri 17. yüzyıla kadar sürer. Budist Uygur külliyyatının büyük çoğunluğunun oluşturulması ise Batı Uygur Kağanlığı dönemine yani 9-14. yüzyıllarına denk düşer. *Tibet Budizminden* bir diğer deyişle *Tantrik Budizmden* etkilenmiş olan Budist Uygurlar, sadece Tantrik eserleri Tibetçeden çevirmekle kalmamış aynı zamanda Uygurca eserlerde Tibet alfabesi kullanmışlar ve Tibetçe açıklamalar yapmışlardır. Uygurca Tantrik metinlerin çoğu Moğol Yüan hanedanlığı döneminde Tibetçeden çevrilmiş olsa da *Singku Seli Tutung*'un çevirdiği *Avalokiteśvara* külliyyatının bazı *sūtraların* Çince kaynaklı olması muhtemeldir (Zieme, 2015, s. 877).

Elverskog, 1997'de Tantrik Uygur külliyyatını "Silk Road Studies I: Uygur Buddhist Literature" adlı çalışmasında, *Tantric Texts* başlığı altında fragman ve yayın bilgileriyle vermiştir. Bu kategorideki eserlere eklenen yeni fragman ve çalışmaların bilgilerine, otuz yıl sonra 2017'de Ölmez ve Uzunkaya, tarafından yayımlanan "Eski Uygurcada Tibet Budizmi" adlı makalede değinilmiştir.

Türkiye'de Uygurlardan kalan, *Tantrik Budizm* geleneğine ait metinlerin 2017 yılından sonra güncel fragman, okuma ve alanla alakalı bilimsel gelişmeler göz önünde bulundurularak yeniden yayımlanmaya başladığı görülmektedir. Uğur Uzunkaya'nın 2017'de Yıldız Teknik Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırladığı *Son Dönem Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin)* adlı çalışması bu yayınların başlangıcı niteliğindedir. Uzunkaya, çalışmasında *Türkische Turfantexte* serisinde "A" ve "B" başlıklarıyla bulunan, *Tibet Budizmi* ve *Mahāyāna Budizmi*'ne ait iki metni incelemiştir. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma daha sonra kitap olarak basılmıştır (bk. Uzunkaya, 2021). Bu çalışmanın hemen akabinde 2018 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Ayşe Kılıç Cengiz tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve 2021 yılında basılan *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī* adlı çalışma gelir. Kılıç Cengiz, U II'de Müller tarafından yayımlanan, Uygur Tantrik külliyyatının önemli eserlerinden birisi olan *Sitātapatrādhāraṇī*'yi güncel fragmanlarıyla ele almıştır (bk. Kılıç Cengiz, 2021). Aynı yıl Gönül Aris, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde *Eski Uygurca Ölüler Kitabı Üzerine Bir Çeviri Denemesi* adlı master tezini sunmuştur.

Aris, çalışmasında Sir Aurel Stein'in Dunhuang'da bulduğu dört kitaptan oluşan *Tibet'in Ölümler Kitabı*'nın ilkinin incelemiştir. *Tantrik Türk Budizmi* geleneğine ait metin çalışmalarının sonuncusu Hasan İsi'ye aittir. İsi, Hacettepe Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırladığı çalışmasında U II'de F. W. K. Müller tarafından neşredilen *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adlı eseri yeni fragman ve yeni okumalarla bütünlüklü olarak ortaya koymuştur. 2021 yılında kitap olarak basılan *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adlı bu çalışmada İsi, *Tantrik Türk Budizmi Araştırmaları* başlığı altında Tantrik Uygur külliyatı üzerine yapılan çalışmaları en güncel yayın bilgileriyle sunmuştur (İsi, 2021, s. 47-51). İsi, ayrıca çalışmasında kataloglardan tespit ettiği Tantrik Uygur metinlerinin listesini de vermiştir: *Amṛtadundubhisvaradhāraṇī*, *Ārya-parimitāyurjñāna-nāmamahāyāna-sūtra*, *Ārya-rājāvavādaka Sūtra*, *Ārya-sarva-durgati-pariśodhana-uṣṇīṣavijayā-nāma-dhāraṇī*, *Ārya-sarva-tathāgata-uṣṇīṣa-sitātapatrā-aparājitā-nāma-dhāraṇī*, *Avalokiteśvara-sādhana*, *Bahşı Ögdisi*, *Beş Dhyāni Buddha'nın Tasviri*, *Cakrasaṃvara'ya İlişkin Metinler*, *Guruyoga of Sa-Skya Paṇḍita*, *Kāyacakra Sādhana*, *Mahākāraṇika nāma ārya avalokiteśvara dhāraṇī anuśamsā sahita sūtrat samgrhītā*, *Maṇḍala-Abhisamaya*, *Mañuśrī-nāma-samgīti*, *Mañuśrī-sādhana*, *Naropa'nın Ölümler Kitabı*, *Nīlakanthaka sūtra*, *Pañcarakṣā*, *Śrīcakrasaṃvara*, *Tārā-ekovimśati-stotra*, *Tejo-Mahākāla*, *Vajrapāṇi Metni*, *Vajrasattva-Mantra'nın İki Fragmanı*, *Vajravidāraṇā-nāma-dhāraṇīsādhana* (2021, s. 34-35).

1. BÖLÜM: ESER

1.1. ESERİN ADI VE KONUSU

Eser, *Bodisattva Avalokiteśvara*'ya dayanan, Budizm geleneğinde meditasyon ve zihinde canlandırma metni olarak bilinen bir *sādhana* örneğidir. Eserin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle metnin asıl unsuru olan *Avalokiteśvara* hakkında bilgi vermek gerekir. *Avalokiteśvara*, Beş Dhyāni Buda'dan batı yönünün Budası olan *Amitābha*'nın ruhani evladı olarak bilinir. *Amitābha*, bir gün kendisini meditasyona öyle kaptırır ki sağ gözünden beyaz bir ışık huzmesi yayılır ve bu ışık hüzmesi *Avalokiteśvara*'ya dönüşür. *Amitābha*'nın onu kutsamasından sonra *Avalokiteśvara* ilk olarak meşhur mantrası olan *oṃ maṇi padme hūṃ*'u okur. Sanskritçe “yukarıdan bakan efendi” anlamına gelen *Avalokiteśvara* ayrıca Tibetçe སྤྱན་རས་གཟིགས་ *Spyan-ras-gzigs* “etkileyici görünüm”, Moğolca *Nidüberujükçi* “gözüyle bakan” veya *Qonksim-bodhisattva* “gülümseyen Bodisattva”, Çince 觀音 *Guānyīn* “seslerin algılanması” isimleri ile de tanınır. *Avalokiteśvara* ve diğer dinî figürlerin görsel özellikleri genellikle *sādhanalara* dayanır. *Sādhanalarda* *Avalokiteśvara* çoğu zaman elinde *yüz sekiz boncuklu tesbih* ve *lotus çiçeği* tutar ve beyaz renk ile temsil edilir. Büyülü hecesi *hrīḥ* ve *mudrâsı namaḥkāra*'dır (Getty, 1914, s. 54).

Gücün ve merhametin sembolü olarak görülen *Avalokiteśvara*, özellikle *Mahāyāna* ve *Tibet Budizminde* çok geniş bir tanınırlığa sahiptir. Tibet'te 7. yüzyılın ortalarından sonra *Avalokiteśvara* figürünün yaygınlaşmasını sağlayan en önemli etkenlerden birisi Tibet Budistlerinin, *Kral Srong-tsang-pam-po*'nun *Avalokiteśvara* olduğunu iddia etmesidir. Böylece siyasi gücün etkisiyle bölgede çok yaygınlaşan bir figür hâlini alır. Bir diğer etken ise “gerçek evren” olan *Dördüncü Evreni* yaratmış olmasıdır. Bu yüzden aynı zamanda *Dördüncü Dhyāni Bodisattva* olarak bilinir. Budizm ikonografisinde ve *sādhanalarda* yüz sekiz farklı formda görülebilen *Avalokiteśvara*, efsanelere göre insanları kurtarmak ve korumak için dünyaya “333” kez gelmiştir (Getty, 1914, s. 55).

Budizm camiasında en çok tanınan figürlerden birisi olan *Avalokiteśvara*'yı, Budist külliyatının büyük bir kısmını oluşturan *sūtralarda* sıklıkla görmek mümkündür. Bu *sūtralar* arasında en çok tanınanı, aynı zamanda çalışılan metinde “nom çäçäki” olarak geçen *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'dır. Bu eserde *Avalokiteśvara* hakkında birkaç bölüm vardır. Bunlardan birisi yine çalışılan eserde “arya-avalokīṭa-iṣvari bodis(a)t(a)v ‘tīn(1)ḡ-lar üçün’ alku-tīn sī[ṇar āt’]öz-in körkiṭmāk bölük-i” olarak adlandırılmıştır. *Avalokiteśvara*'nın bahsinin geçtiği *sūtralardan* sonra en yaygın olan Budist metinler ise *sādhana*lardır. Budist külliyatta *yüz sekiz* farklı formda görülebilen *Avalokiteśvara*'ya atfedilen çok sayıda ve çeşitli *sādhana* örnekleri vardır.

Sādhana, budistlerin Buda ve Bodisattvaları zihinlerinde canlandırdığı meditatif bir görselleştirme tekniği ve metnidir. Budist inanırlar ellerindeki *sādhana* metnine göre kendilerini hem bedensel hem sözlü hem de zihinsel boyutta Buda veya Bodisattvalarla aynı özelliklere sahip olduğunu tahayyül eder. Bu uygulamanın devamında *Tantrik Budizmde* yaygın olan büyümlü sözler yani *mantralar* okunur. Böylece uygulamayı gerçekleştiren kişi, kendisinin “aydınlanmış” anlamına gelen *Buda* olacağına inanır (Gyatso, 2018, s. 266).

Uygulayıcı meditasyona başlamadan önce bazı hazırlıklar yapar. Belirli bir günde inanırlar bedensel temizliklerini yapar ve sakin, huzurlu bir yere çekilirler. Daha sonra, meditasyon için önceden temizlenmiş bir yere otururlar. İlgili *sādhana* metnine uygun *mudrālar* yapılır ve meditasyon başlar (Getty, 1914, s. 74).

Avalokiteśvara için yazılmış *sādhana*lar her ne kadar farklılıklar gösterse de genel olarak şu sıra takip edilir (Gyatso, 2018, s. 167-169):

1. *Sādhana*, *Üç Mücevher*'e yani *Buda*'ya, *Dharma*'ya ve *Saṅgha*'ya “sığınmayla” başlar.
2. Okuyan kişiye evrendeki tüm varlıklarla çevrili olduğu hayal ettirilir.

3. Meditasyonu uygulayanın kafasının üzerinde bir lotus çiçeğinin filizlendiği kişinin zihninde canlandırılır.
4. Bu çiçeğin yapraklarının üst kısmında ay çarklı bir taht üzerinde *Avalokiteśvara*'nın oturduğu hayal ettirilir.
5. *Tantrik Budizmde Avalokiteśvara*'yı sembolize eden *hrīḥ* kök hecesi gelir ve beyaz ışıkla zihinlerinde bu *tohum/kök hecenin* canlandırılması istenir.
6. *Bodisattvanın, sādhanada* anlatıldığı gibi, okuyanın kafasında hayal edilmesi istenir. Burada *Avalokiteśvara*'nın fiziksel özelliklerinden, çevresinden ve aksesuarlarından bahsedilir.
7. Bunu bir övgü ve yakarış duası takip eder. Bu dua edilirken uygulayıcının başının üzerinden bir ışığın girip onu *Avalokiteśvara*'ya, çevresinin de *Saf Avalokiteśvara Ülkesi*'ne dönüştürdüğü tahayyül ettirilerek *om maṇi padme hūṃ* mantrasını tekrarlaması istenir.

Bu *mantranın* tekrarlanmasından sonra *sādhanayı* uygulayan kişi, en nihayetinde her şeyi bir kenara bırakır ve meditatif bir derinliğe girer.

1.2. ESERİN TERCÜMANI

Avalokiteśvara-sādhana'nın Tibetçeden Eski Uygurcaya tercümesi olan eserin U4710 kayıt numaralı fragmanında geçen *kenki karmau-a bahşı-nıṃ yaratmış bo sadana-nı sapdati açarı katın katın yalvaru ötünmiş-kä m(ä)n puny-a-şiri ävirü tägintim* “Sonraki Karma pa Buda'nın yazmış olduğu bu *sādhanayı*, Usta Sapdati'nin ısrarla yalvararak talep etmesi üzerine ben, *Puṇyaśri*, hürmetlerimle çevirdim.” ifadesinden bu metnin tercümanının *Puṇyaśri* olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Uygur Tantrik külliyatından *Kāyacakra Sādhana* ve *Śrīcakrasaṃvara Maṇḍala Abhisamaya*'nın da tercümanı olan *Puṇyaśri* hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte “*Šes-rab Sen-ge* tarafından

tercüme edilen Moğolca *Suvarṇaprabhāsottama-sūtra*'nın kolofonunda, *Puṇyaśrī*'nin çeviri komisyonunda danışman olduğunun kaydı vardır. Buradan yola çıkarak tercümanın, *Šes-rab Sen-ge*'nin yaşadığı dönem olan 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir” (Kasai, 2013, s. 208).

1.3. ESERİN KOLOFONU VE TARİHLENDİRİLMESİ

Eserin farklı tarihlerde yazılmış iki ayrı kolofonu vardır. Bu kolofonlar blok baskı yöntemi ile çoğaltılmış U 4124, U 4708 ve U 4710 kayıt numaralı fragmanlarda bulunur. Eserin en eski tarihli kolofonu U 4124 kayıt numaralı fragmanda yazılı olanıdır. Burada hem tarih bilgisi hem de eserin çoğaltılma amacı yazılmaktadır. Bu kolofonda bulunan tarih, metinde *küi şipkan-lıg takıgu yıl* olarak geçen Çinlilerin eski takvimlerinden birisi olan altmışlık döngülü 干支 *Gānzhī* takvimine göre 癸酉 *guǐ yōu* yani 癸 *guǐ-tavuk* yılıdır. Kasai, bu tarihi 1333 yılı olarak tespit etmiştir. Eserin muhtemelen basıldığı yer, kolofonda geçen “普慶寺 *Pǔ qǐngsì* tapınağı, Yüan hanedanının hükümdarı Temür’ün (1294-1306) emri üzerine 1308 yılında 大都 *Dàdū*’da inşa edilmiştir” (Kasai, 2008, s. 208).

Bu kolofonda, *Pu qingsi* rahipleri bu tarz dini metinleri okumak aynı zamanda üzerine kafa yormak isteyen kişilere ulaşması için metni baskıya verdiklerini bildirirler. Bu fragmanın kolofonu şu şekildedir: *küi şipkan-lıg takıgu yıl beşinç ay beş y(e)g(i)rmi-kä biz pukiñ si v(i)rhar-lıg şilavanı-lar bo yañ-ta bışrunayın sakınç-lıg-lar-ğa ulalz-un sakınç-ın ...* “癸 *guǐ-tavuk* yılı, beşinci ay, on beşinde biz, *Pu qingsi* tapınağından şilavantiler, (bu ritüeli uygulama) düşüncesinde olanlara ulaşsın düşüncesiyle (bu metni baskıya verdik.)” (AS 105-109).

Eserin diğer kolofon kısmı ise U 4710 ve onu takip eden U 4708 kayıt numaralı fragmanlarda bulunmaktadır. “Bu kolofon ayrıca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın 25. bölümüne eklenen bir metne paraleldir” (Kasai, 2008, s. 209). Burada hem eserin yazılma amacı hem tercüman hem de tarih bilgisi vardır. Bu kolofonda bulunan tarih, metinde *biñ şipkan-lıg küskü yıl* olarak geçen yine aynı takvimde 丙子 *bǐng zi* yani 丙 *bǐng-fare* yılına

denk gelir. Çinlilerin altmışlık takvim sistemine bakıldığında burada 丙子 *bǐng zi* adıyla geçen yılın diğer kolofondaki 癸酉 *guǐ yǒu* yılından üç yıl sonra olması gerekir. Bu şekilde yapılan bir hesaplama bu kolofonun tarihi 1336 olarak belirlenebilir. Burada *ağır uluğ busat baçak kün* ifadesinden de anlaşılacağı üzere Budist Uygurlarda yaygın olan, dinî metinlerin yazımı ve çoğaltılması için özel günlerin seçilmiş olduğu görülebilir. Bahsi geçen gün, budistlerin oruç tuttuğu kutsal gün olan *Poşadha*'dır.

Kolofonda eserin tercümanı olan *Puṇyaśrī*, eseri neden tercüme ettiğini bildirir. Bunun yanında eseri o an baskıya veren kişi; ruhani sınıftan olmayan, sıradan bir keşiş olan *Bōri Buka* adında bir *upāsaka*dır. *Bōri Buka* eseri baskıya verme amacını şu şekilde açıklar: *ymä kutluğ biñ şipkan-lıg küskü yıl biryeg(i)rminç ay bir yañı ağır uluğ busat baçak kün üz-ä m(ä)n üç ärdini-lär-tä bäk katıg süz-ök kertgünç köñül-lüg upasi bōri buk-a atı kötrülmiş burkan bahşı üz-ä nomlatılmış arış arıg sukanç(ı)ğ körklä nom çäçäki atl(ı)ğ sudur içintäki arya-avalokita-işvari bodis(a)t(a)v tınl(ı)ğ-lar üçün alku-tın sı[ñar ät']öz-in körkiñmäk bölük-intä ülgüsüz sansız yüz miñ tümen tınl(ı)ğ-lar uğuş-ı üküş tälim açığ tark-a [ä]mgäk-ig täginür-tä öñi ötrülür-lär ada-tın tep äşidmiş üçün uğrayu soka tamağa-ka- ...* “Yine kutlu 丙 bǐng-fare yılı, on birinci ay, ilk büyük² oruç² gününde, ben, üç mücevhere sağlam ve temiz inançlı gönlü olan Upāsaka Bōri Buka, adı yüceltilmiş Buda Usta tarafından vaaz edilmiş ‘Temiz² ve Güzel² Öğreti Çiçeği’ adlı *sūtra* içindeki Ārya-Avalokiteśvara Bodisattva’nın canlılar için ‘Her Taraftan Vücudunu Gösterme’ bölümünde sayısız² yüz bin tümen canlı soyunu çok² acı² sıkıntı(lar) çekerlerken tehlikeden kurtulduklarını duyduğum için tam olarak (bu çeviriyi blok) baskıya (verdim.)” (AS 110-129).

Kolofonlardaki tarih bilgilerinin yanı sıra Ağca, “Dillik Ölçütlere Göre Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilmesi” adlı çalışmasında, Kara ve Zieme tarafından BT VII’de B, C ve E’de verilen fragmanları, dillik ölçütlere göre yapmış olduğu tarihsel kategoride VIII. gruba alır. Bu kategorideki eserlerin 13-14. yüzyıllarda yazılmış olduğunu düşünür (Ağca, 2021, s. 436-437). Metinlerin basımı, yazımı ve oluşturulma şekline göre de değerlendirmeler yapan Ağca bu grup için şu açıklamalarda bulunur:

“VIII. gruptaki Uygur metinleri farklı usullerle yazılmıştır. Bu gruptaki metinlerin yazımında kullanılan usullerden biri baskı yazı tekniğidir. Uygur metinlerinin baskı yazı tekniğiyle yazımı, Moğol hakimiyetinden sonraya aittir. Yani Uygurlar arasında baskı yazı 1248 yılından sonra kullanılmıştır. Bu metinlerin aynı zamanda Tibetçeden çevrilmiş olması, yazılış tarihlerinin 13-14. yüzyıllara ait olduğunu göstermektedir” (Ağca 2021: 436-437).

1.4. ESER HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. Eserin fragmanları, ilk olarak 1976’da Kara ve Zieme tarafından BT VII’de yayımlanmıştır. Burada eserin U 4288, U 4706, U 4708 ve U 4710 kayıt numaralı fragmanları “B”, U 5964 kayıt numaralı fragmanı “C”, U 5601 kayıt numaralı fragmanı ise “E” başlıkları altında farklı metinler olarak değerlendirilmiştir. Yakub ve Knüppel’in açıklamasına göre, Kara ve Zieme’nin “C” metni olarak ayrı değerlendirdiği fragmanı, “B” metniyle yani *Avalokiteśvara-sādhana*’yla ilişkilendirmiş olduklarını ancak baskıya verildikten sonra farkedildiği için iki farklı metin olarak yayımlandığı anlaşılmaktadır (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 26). Bu çalışmada eserin yukarıda bahsedilen fragmanlarının yazı çevrimi ve Almanca çevirisi yapılmıştır. Gerek duyulduğu noktalarda ise dipnot yöntemi ile metin içerisinde geçen sözcük ve yapılarla alakalı açıklamalarda bulunulmuştur. Serinin sonunda eserin fragmanlarının kopyaları XXVI-XXXIII numaralı *tafel*n olarak adlandırılan levhalar arasında verilmiştir (Kara ve Zieme, 1976, s. 63-68, 69).

Künye: **Kara, Georg ve Peter Zieme (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung. Berliner Turfantexte VII.* Berlin: Akademie Verlag.**

2. 1981 yılında Zieme tarafından yayımlanan “Bemerkungen zur Datierung uigurischer Blockdrucke” başlıklı makalede “1333” ve “1336” tarihleri altında eserin kolofonu ilk defa incelenmiş olur. Daha önce BT VII’de esere ait olan “C” metni ayrı değerlendirilirken Zieme bu çalışmasında *Avalokiteśvara-sādhana*’nın bir fragmanı olduğunu belirtir (Zieme, 1981, s. 398).

Künye: **Zieme, Peter (1981). *Bemerkungen zur Datierung uigurischer Blockdrucke. Journal Asiatique*, 269, s. 385-399.**

3. Eserin ilk katalog bilgisine, 1997 yılında Elverskog tarafından yayımlanan “Uygur Buddhist Literature” adlı çalışmada rastlanır. Uygur Budist çevreye ait olan eserlerin ele alındığı bu çalışmada, *Tantric Texts* başlığı altında metnin fragman ve yayın bilgilerine yer verilmiştir. Bahsi geçen çalışmada esere ait olan U 4624 ve U 5601 kayıt numaralı fragmanlardan bahsedilmemiştir (Elverskog, 1997, s. 110-111).

Künye: **Elverskog, Johan (1997). *Uygur Buddhist Literature*. Silk Road Studies I. Brepols.**

4. Eserin hem katalog bilgisine hem de blok baskı fragmanları hakkındaki detaylı bilgilere 2007’de Yakub ve Knüppel tarafından hazırlanmış olan AH 11’de rastlamak mümkündür. Çalışmada eserin blok baskı fragmanları olan U 4706, U 4708, U 4710 ve U 4124 sırasıyla “274”, “275”, “276” ve “277” katalog numaraları altında ayrıntılı bir şekilde incelenir. Fragmanların fiziksel özellikleri, üzerinde bulunan özel durumlar (örn. isim bulunması, başka bir dilde yazılan bir sözcük vb.) detaylıca verildikten sonra fragmanların sayfalarının ilk ve son satırlarının okunuşları verilmiştir. Bu uygulama ayrıca AH 15 ve AH 17’de de görülecektir.

Künye: **Yakup, Abdurishid ve Michael Knüppel (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.**

5. 2008 yılında BT XXVI’da eserin her iki kolofonu detaylı bir şekilde Kasai tarafından incelenmiştir.

Künye: **Kasai, Yukiyo (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.**

6. Yakub, daha sonra tek başına hazırlamış olduğu ve “tanımlanmamış” olan fragmanları ele aldığı katalog serisinin ikincisi olan AH 15’te “372” katalog numarası altında,

Avalokiteśvara-sādhana'ya, kursiv yazı ile yazılmış olan U 4624 kayıt numaralı fragmanı eklemiştir (Yakup, 2009, s. 206).

Künye: **Yakup, Abdurishid (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches Bilder, Unbestimmte Fragmente und Nachträge. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.***

7. Yukarıda bahsedilen katalog serisinin üçüncüsü olan AH 17, Knüppel tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır. Burada “263” katalog numarası altında, eserin kursiv yazılı U 5964 kayıt numaralı fragmanı ve “265” katalog numarası altında, esere ait olduğu düşünülen U 5601 kayıt numaralı fragmanı verilmiştir (Knüppel, 2013, s. 224, 225).

Künye: **Knüppel, Michael (2013). *Heilkundliche, Volksreligiöse Und Ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.***

8. Ölmez ve Uzunkaya tarafından 2017’de yayımlanmış, Uygurca Tantrik metinlerin ele alındığı “Eski Uygurcada Tibet Budizmi” adlı makalede, eserin AH 15’te “206” katalog numarasının altında verilen U 4624 kayıt numaralı fragmanın yazı çevrimi ve harf çevrimi verilir (Ölmez ve Uzunkaya, 2014, s. 71-72).

Künye: **Ölmez, Mehmet ve Uğur Uzunkaya (2017). Eski Uygurcada Tibet Budizmi. *Belleten*, 65(1), s. 61-89.**

1.5. ESERİN BELİRGİN İMLA ÖZELLİKLERİ

1. Eserin imlasında karşılaşılan /d/ ve /t/ harflerinin karıştırılması 13. yüzyıldan sonra yazılmış olan Uygurca metinlerde yaygın olarak görülen bir özelliktir (Ağca, 2021, s. 107).

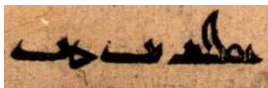
1.1 /d/ harfinin /t/ okunması. Çalışmada /d/ okunan /t/ harfleri yazı çevriminde /t/ ile işaretlenmiştir.

etiğlig

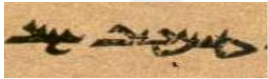

adıştıt

oır-a-ta

1.2. /t/ harfinin /d/ okunması. Çalışmada /t/ okunan /d/ harfleri yazı çevriminde /d/ ile işaretlenmiştir.

đakini-lar

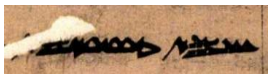

böğiyü

2. 13-14. yüzyılda yazılmış olan metinlerde /d/ ve /t/ harflerinin karıştırılması durumuna benzer bir durum da /s/ ve /z/ harflerinde görülmektedir. Eserde /s/ okunan /z/ harfleri mevcuttur. Bu sözcükler yazı çevriminde /z/ ile işaretlenmiştir.

küzātçi-lär

aymış tutuzmış

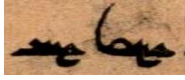

özän-intä

kızıl

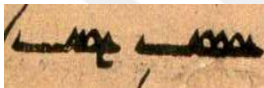
3. Bir elifle (') yazılan sözcüğün /a/ okunması. Eski Uygurca metinlerde /a/ ünlüsünden sonra çift ünsüz geldiği durumlarda sözcüğü tek elifle yazma durumu bilindiktir (Ağca, 2021, s. 79). Metindeki tek tanık olmasından dolayı sözcük, bilinen yaygın şekliyle *alp* olarak yazı çevrimi yapılmıştır.

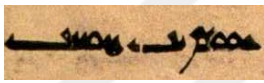
alp-lar

4. Sözcüğün çift ünlü ile yazılması.

4.1 Çift /oo/ ile yazılan kelimeler:

oot-lug

oom-a hun

sool

4.2. Çift /ee/ ile yazım:

yeel

4.3. Çift /üü/ ile yazım:

yüüz-lüg

5. /z/ harfinin /ş/ okunması. Harfin bu şekilde yazılıp okunması, alıntılanmış sözcüğün /j/ ünsüzünü barındırmasından dolayıdır (Ağca, 2021, s. 108). Bu yüzden çalışmada /z/ okunan /ş/ harfleri yazı çevriminde /ž/ ile işaretlenmiştir. Bu duruma sadece Soğdcadan aktarılmış olan *už-ik* (< 'wj 'k) sözcüğünde rastlanılır. /ş/li biçimleri, blok baskı U 4708 ve kursiv yazılı U 5964 kayıt numaralı fragmanlarda toplam iki kez geçmiştir.

už-ik

1.6. ESERİN BELİRGİN DİL ÖZELLİKLERİ

1. *+nI* ve daha eskicil olan *+(X)G* yükleme hâli ekleri bir arada kullanılmıştır. *+nI* ekinin daha sık kullanımı, 13-14. yüzyılda yazılmış metinlerde yaygın görülen bir özelliktir (Ağca, 2021, s. 398). Metinde bu ek Budizm terimlerinde görülür. (*sadana-nı, bahşılar-nı, burkanlar-nı, bali-nı; til-ig, könül-üg, [ä]mgäk-ig, mantal-ıg, adın-lar-ıg*).

2. Bu dönem (13-14. yüzyıl) metinlerinde *metatez* en belirgin özelliklerinden birisidir (Ağca, 2021, s. 397). Metinde buna örnek, Eski Uygurca metatezsiz biçimi *ortu* olan *oṭr-a* tanığı vardır.

3. *Fiil + -GU* “sıfat-fiil eki” + *ol* yapısında gereklilik çekimi görülür. Eserin içeriğinin belli bir ritüeli uygulayıcıya doğru şekilde yaptırmayı hedeflediğinden bu yapı çok sık kullanılmıştır. Bu yüzden eserde en çok *sakın-* “düşünmek, hayal etmek, idrak etmek, tasavvur etmek” fiilini çekimlemiştir. Bu çekim metinde ayrıca *ötiün-* “dilemek, arz etmek”, *kolun-* “istemek, dilemek”, *tök-* “dökmek”, *ävir-* “çevirmek, dönmek” ve *[söz]lä-* “söylemek” fiilleriyle de yapılmıştır.

4. *Sayı + isim +lAr* yapısı görülür. Eski Uygurca yaygın olarak kullanılan sayı ve isimlerden oluşan öbeklere *+lAr* çokluk eki gelebilmektedir. Bu durum genellikle din ve mitoloji ile ilgili sözcüklerde görülür (OTG, 2004, s. 389). Ayrıca bk. *üç ärdini-lär*.

5. *İsim + (s)I+IXG* yapısı görülür. “Vasıflık” ifade eden +IXG ekinden önce +(s)I üçüncü şahıs iyelik ekinin gelmesi Buda’ya yapılan bir “atıf metaforu”dur (OTWF, 1991, s. 150). Metinde geçen *ḍakinilar kuvrağılıḡ* ve *alplar kuvrağılıḡ* yapıları bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca bk. *lenhu-a kūn ay tilgān-i-lig orun*.

6. *kūi şipkan-lıḡ takıḡu yıl beşinç ay beş y(e)g(i)rmi-kā* ifadesinde geçen *y(e)g(i)rmi-kā* sözcüğündeki +kā yönelme hâli eki ve *bir yaḡı ağır uluḡ busat baçak kūn üz-ā* ifadesinde geçen *kūn üz-ā*’deki *üzā* edatı +DA bulunma hâli ekinin işlevinde kullanılmıştır.

7. *m(ā)n puny-a-şri* ve *biz pukiḡ si v(i)rhar-lıḡ şilavanṡi-lar* tanıklarında, kolofonu yazan kişi veya kişilerin, önce şahıs zamiri sonra isimlerini kullandıkları görülür.

8. *öz-nün yüräk-tin*, *öz-nün yüräk içintā* tanıklarında görüldüğü üzere +nün ilgi hâli eki ile çekimlenmiş sözcükten sonra gelen isim iyelik eki almamıştır.

9. 13-14. yüzyıl metinlerin özelliklerinden birisi de /r/ ünsüzü ile biten fiillere gelen eskicil zarf fiil eki -A’nın -U olmasıdır (Ağca, 2021, s. 399). Metinde de bu fiiller için hep -U zarf fiil eki kullanılmıştır: *ögirü sävinü* “sevine sevine”, *ävirü tägintim* “çevirdim”.

10. -sA şart eki genellikle 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra görülür (Ağca, 2021, s. 286). Ancak metindeki şart eki -sAr şeklindedir: *bo ärsär*, *sakınmak ärsär*, *üç ärsär yeti ärsär*, *bışrunmak ärsär*.

11. Eserde hem “üst onluk” hem de “alt onluk” sayı sistemi ile sayı öbekleri oluşturulmuştur. Üst onluk sayılara *biryeg(i)rminç*, *beş y(e)g(i)rmi-kā*; alt onluk sayıya ise *yüz säkiḡ tana monçuk* tanığı mevcuttur.

1.7. ESER İNCELENİRKEN İZLENEN YOLLAR

Eserin; AH 11, AH 15 ve AH 17’den tespit edildiği üzere Berlin Turfan Koleksiyonu’nda⁵ bulunan U 4288, U 4706, U 4708, U 4710, U 4124, U 4624, U 5964 ve U 5601 kayıt numaralı fragmanları mevcuttur. Çalışmada ilk olarak eserin fragmanlarının harf çevrimi ve yazı çevrimi yapılmıştır. Eserin okunuşu gerçekleştirildikten sonra metnin kurgusu yapılmış ve bir sonraki bölümde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Notlar kısmında eserin barındırdığı Budizm terimleri detaylı bir şekilde incelenmiş ve Budizmdeki kavramsal değerleri açıklanmıştır. Çalışmanın geri kalan kısmında gramatikal dizin ve eserin fragmanlarının tıpkıbasımları verilmiştir.

1.7.1. Fragmanların Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi Bölümünde İzlenen Yol

Bu bölümde fragmanlar AH 11, AH 15 ve AH 17’deki katalog numarası sırasına göre sıralanmıştır. Bu kaynaklardan faydalanılarak her bir fragmanın fiziksel durumu, kaç fragmandan oluştuğu, sayfa sayısı, satır sayısı ve diğer özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Fragmanlar eğer birden fazla yapraktan oluşuyorsa öncelikle her biri [Fragman a], [Fragman b], [Fragman c] şeklinde köşeli parantezlerle belirtilmiştir. Genellikle fragmanlarda bulunan her 5 satır, bir sayfa olarak kabul edilmiş ve (Sayfa a), (Sayfa b), (Sayfa c) şeklinde yay ayraç ile belirtilmiştir. Fragmanda birden fazla yaprak olması durumunda sayfa isimleri diğer yaprakta baştan başlatılmıştır: Örn. [Fragman a] : (Sayfa a), (Sayfa b), (Sayfa c); [Fragman b] : (Sayfa a), (Sayfa b), (Sayfa c). Her sayfa 1. satır ile başlar. Örn. (Sayfa a) : 1, 2, 3, 4, 5; (Sayfa b) : 1, 2, 3, 4, 5.

Metnin harf çevrimi ve yazı çevrimi yapılırken gerek duyulduğunda *Kısaltmalar* tablosunda verilen uygun işaretler kullanılmıştır. Metinde okunmakta zorluk çekilen veya emin olunmayan yerler *italik* yazılırken; okunamayan veya kaybolmuş kısımlar için üç nokta “...” konmuştur. Metin tamiri yapılırken ise kaybolan kısımdaki harf sayısı biliniyorsa harfçevrimi kısmına harf sayısı kadar eğik çizgi “/” konur ve yazı çevrimi kısmında sözcük köşeli parantez “[]” içerisinde yazılır. Metnin yazı çevrimi ve harf çevrimi yapılırken Türkiye’de yayımlanmış Eski Uygurca metin çalışmaları incelenmiş

⁵ Berliner Turfansammlung

ve metnin imlası da dikkate alınarak harf çevriminde ve yazı çevriminde ortak bir dil kullanmaya çalışılmıştır.

1.7.2. Metnin Sıralanması ve Karşılaştırılmasında İzlenen Yol

Harf çevrimi ve yazı çevrimi yapılan fragmanlar, bu bölümde metnin akışına uygun olarak sıralanmıştır. Fragmanlar sıralanırken metinde akışı engelleyen eksik fragmanları belirtmek için “<Boşluk>” işareti kullanılmıştır. Bu kısımda metin aşağıdaki sırayla verilmiştir:

Tablo 1. Fragmanların Metindeki Sıralanışı

Sıra	Katalog Nu.	Kayıt Num.	Bulunduğu Yer	Paralel Fragman
1.	AH-11, 273	U 4288	T III M 200	
2.	AH 11, 274	U 4706	T III M 183	
3.	AH 11, 275	U 4708 (Fragman b)	T III M 192a	
4.	AH 11, 276	U 4710	T III M 192b	U 4124 (T I II)
5.	AH 11, 277	U 4124	T I II	
6.	AH 11, 275	U 4708 (Fragman a)	T III M 192a	
7.	AH 15, 372	U 4624	T I D	
8.	AH 17, 263	U 5964	T III M	
9.	AH 17, 265	U 5601	T II D 161	

Metnin fragmanları sıralandıktan sonra eserin BT VII’deki U 4288, U 4706, U 4708, U 4710 fragmanlarının bulunduğu “B”, U 4624’nun bulunduğu “C”, U 5964’nun bulunduğu “E”de verilen ve Ölmez ve Uzunkaya’nın (2017) U 4624 için vermiş olduğu okumalar dipnotta karşılaştırılmıştır.

1.7.3. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı Yapılırken İzlenen Yol

Bu bölümde fragmanın kayıt numarası ve sayfa bilgileri başlık olarak verildikten sonra çevirinin geçtiği satır yay ayraç içerisinde “(1-100)” şeklinde belirtilmiştir. Bir diğer satıra geçilirken genellikle metindeki noktalama işaretlerine ve zarf fiil öbeklerine dikkat edilmiştir. Eksik kısımlar “...” ile, ikilemeler *sözcük*₂ örneğindeki gibi belirtilmiştir.

İfadeyi tamamlamak için metin haricinde bir ekleme yapılması gerektiğinde ise yay ayraç “()” kullanılmıştır.

1.7.4. Metinde Geçen Budizm Terimleri İncelenirken İzlenen Yol

Bu bölümde, metinde geçen Budizm terimleri ve ifadeleri incelenmiştir. Terim ve ifadelerden önce çeviri kısmında olduğu gibi yay ayraç “()” ile metinde geçtikleri satır numaraları belirtilmiştir. Sözcükler, öncelikle köken bakımından incelenmiştir. Budizm terimlerinin birçoğunun yabancı kaynaklı olmasından dolayı başta Sanskritçe olmakla birlikte Çince, Tibetçe, Soğdca ve Moğolca sözlüklere başvurulmuştur. Türkçe ifadeleri açıklamak için Eski Türkçenin etimoloji sözlüklerine bakılmıştır. Eski Uygurca türetilmiş terimler ve ifadeler, köken ve yapı bakımından incelenmiştir. Gerek duyulduğunda Eski Uygurca metinlerden tanıklar gösterilmiştir. Terim ve ifadelerin, dilsel değerleri incelendikten sonra Budizmdeki kavram çerçeveleri verilmiştir. Sözcüğün geldiği kaynak dili göstermek için “<” işareti, kelimenin alternasyonlu biçimleri varsa “~” işareti kullanılmıştır.

1.7.5. Dizin Kısmı Hazırlanırken İzlenen Yol

Metnin dizini hazırlanırken büyük oranda Wilkens’in 2021 yılında yayımladığı “Handwörterbuch des Altuigurischen” adlı sözlüğünden yararlanılmıştır. Bunun yanında Etimoloji sözlükleri ve diğer söz varlığı çalışmalarına bakılmıştır. Burada sözcükler yabancı kökenli ise yine “<” işareti kullanılarak belirtilmiştir. Sözcükler anlamlandırılırken metindeki kullanımları ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Gramatik dizin olarak oluşturulan bu kısımda, sözcükler madde başları altında geçtikleri yapılar ile verilmiş ve metindeki ilgili satırlara yönlendirilmiştir.

1.7.6. Tıpkıbasım Kısmı Hazırlanırken İzlenen Yol

Fragmanların tıpkıbasımları için, *Fragmanların Harf Çevrimi ve Yazı Çevrimi* bölümünde verilen başlıklar ve sıralama kullanılmıştır.

2. BÖLÜM: FRAGMANLARIN HARF ÇEVİRİMİ VE YAZI ÇEVİRİMİ

Katalog No: AH 11, 273/Kayıt No: U 4288/ Bulunduğu Yer: T III M 200

Bu fragman, blok baskı üç sayfalık katlanmış bir tomardır. Tüm sayfalarda yırtık ve kopmalar mevcuttur. a sayfasının satır başları, kenar boşlukları ve a sayfasının sonu ile b sayfasının ilk satırının orta kısımları tamamen yırtılmıştır. b sayfasının 4. ve 5. satırlarının büyük bir kısmı ve c sayfasının ilk üç satırı, ortadaki büyük bir yırtık sebebiyle ağır hasar görmüştür. Fragman, b sayfasının son üç satırı ile c sayfasının ilk üç satırı arasında en üstten ayrılmış ve tekrar bir araya getirilmiştir. Küçük deliklerden ve çatlaklardan kaynaklanan diğer hasarlar metnin olduğu alanlarda ve alt kenarlarda görülebilir (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 211).

Sayfa ve satır sayısı: 3 sayfa ve her sayfada 5'er satır bulunmaktadır.

Özellikler: a sayfasındaki ilk satır ve c sayfasındaki 3. satır, iç kenar çizgisinin biraz dışına taşmıştır.

(Sayfa a)

1. ... r üz-ä eṭiglig tümäglig
... r 'wyz ' 'ydyklyk twym'klyk
2. ... ip ün üntürüp bödiyü
... yp 'wyn 'wyntwrwp pwytyyw
3. [turu]r : ɖakini-lar kuvrağ-ı-lıg taluy
////r ,, t'kyny l'r qwvr'q y lyq t'lwy
4. [ögiz] üzä kavşatılmış ärip:
///// 'wyz ' q'vš'tylmyš 'ryp ,,
5. ... k(ä)nt[ü] öz-kä içgärip
... knt/ 'wyz k' 'yčk'ryp

(Sayfa b)

1. ağıştıt kıl[mışın sakıngu] ol
''tyşdyt qy//////// // // 'wl
2. töpü-tä [pa]dm-a-sanbau-a bahşı-
twypw t' //d'm ' s'np'w ' p'qşy-
3. nı kara önlüg ärip çoğ-lug
ny q'r' 'wynklwk 'ryp čwq lwk
4. yal[ın-lıg: ärür *änätkä*]k yogaçarı
y'l// /// ,, //// //k ywk'č'ry
5. körkl[üg] ... süñük
kwyrkl// ... swynkwk

(Sayfa c)

1. eтіg [tümäg-kä] eтіg-lig
'ydyk // // 'ydyk lyk
2. tümäg[-lig] : alku-(n)ı iymäk
twym'k /// ,, 'lqw y 'yym'k
3. ba[smak kılı] turur mudur-luğ bödiyür
p'//// //// twrwr mwdwr lwq pwydyywr
4. osuğ-l[u]ğ-ın lenhu-a kün ay
'wswq l/q yn lynqw ' kwyn ''y
5. tilgän-i-lig orun üz-ä-
tylk'n y lyk 'wrwn 'wyz '

Katalog No: AH 11, 274/Kayıt No: U 4706/ Bulunduğı Yer: T III M 183

Daha büyük bir kağıda yapıştırılmış ve birbirine katlanmış blok baskı iyi korunmuş dokuz sayfadan oluşan bir fragmandır. a sayfasının sol köşesi ve i sayfasının beşinci satırının ortalarında hasarlar görülür. a, c, e, g ve i sayfalarının ikinci satırları ve b, d, f ve h sayfalarının 4. satırlarının orta kısımları bir delikten dolayı hasar görmüştür. Son sayfa

kopmuş ve tekrar bir önceki sayfaya iliştilirilmiş. Metin alanında ve metnin katlandığı bölgelerde daha küçük delikler ve aşınmadan kaynaklanan hafif hasarlar vardır (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 212).

Sayfa ve satır sayısı: 9 sayfa ve her sayfada 5'er satır bulunmaktadır.

Özellikler: Sayfa d'den sonra Çince sayfalama işareti vardır.

(Sayfa a)

1. sintä y(a)rlikar sakıngu ol : öñ[i]
synt' yrlyq'r s'qynqw 'wl ,, 'wynk/
2. ymä ulalu kälmiş bahşı-lar-nı
ym' 'wl'lw k'lmyš p'qšy l'r ny
3. alku burkan-lar-nı bodis(a)t(a)v-lar-
'lqw pwrq'n l'r ny pwdystv l'r
4. nı padm-a sanbau-a bahşı-nıñ
ny p'dm ' s'np'w ' p'qšy nynk
5. üstün yınak-ınta kök
'wystwn yynk'q ynt' kwyk

(Sayfa b)

1. kalık-ta lenhu-a kün ay
q'lyq t' lynqw ' kwyn ''y
2. tilgän-i-lig orun üz-ä-
tylk'n y lyk 'wrwn 'wyz '
3. sintä tıkmış täg tolu y(a)rlikar
synt' tyqmyš t'k twlw yrlyq'r
4. sakıngu ol : bo ärsär üstün
s'qynqw 'wl ,, pw 'rs'r 'wystwn
5. yınak ulalu kälmiş bahşı-lar-nı
yynk'q 'wl'lw k'lmyš p'qšy l'r ny

(Sayfa c)

1. sakınmak ärür : oṭr-a-ta alp-
s'qynm'q 'rwr ,, 'wdr ' t' 'lp
2. lar ḍakini-lar kuvrak-ı-lıḡ mantal-ıḡ
l'r t'kyny l'r qwyr'q y lyq m'nt'l yq
3. sakınmak ärsär : k(ä)ntü öz-üg ary-a
s'kynm'q 'rs'r ,, kntw 'wyz wk ''ry '
4. avalokita işvari sakınıp :
'v'lwkyt' 'yşv'ry s'qynyp ,,
5. oṇ-tın sınar-ınta alp-lar
'wnk tyn synk'r ynt' 'lp l'r

(Sayfa d)

1. kuvraḡ-ı-lıḡ taluy ögiz-üg : sol-
qwvr'q y lyq t'lwy 'wykyz wk ,, swl
2. tın sınar-ınta ḍakini-lar
tyn synk'r ynt' t'kyny l'r
3. kuvraḡ-ı-lıḡ taluy ögiz-üg
qwvr'q y lyq t'lwy 'wykyz wk
4. sakınmak ärür : ämti altın yınak
s'qynm'q 'rwr ,, 'mty ''ltyn yynk'q
5. iş yuıış kılḡu-çı nom şaz-ın
'yş ywmyş qylqwčy nwm š'z yn

≡⁶

(Sayfa e)

1. küzätçi-lär kuvraḡ-ı-lıḡ mantal-ıḡ

⁶ Çince sayfalandırma “3”

- kwys'dčy l'r qwvr'q y lyq m'nt'l yq
2. sakınmak ärsär : *orun-nuñ* altın-
s'qynm'q 'rs'r ,, 'wrwn nwnk ''ltyn
 3. ınta yertinçü-lüg yertinçü-
ynt' yyrtynčw lwk yyrtynčw
 4. lüg-tä yeg nom şaz-ın küz-
lwk t' yyk nwm š'z yn kwyz
 5. ätçi-lär-ni sakıngu ol : öñi
'dčy l'r ny s'qynqw 'wl ,, 'wynky

(Sayfa f)

1. ymä altı yol-takı tınl(ı)ğ-lar
ym' ''lty ywl t'qy tynlq l'r
2. ymä tört uğuş-luğ dakini
ym' twyrt 'wquş lwq t'kyny
3. töz-lüg bolup : k(ä)ntü öz-nün
twyz lwk pwlwp ,, kntw 'wyz nwnk
4. olurur orun-ın kötürü turur :
'wlwrwr 'wrwn yn kwytwrw twrwr ,,
5. adın-lar-ıg k(ä)ntü öz-kä
'dyn l'r yq kntw 'wyz k'

(Sayfa g)

1. içgärü turur : k(ä)ntü öz-nün
'yčk'rw twrwr ,, kntw 'wyz nwnk
2. aymış tutuzmış y(a)rlıg-ın bütürü
'ymyş twtwsmyş yrlyq yn pwytwrw
3. turur sakınmak ärsär : bo tankarıg
twrwr s'qynm'q 'rs'r ,, pw t'nq'ryq

4. lîg nom şaz-ın küzätçi-lär-niñ
lyq nwm š'z yn kwys'dčy l'r nynk
5. mantal-ı ärür :
m'nt'l y 'rwr :

(Sayfa h)

1. anta basa darni-lîg mantal-ıg
'nt' p's' d'rny lyq m'nt'l yq
2. bışrunmak ärsär „, öz-nüñ yüräk-
pyšrwnm'q 'rs'r „, 'wyz nwnk ywr'k
3. in säkiz yalpırğak-lîg lenhu-a
yn s'kyz y'lpıyq'q lyq lynqw '
4. sakınıp : özän-intä kızıl
s'qynyp „, 'wys'n ynt' qysyl
5. öñlük hiri už-ik sakıñu
'wynklwk qyry 'wz yk s'qynqw

(Sayfa i)

1. ol : ol hiri už-ik-niñ tägrä-
'wl „, 'wl qyry 'wz yk nynk t'kr'
2. sintä oom-a huñ hiri : oom
synt' 'wwm ' qwnk qyry „, 'wwm
3. mani padmi huñ bo on už-ik-
m'ny p'dmy qwnk pw 'wn 'wz yk
4. lăr on-tın tägžinü ol už- :
l'r 'wnk tyn t'ksynw 'wl 'wz- „,
5. ik-lär-tin kızıl öñlög
yk l'r tyn qysyl 'wynklwk

Katalog No: AH 11, 275/Kayıt No: U 4708/ Bulunduğu Yer: T III M 192a

Daha büyük bir kâğıt üzerine metnin akışına uygun olmadan dizilmiş ve yapıştırılmış, birbirine katlı blok baskı iki fragmandan oluşur. a fragmanı, katlanmış metnin akışında ilk üç, b fragmanı ise son dört sayfasını oluşturur. a fragmanının ilk sayfasının metin dışındaki sol üst ve alt köşeleri yırtılmış, metin kısmı delik ve aşınmadan zarar görmüştür. b fragmanının, a sayfasının 4. satırı, b sayfasının 4 ve 5. satırları ve c sayfasının 1 ve 2. satırlarının başlangıçları kenar boşlukları ile birlikte yırtılmıştır. Son sayfa katlanan yerinden sökülmüş ve tekrar bir önceki sayfaya yapıştırılmıştır. Metin alanında ve her iki fragmanın alt kenarlarında küçük yırtılmalardan ve aşınmadan kaynaklanan hafif hasarlar mevcuttur. (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 213).

Sayfa ve satır sayısı: a fragmanında 3 sayfa; b fragmanında 4 sayfa vardır. Her sayfada 5'er satır vardır.

[Fragman a]

(Sayfa a)

1. süz-ök kertgünç köñül-lüg
swyz wk kyrtkwnč kwnkwl lwk
2. upasi böri buk-a . atı kötrülmüş
'wp'sy pwyry pwq ' , ''dy kwytrwlmyš
3. burkan bahşı üz-ä nomlatılmış
pwrq'n p'qšy 'wyz ' nwml'tylmyš
4. arış arıg sukanç(ı)ğ körklä nom
'ryš 'ryq swq'nčq kwyrkl' nwm
5. çäçäki atl(ı)ğ sudur içintäki
č'č'ky ''tlq swdwr 'yčynt'ky

(Sayfa b)

1. arya-avalokita işvari bodis(a)t(a)v
''ry ' ''v'lwkyd''yşv'ry pwdystv
2. tınl(ı)ğ-lar üçün . alku-tın
tynlq l'r 'wyčwn , ''lqw tyn
3. sı[ŋar ät']öz-in körkiṭmāk
syn/// //'wyz yn kwrkydm'k
4. bölük-intä . ülgüsüz
pwyłwk ynt' , 'wylkwszw
5. sansız yüz miñ tümen tınl(ı)ğ-
s'nsyz ywz mynk twym'n tynlq

(Sayfa c)

1. lar uğuş-ı : üküş tälim açığ
l'r 'wqwş y ,, 'wykwş t'lym ''čyq
2. tark-a [ä]mgäk-ig täginür-
t'rq ' /mk'k yk t'kynwr
3. tä . öñi ötrülür-lär ada-
t' , 'wynky 'wytrwlwr l'r ''d'
4. tın tep äşidmiş üçün :
tyn typ 'şydmyş 'wyčwn ,,
5. uğrayu soka tamağa-ka-
'wqr'yw swq' t'm'q' q'

[Fragman b]**(Sayfa a)**

1. m sakinęu ol **
yn s'qynqw 'wl **

2. bali-nıñ altın-ınta öz-
b'ly nynk 'ltyn ynt' 'wyz-
3. nün yüräk-tin y(a)ñ uşık
nwnk ywr'k tyn ynk 'wşyk
4. ünüp barıp yeel tilgän-i
'wynwp p'ryp yyyl tylk'n y
5. [bomiş]-ın sakıñu ol **
///// y s'qynqw 'wl **

(Sayfa b)

1. am uż-ik ünüp barıp oot
'm 'wz yk 'wynwp p'ryp 'wwt
2. tilgän-i bolmış-ın sakıñu ol:
tylk'n y pwlmyş yn s'qynqw 'wl ,,
3. y(a)ruk ünüp barıp oot-luğ
yrwq 'wynwp p'ryp 'wwt lwq
4. ... üg yeel üz-ä täprätmək
... wk yyyl 'wyz ' t'pr'dm'k
5. ... *tra* takı diravi-lar ■
... *tr'* t'qy dyrayy l'r ■

(Sayfa c)

1. ... [bolmış]-ın sakıñu ol **
... ///// yn s'qynqw 'wl **
2. [ymä] äñbaşlayu oom-a huñ
/// /nkp'sl'yw nwwm ' qwnk
3. tep söz-lämäk üz-ä : til töz-
typ swyz l'm'k 'wyz ' ,, tyl twyz
4. lüg kızıl öñlüg aşık
lwk qysyl 'wynklwk ''şyk

5. bolmış-ın sakıngu ol **
pwlmyš yn s'qynqw 'wl **

(Sayfa d)

1. ikinti katın söz-lämäk üz-ä
'ykynty q'tyn swyz l'm'k 'wyz '
2. köñül töz-lüg kök öñlüg
kwnkwl twyz lwk kwyk 'wynklwk
3. aşık bolmış-ın sakıngu ol **
'šyk pwlmyš yn s'qynqw 'wl **
4. üçünç katın söz-lämäk üz-ä
'wčwnč q'tyn swyz l'm'k 'wyz '
5. ät'öz töz-lüg süt-kä
't'wyz twyz lwk swyt k'

Katalog No: AH 11, 276/Kayıt No: U 4710/ Bulunduğu Yer: T III M 192b

Daha büyük bir sayfanın üzerine konularak güçlendirilmiş ve katlanmış blok baskı altı sayfalık bir fragmandır. a sayfasının başlangıcında ilk iki satırın sol üst köşesinde yırtıklar ve parçalanmalar söz konusudur. a, c ve e sayfalarının üzerinde kurtların sebep olduğu aşınmalar görülür. Ayrıca metin genelinde yırtıklar ve boşluklar bulunur (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 214).

Sayfa ve satır sayısı: a, b, c, d ve f sayfalarında 5'er satır; e sayfasında 4 satır bulunmaktadır.

Özellikler: Sayfa e'den sonra Çince sayfalandırma işareti vardır. d ve f sayfaları arasında çevirmenin adı ve blok baskının yapıldığı yıl geçer. Ayrıca d ve e sayfalarının satırları normal düzenin dışındadır ve dört noktalı işaretler mevcuttur.

(Sayfa a)

1. ... öz-lär-i-niñ til-
/// 'wyz l'r y nynk tyl
2. *lär*-intä y(a)ruk ünüp b(a)li-ka
l'r yntyn yrwq 'wynwp ply q'
3. tiklinip aşanmak üz-ä ät'öz-
t'klynyp ''š'nm'q 'wyz ' 't'wyz
4. üg til-ig köñül-üg ögirtä
wk tylyk kwnkwl wk 'wykyrd'
5. tümäglig bo tapıg üz-ä ögirü
twym'klyk pw t'pyq 'wyz ' 'wykyrw

(Sayfa b)

1. sävinü y(a)rıkamış-lar-ın sakınıp :
s'vynw yrlyq'myš l'r yn s'qynyp ,,
2. oom-a huñ hiri : oom mani pad-
'wwm ' qwnk qyry ,, 'wwm m'ny p'd
3. mi huñ : oom tum-a kay-i nama
my qwnk ,, 'wwm twm ' k'y y n'm'
4. sah-a hariniy-a açä hiri-y-a
s'q ' q'rynyy ' ''č' qyry y '
5. huñ-ça idam baliñ ka ka
qwnk č' 'yd'm p'lynk k' k'

(Sayfa c)

1. kahi kahi huñ p(a)t tep :
k'qy k'qy qwnk pt typ ,,
2. üç ärsär yeti ärsär söz-läp

'wyč 'rs'r yyty 'rs'r swyz l'p

3. ötüngü ol : ögdi söz-lägü ol **

'wytnkw 'wl ,, 'wykdy swyz l'kw 'wl **

4. kūsāmiş kūsüş-in kut kolunğu

kwys'myš kwyswš yn qwt qwlwnqw

5. ol : bali-nı üntürüp arıg yer-

'wl ,, p'ly ny 'wyntwrwp 'ryq yyr

(Sayfa d)

1. tā tōkgü ol **

t' twykkw 'wl **

2. buyan-in burkan kutuğa ävirgü

pwy'n yn pwrq'n qwtynk' 'vyrkw

3. ol :: ::

'wl

4. kenki karmau-a bahşı-nıñ

kynky k'rm'w ' p'qšy nynk

5. yaratmış bo sadana-nı sapdatı

y'r'tmyš pw s'd'n' ny s'pd'ty

六⁷

(Sayfa e)

1. açarı katın katın yalvaru

'ç'ry q'tyn q'tyn y'lv'rw

2. ötünmiş-kä : m(ä)n puny-a-şiri

'wytnmyš kä ,, mn pwny ' šyry

3. ävirü tägintim :: :: ::

'vyrw t'kyntym

⁷ Çince sayfalandırma “6”

4. sadu sadu **
s'dw s'dw **

(Sayfa f)

1. ymä kutluğ biñ şipkan-lıg
ym' qwtlwq pynk şypq'n lyq
2. küskü yıl biryeg(i)rminç ay bir
kwyskw yyl pyrykrmyñč ''y pyr
3. yañı ağır uluğ busat baçak
y'nky ''qyr 'wlvq pws't b'č'q
4. kün üz-ä . m(ä)n üç
kwyn 'wyz ' , mn 'wyč
5. ärdini-lär-tä bäk katıg
'rdyny l'r t' p'k q'tyq

Katalog No: AH 11, 277/Kayıt No: U 4124/ Bulunduğu Yer: T I II

Alt kısmı ve sol üst kenarı önemli ölçüde hasar görmüş, katlanmış 2 sayfalı blok baskı bir fragmandır. a sayfasının ilk üç satırının üst yarısı yırtık, b sayfasının son iki satırının son kısımları hafif hasarlıdır. a sayfası U 4710 fragmanının e sayfasıyla paraleldir (Yakup ve Knüppel, 2007, s. 216).

Sayfa ve satır sayısı: a sayfası 4; b sayfası 5 satırdır.

Özellikler: a sayfasında 3. satırın sonunda iki, beş ve dört noktalı olmak üzere, üç farklı noktalama işareti vardır. Blok baskının yeri, zamanı ve nedeni belirtilmiştir.

(Sayfa a)

1. [açarı katın k]atın yalvaru
///// ///// /'tyn y'lv'rw
2. [ötünmiş-kä :] m(ä)n puny-a-şiri
//////// // // mn pwny ' šyry
3. [ävirü täginti]m .. :: ::
///// //////////m : : :: ::
4. sadu sadu **
s'dw s'dw **

(Sayfa b)

1. küi şipkan-lığ takıgu yıl beşinç
kwy sypq'n lyq t'qyqw yyl pyšynč
2. ay beş y(e)g(i)rmi-kä : biz pukiñ si
''y byš ykrmy k' ,, pyz pwkynk sy
3. v(i)rhar-lığ şilavanti-lar :
yrq'r lyq šyl'y'ndy l'r ,,
4. bo yañ-ta bışrunayın sakınç-
pw y'nk t' pyšrwn'yyn s'qynč
5. lığ-lar-ğa ulalz-un sakınç-ın
lyq l'r q' 'wl'lz wn s'qynč yn

Katalog No: AH 15, 372/Kayıt No: U 4624/ Bulunduğu Yer: T I D

Metin alanında, üst ve alt kenar boşluklarında yırtık, delik ve kirlenmeden kaynaklanan ciddi hasarları olan blok baskı katlanmış bir metnin iki sayfalı fragmanıdır. a sayfasının ilk satırı neredeyse okunmaz durumda, b sayfasının son iki satırı tamamen yırtılmıştır. Fragman büyük ince bir kâğıt üzerine yapıştırılmıştır (Yakup, 2009, s. 206).

Sayfa ve satır sayısı: Her sayfada 4'er satır görülebilmektedir.

Özellikler: b sayfasının ilk satırında Avalokiteśvara'nın adı geçer. Ayrıca bu fragman daha önceki yayınlarda ele alınmamıştır (Ölmez ve Uzunkaya, 2017, s. 71).

(Sayfa a)

1. [a]l[k]u kamağ t[ınlıg-la]r ...
/l/w q'm'q t///// //r ...
2. darni nom-ka tüşürdäçilär : olar-nıñ
drny nwm q' twşwrđ'çy l'r ,, 'wl'r nynk
3. barça ämgäk-lär-in-tä
p'rç' 'mk'k l'r yn t'
4. ötrülüp oz-gurğalı
'wydrwlwp 'wz qwrq'ly

(Sayfa b)

1. kutğargalı tep ol ödün konşı im bodis(a)t(a)v yana
qytq'rq'ly typ 'wl 'wydwn qwnşy 'ym pwdystv y'n'
2. [kutgaru] şakimuni tä[ŋr]i [t]äŋri[s]i burkan-ka inçä tep
//////// š'kymwny t'n//y /'nkry/y pwrq'n q' 'ynč' typ
3. ötündi : mäniñ ämti küsüş-üm t ...
'wytwndy ,, m'nynk 'mty kwysyş wm t ...
4. sıkış-lıg tınl(ı)ğ-lar-nıñ ada-tın
syqyş lyq tynlq l'r nynk ''d' ///

Katalog No: AH 17, 263/Kayıt No: U 5964/ Bulunduğu Yer: T III M

Geniş bir rulo yaprağının parçası olan kursiv yazıyla yazılmış bir fragmandır. 1-20 satırlarındaki metin kolayca okunabilmektedir. Fragmanda 1. satır üzerinde; 24. ve 25. satırlar arasında delikler görülür. Sol üst köşeden bir parça kopmuştur. Mürekkep bazı yerlerde siliktir. Özellikle fragmanın sağ alt kısmı büyük hasar görmüştür. (Knüppel, 2013, s. 224).

Sayfa ve satır sayısı: Fragman 28 satırdan oluşmaktadır.

Özellikler: Fragmanın arka yüzünde 7 satırlık çok zor okunan bir metin ve uzanan iki paralel kırmızı çizgi vardır.

1. oom suvaşti sidam*
wwm swv'sty syd'm
2. üç inağ teginip bodi
'wyč 'yn'q t'kynyp pwdy
3. köñül öritip öz-nüñ
kwnkwl 'wykydyp 'wyz nwnk
4. yüräk içintä lenhu-a
ywr'k 'yčynt' lynqw '
5. lıg ay tilgäni üz-ä
lyq 'y tylk'ny 'wyz '
6. konşım bodis(a)t(a)v boldı
qwnşym pwdystv pwldy
7. yürün öñlög bir
ywrwnk 'wynklwk pyr
8. yüüz-lüg tört kol-lug
ywwz lwk twyrt qwl lwq
9. üstünki iki eligin kögüz-
'wystwnky 'yky 'ylykyn kwkwz

10. intä kavşuru turur oñtın
ynt' q'vşwrw twrwr 'wñkdyn
11. ikinti eligin-tä yüz säkiz
'ykynty 'ylykyn t' ywz s'kys
12. tana monçuk tuñar . sol-tın
t'n' mwnčwq twd'r , swl tyn
13. ikinti eligin-tä lenhu-a
'ykynty 'ylykynt' lynqw '
14. tuñar ärdini didim-lig
twd'r 'rdyny dydym lyq
15. äsriñü ärdini-lig üzä
'srynk'w 'rdyny lyk 'yz'
16. eñig-lig tümäg-lig
'ydyk lyk twym'k lyk
17. äsri torku beldürüklüg
'sry twrqw pyldwrwklwk
18. v(a)şır bağdaşını olurur
yşyr p'qd'synw 'wlwrwr
19. sakingu ol bodis(a)t(a)v
s'nkynqw 'wl pwdystv
20. niñ yüräk-intä lenhu-a-
nynk ywr'k ynt' lınqw '
21. lig ay tilgäni üz-ä
lyq 'y tylk'ny 'wyz '
22. yürün öñlük h[uñ]
ywrwnk 'wynklwk q///
23. uşık-niñ [tä]gräsint[ä]
'wyşyk nynk //kr'synt/
24. taştın-kı h[iri]-tä[gräsintä]
t'sdyn qy q/// t'////////
25. darni avadi[ti] [adın]
drny 'v'dy// ////

26. kıkaz-a dā[...]

kynq'z ' d'///

27. turur sak[ıngu ol söz]

twrwr s'q/// /// ///

28. -l(ä)gü [ol]

lkw ///

Katalog No: AH 17, 265/Kayıt No: U 5601/ Bulunduğu Yer: T II D 161

Bir sayfanın sağ üst köşesinden kopmuş bir fragmandır. Arkalı önlü iki sayfa olan bu fragmanın ilk satırları okunur son satırları ise okunmaz haldedir. Sağ üst köşe kopuk ve 1. ve 2. satır arasında küçük bir delik vardır (Knüppel, 2013, s. 225-226).

Sayfa ve satır sayısı: Arkalı önlü iki sayfa ve her sayfada okunabilecek 4 satır vardır.

[U 5601 (T II D 161)]

(ön yüz)

1. *bolmuş[ın] [s]akıngu ol ...*

pwlmyş // /aqynqu /// ...

2. [ik]i [kool]-luğ oñ-tın ...

'//y ///l lwq 'wñ/ /// ...

3. elig-intä çañ *tuṭup* ...

'ylyk ynt' č'nk *twḍwp* ...

4. oñ adak-tın sunup . kızıl öñlüg

'wñk ''d' / /// swñwp , kysyl 'wyn/l/k

(arka yüz)

1. [n]i tüşürüp üdarü *äñnä* ara

/y twyšwrrw 'wyd'rw 'nkń' ''r'

2. turur . sool a[ɖak-ɪ]n yɪkɪp [kara ɵŋ]

twrrw , swwl ''// /n yyqyp //// ////

3. lüg makişvari-[n]i tǎpǎ [turur]

lwk m'kyşv'ry /y t'yp' ////

4. ögüp k ...

'wygwp q ...

3. BÖLÜM: METNİN SIRALANMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

< Boşluk >

[U 4288 (T III M 200)]

(Sayfa a)

- (1) 1. ... *r*⁸ üz-ä eğişlig⁹ tümäglig
... *r* 'wyz ' 'ydyklyk twym'klyk
- (2) 2. ... *ip* ün üntürüp böđiyü¹⁰
... *yp* 'wyn 'wyntwrwp pwytyyw
- (3) 3. [turu]r : đakini-lar¹¹ kuvrağ-ı-lıg taluy
///r ,, t'kyny l'r qwvr'q y lyq t'lwy
- (4) 4. [ögiz]¹² üzä kavşatılmış ärip:
///// 'wyz ' q'vš'tylmyš 'ryp ,,
- (5) 5. ... k(ä)nt[ü]¹³ öz-kä içgärip
... knt/ 'wyz k' 'yčk'ryp

(Sayfa b)

- (6) 1. adıştıt kıl[mışın sakınğu] ol
'tyşdyt qy//////// //wł
- (7) 2. töpü-tä [pa]dm-a-sanbau-a bahşı-
twypw t' //d'm ' s'np'w ' p'qşy-
- (8) 3. nı kara öñlüg ärip çoğ-lug¹⁴
ny q'r' 'wynklwk 'ryp čwq lwk

⁸ BT VII 63, B 1: .../i

⁹ BT VII 63, B 1: iğıglig

¹⁰ BT VII 63, B 2: büttyü

¹¹ BT VII 63, B 3: takini-lar

¹² BT VII 63, B 4: ögüz

¹³ BT VII 63, B 5: kntü

¹⁴ BT VII 63, B 8: çoğluy

- (9) 4. yal[ın-lığ¹⁵: ärür *änätkä*]k yogaçarı¹⁶
y'l// /// ,, /// ///k ywk'č'ry
- (10) 5. körkl[üg] ... süñük¹⁷
kwyrkl// ... swynkwk

(Sayfa c)

- (11) 1. eṭig¹⁸ [tümäg-kä] eṭig-lig¹⁹
'ydyk ///// // 'ydyk lyk
- (12) 2. tümäg[-lig] : alku-(n)ı iymäk
twym'k /// ,, 'lqw y 'yym'k
- (13) 3. ba[smak kılı] turur mudur-luğ bödiyür
p'//// /// twrwr mwdwr lwq pwydyywr
- (14) 4. osuğ-l[u]ğ-ın lenhu-a²⁰ kün ay
'wswq l/q yn lynqw ' kwyn 'y
- (15) 5. tilgän-i-lig orun üz-ä-
tylk'n y lyk 'wrwn 'wyz '

[U 4706 (T III M 183)]

(Sayfa a)

- (16) 1. sintä y(a)rlikar²¹ sakıngu ol : öñ[i]²²
synt' yrlyq'r s'qynqw 'wl ,, 'wynk/
- (17) 2. ymä ulalu kälmiş bahşı-lar-nı
ym' 'wl'lw k'lmyš p'qšy l'r ny

¹⁵ BT VII 63, B 9: yalınlry

¹⁶ BT VII 63, B 9: yogaçarı

¹⁷ BT VII 63, B 10: süngük

¹⁸ BT VII 63, B 11: ıdıg

¹⁹ BT VII 63, B 11: ıdıgıg

²⁰ BT VII 63, B 14: linxu-a

²¹ BT VII 63, B 16: yrliqar

²² BT VII 63, B 16: öngi

- (18) 3. alku burkan-lar-ni²³ bodis(a)t(a)v-lar-
 ''lqw pwrq'n l'r ny pwdystv l'r
- (19) 4. ni²⁴ padm-a sanbau-a bahşı-nıñ
 ny p'dm ' s'np'w ' p'qşy nynk
- (20) 5. üstün yınak-ınta²⁵ kök
 'wystwn yynk'q ynt' kwyk

(Sayfa b)

- (21) 1. kalık-ta lenhu-a²⁶ kün ay
 q'lyq t' lynqw ' kwyn ''y
- (22) 2. tilgän-i-lig orun üz-ä-
 tylk'n y lyk 'wrwn 'wyz '
- (23) 3. sintä tıkmış täg tolu y(a)rlikar²⁷
 synt' tyqmyş t'k twlw yrlyq'r
- (24) 4. sakinğu ol : bo ärsär üstün
 s'qynqw 'wl ,, pw 'rs'r 'wystwn
- (25) 5. yınak²⁸ ulalu kälmiş bahşı-lar-nı
 yynk'q 'wl'lw k'lmyş p'qşy l'r ny

(Sayfa c)

- (26) 1. sakinmak ärür : oṭr-a-ta²⁹ alp-
 s'qynm'q 'rwr ,, 'wdr ' t' 'lp
- (27) 2. lar³⁰ ḍakini-lar³¹ kuvrağ-ı-lığ mantal-ıg
 l'r t'kyny l'r qwyr'q y lyq m'nt'l yq

²³ BT VII 63, B 18: burxan

²⁴ BT VII 64, B 18: bodistv-lar-ni

²⁵ BT VII 64, B 20: yingaq-ınta

²⁶ BT VII 64, B 21: linxu-a

²⁷ BT VII 64, B 23: yrliqar

²⁸ BT VII 64, B 25: yingaq

²⁹ BT VII 64, B 26: odr-a-ta

³⁰ BT VII 64, B 26: ḡ lp-lar

³¹ BT VII 64, B 27: takini-lar

- (28) 3. sakınmak ärsär : k(ä)ntü³² öz-üg ary-a
s'kynm'q 'rs'r ,, kntw 'wyz wk ''ry '
- (29) 4. avalokita-işvari sakınıp :
'v'lwkyt' 'yşv'ry s'qynyp ,,
- (30) 5. oŋ-tın³³ sınar-ınta³⁴ alp-lar³⁵
'wnk tyn synk'r ynt' 'lp l'r

(Sayfa d)

- (31) 1. kuvrağ-ı-lığ taluy ögiz-üg : sol-
qwvr'q y lyq t'lwıy 'wykyz wk ,, swl
- (32) 2. tın sınar-ınta³⁶ dakini-lar³⁷
tyn synk'r ynt' t'kyny l'r
- (33) 3. kuvrağ-ı-lığ taluy ögiz-üg
qwvr'q y lyq t'lwıy 'wykyz wk
- (34) 4. sakınmak ärür : ämti³⁸ altın yıŋak³⁹
s'qynm'q 'rwr ,, 'mtıy ''ltyn yynk'q
- (35) 5. iş yuııış kılgu-çı nom şaz-ın
'yş ywmyş qylqwčy nwm ş'z yn

三

(Sayfa e)

- (36) 1. küzätçi-lär⁴⁰ kuvrağ-ı-lığ mantal-ıg
kwys'dčy l'r qwvr'q y lyq m'nt'l yq
- (37) 2. sakınmak ärsär : *orun*-nuŋ altın-

³² BT VII 64, B 28: kntü

³³ BT VII 64, B 30: oŋ-tın

³⁴ BT VII 64, B 30: sınar-ınta

³⁵ BT VII 64, B 30: ą lp-lar

³⁶ BT VII 64, B 32: sınar-ınta

³⁷ BT VII 64, B 32: takini-lar

³⁸ BT VII 64, B 34: ą mtı

³⁹ BT VII 64, B 34: yıŋgaq

⁴⁰ BT VII 64, B 36: küşädči-lär

- s'qynm'q 'rs'r ,, 'wrwn nwnk ''ltyn
- (38) 3. inta yertinçü-lüg yertinçü-
ynt'⁴¹ yyrtynçw lwk yyrtynçw
- (39) 4. lüg-tä yeg⁴² nom şaz-ın küz-
lwk t' yyk nwm ş'z yn kwyz
- (40) 5. ätçi-lär-ni⁴³ sakingu ol : öñi⁴⁴
'dçy l'r ny s'qynqw 'wl ,, 'wynky

(Sayfa f)

- (41) 1. ymä altı yol-takı tınl(ı)ğ-lar⁴⁵
ym' ''lty ywl t'qy tynlq l'r
- (42) 2. ymä tört uğuş-luğ dakini⁴⁶
ym' twyrt 'wquş lwq t'kyny
- (43) 3. töz-lüg bolup : k(ä)ntü öz-nün⁴⁷
twyz lwk pwlwp ,, kntw 'wyz nwnk
- (44) 4. olurur orun-ın kötürü turur :
'wlwrwr 'wrwn yn kwytwrw twrwr ,,
- (45) 5. adın-lar-ıg k(ä)ntü⁴⁸ öz-kä
''dyn l'r yq kntw 'wyz k'

(Sayfa g)

- (46) 1. içgärü turur : k(ä)ntü öz-nün
'yčk'rw twrwr ,, kntw 'wyz nwnk

⁴¹ BT VII 64, B 38: yirtinçü-lüg yirtinçü-lüg-tä

⁴² BT VII 64, B 39: yig

⁴³ BT VII 64, B 40: küzädçi-lär-ni

⁴⁴ BT VII 64, B 40: öñgi

⁴⁵ BT VII 64, B 41: tınlı-lar

⁴⁶ BT VII 64, B 42: takini

⁴⁷ BT VII 64, B 43: kntü öz-nüng

⁴⁸ BT VII 64, B 45: kntü

- (47) 2. aymış tutuzmı⁴⁹ y(a)rılığ-ın⁵⁰ bütürü
 ''ymış twtwsmyş yrlyq yn pwytwrw
- (48) 3. turur sakınmak ärsär : bo tankarığ
 twrwr s'qynm'q 'rs'r ,, pw t'nq'ryq
- (49) 4. lıg nom şaz-ın küzätçi-lär-niñ⁵¹
 lyq nwm ş'z yn kwys'dçy l'r nynk
- (50) 5. mantal-ı ärür **
 m'nt'l y 'rwr **

(Sayfa h)

- (51) 1. anta basa darni-lıg mantal-ıg
 ''nt' p's' d'rny lyq m'nt'l yq
- (52) 2. bışrunmak ärsär ,, öz-nün yüräk-
 pyşrwnm'q 'rs'r ,, 'wyz nwnk ywr'k
- (53) 3. in⁵² säkiz yalpirgak-lıg lenhu-a⁵³
 yn s'kyz y'lpıyq'q lyq lynqw '
- (54) 4. sakınıp : özän-intä⁵⁴ kızıl⁵⁵
 s'qynyp ,, 'wys'n ynt' qysyl
- (55) 5. önlüg hiri už-ik sakıngu
 'wynklwk qyry 'wz yk s'qynqw

(Sayfa i)

- (56) 1. ol : ol hiri už-ik-niñ tägrä-
 'wl ,, 'wl qyry 'wz yk nynk t'kr'

⁴⁹ BT VII 64, B 47: tutuşmıš

⁵⁰ BT VII 64, B 47: yrlıy-ın

⁵¹ BT VII 64, B 49: küşädçi-lär-ning

⁵² BT VII 64, B 52: yüräk-in

⁵³ BT VII 64, B 53: linxu-a

⁵⁴ BT VII 64, B 54: öşän-intä

⁵⁵ BT VII 64, B 54: qışıl

- (57) 2. sintä oom-*a* huŋ⁵⁶ hiri : oom
synt' 'wwm ' qwnk qyry ,, 'wwm
- (58) 3. mani padmi huŋ bo on uŷ-ik-
m'ny p'dmy qwnk pw 'wn 'wz yk
- (59) 4. lār oŋ-tin tǣgzinü⁵⁷ ol uŷ- :
l'r 'wnk tyn t'ksynw 'wl 'wz- ,,
- (60) 5. ik-lār-tin⁵⁸ kızıl⁵⁹ öŋlüg⁶⁰
yk l'r tyn qysyl 'wynklwk

< Boşluk >

[U 4708 (T III M 192a)]

[Fragman b]

(Sayfa a)

- (61) 1. *ın* sakıŋu ol **
yn s'qynqw 'wl **
- (62) 2. bali-nıŋ altın-ınta öz-
b'ly nynk 'ltyn ynt' 'wyz-
- (63) 3. nūŋ yüräk-tin⁶¹ y(a)ŋ⁶² uŷik⁶³
nwnk ywr'k tyn ynk 'wŷyk
- (64) 4. ünüp barıp yeel⁶⁴ tilgän-i
'wynwp p'ryp yyyl tylk'n y

⁵⁶ BT VII 64, B 57: xung

⁵⁷ BT VII 64, B 59: tǣgsinü

⁵⁸ BT VII 64, B 59: u ŷ'ik-lār-tin

⁵⁹ BT VII 64, B 60: qışıl

⁶⁰ BT VII 64, B 60: öng-lüg

⁶¹ BT VII 65, B 63: yüräk-tin

⁶² BT VII 65, B 63: yng

⁶³ BT VII 65, B 63: uŷik

⁶⁴ BT VII 65, B 64: yiil

- (65) 5. [bolmuş]-ın sakıngu ol **
 ///// yn s'qynqw 'wl **

(Sayfa b)

- (66) 1. am už-ik ünüp barıp oot
 ''m 'wz yk 'wynwp p'ryp 'wwt
- (67) 2. tilgän-i bolmuş-ın sakıngu ol:
 tylk'n y pwlmyš yn s'qynqw 'wl ,,
- (68) 3. y(a)ruk⁶⁵ ünüp barıp oot-lug
 yrwq 'wynwp p'ryp 'wwt lwq
- (69) 4. ... üg yeel⁶⁶ üz-ä täprätmäk⁶⁷
 ... wk yyyl 'wyz 't'pr'dm'k
- (70) 5. ... tra⁶⁸ takı diravi-lar ■
 ... tr' t'qy dyravy l'r ■

(Sayfa c)

- (71) 1. ... [bolmuş]-ın sakıngu ol **
 ... ///// yn s'qynqw 'wl **
- (72) 2. [ymä] äñbaşlayu⁶⁹ oom-a hun
 /// /nkp'sl'yw nwwm 'qwnk
- (73) 3. tep söz-lämäk üz-ä : til töz-
 typ swyz l'm'k 'wyz ' ,, tyl twyz
- (74) 4. lüg kızıl⁷⁰ öñlüg aşık⁷¹
 lwk qysyl 'wynklwk ''şyk
- (75) 5. bolmuş-ın sakıngu ol **

⁶⁵ BT VII 65, B 68: yruq

⁶⁶ BT VII 65, B 69: yiil

⁶⁷ BT VII 65, B 69: täprädmäk

⁶⁸ BT VII 65, B 70: /////ara

⁶⁹ BT VII 65, B 72: angbaşlayu

⁷⁰ BT VII 65, B 74: kışıl

⁷¹ BT VII 65, B 74: asik

pwlmyš yn s'qynqw 'wl **

(Sayfa d)

- (76) 1. ikinti katın söz-lämäk üz-ä
'ykynty q'tyn swyz l'm'k 'wyz '
- (77) 2. köñül⁷² töz-lüg kök öñlüg
kwnkwl twyz lwk kwyk 'wynklwk
- (78) 3. aşık⁷³ bolmış-ın sakıngu ol **
'şyk pwlmyš yn s'qynqw 'wl **
- (79) 4. üçünç katın söz-lämäk üz-ä
'wčwnč q'tyn swyz l'm'k 'wyz '
- (80) 5. ät'öz töz-lüg süt-kä
't'wyz twyz lwk swyt k'

<Boşluk>

[U 4710 (T III M 192b)]

(Sayfa a)

- (81) 1. ... öz-lär-i-niñ til-
/// 'wyz l'r y nyny tyl
- (82) 2. lä-r-intä y(a)ruk⁷⁴ ünüp b(a)li-ka⁷⁵
l'r yntyn yrwq 'wynwp ply q'
- (83) 3. tiklinip aşanmak üz-ä ät'öz-
t'klynyp ''š'nm'q 'wyz ' 't'wyz

⁷² BT VII 65, B 77: k q ngül

⁷³ BT VII 65, B 78: asik

⁷⁴ BT VII 65, B 82: yruq

⁷⁵ BT VII 65, B 69: bali-qa

- (84) 4. üg til-ig köñül-üg⁷⁶ ögirtä⁷⁷
wk tylyk kwnkwl wk 'wykyrd'
- (85) 5. tümäglig bo tapıg üz-ä ögürü
twym'klyk pw t'pyq 'wyz ' 'wykyrw

(Sayfa b)

- (86) 1. sävinü y(a)rıkamış-lar-ın⁷⁸ sakınıp :
s'vynw yrlyq'myš l'r yn s'qynyp ,,
- (87) 2. oom-a huñ hiri : oom mani pad-
'wwm ' qwnk qyry ,, 'wwm m'ny p'd
- (88) 3. mi huñ : oom tum-a kay-i nama
my qwnk ,, 'wwm twm ' k'y y n'm'
- (89) 4. sah-a hariniy-a aç a hiri y-a
s'q ' q'rynyy ' 'ç' qyry y '
- (90) 5. huñ ça idam baliñ ka ka
qwnk ç' 'yd'm p'lynk k' k'

(Sayfa c)

- (91) 1. kahi kahi huñ p(a)t⁷⁹ tep :
k'qy k'qy qwnk pt typ ,,
- (92) 2. üç ärsär yeti ärsär söz-läp
'wyç 'rs'r yyty 'rs'r swyz l'p
- (93) 3. ötüngü ol : ögdi söz-lägü ol **
'wytwnkwl 'wl ,, 'wykdy swyz l'kw 'wl **
- (94) 4. küsämiş küsüş-in kut kolunğu
kwys'myš kwyswš yn qwt qwlwnqw

⁷⁶ BT VII 65, B 84: k q ngül-üg

⁷⁷ BT VII 65, B 84: ögirdä

⁷⁸ BT VII 65, B 86: yrliqamış-lar-ın

⁷⁹ BT VII 65, B 91: pt

- (95) 5. ol : bali-nı üntürüp arıǵ yer-
 'wl ,, p'ly ny 'wyntwrwp ''ryq yyr

(Sayfa d)

- (96) 1. tä tökgü ol **
 t' twykkw 'wl **
- (97) 2. buyan-ın burkan⁸⁰ kutuǵa ävirgü
 pwy'n yn pwrq'n qwtynk' 'vyrkw
- (98) 3. ol :: ::
 'wl
- (99) 4. kenki⁸¹ karmau-a bahşı-nıñ
 kynky k'rm'w ' p'qşy nyny
- (100) 5. yaratmış bo sadana-nı sapdatı
 y'r'tmyş pw s'd'n' ny s'pd'ty

六

(Sayfa e)⁸²

- (101) 1. açarı⁸³ katın katın yalvaru
 ''č'ry q'tyn q'tyn y'lv'rw
- (102) 2. ötünmiş-kä : m(ä)n⁸⁴ puny-a-şiri

⁸⁰ BT VII 63, B 97: burxan

⁸¹ BT VII 66, B 99: kinki

⁸² U 4124 (T I II) fragmanının a sayfası 101-104. satırların paralel fragmanıdır:

(Sayfa a)

1. [açarı katın k]atın yalvaru
 ///// // /'tyn y'lv'rw
2. [ötünmiş-kä :] m(ä)n puny-a-şiri
 ////////// // mn pwny 'şyry
3. [ävirü täginti]m .. :: ::
 //// //m . : :: ...
4. sadu sadu **
 s'dw s'dw **

⁸³ BT VII 66, B 101: açarı

⁸⁴ BT VII 65, B 102: mn

- 'wytwnmyš kă „mn pwny 'šyry
- (103) 3. ävirü tägintim :: :: ::
 'vyrw t'kyntym
- (104) 4. sadu sadu **
 s'dw s'dw **

[U 4124 (T I II)]

(Sayfa b)

- (105) 1. küi şipkan-lığ takıǵu yıl beşinç⁸⁵
 kwy sypq'n lyq t'qyqw yyl pyšynč
- (106) 2. ay beş y(e)g(i)rmi-kä⁸⁶ : biz pukiñ si
 ''y byš ykrmy k' „pyz pwkynk sy
- (107) 3. v(i)rhar-lığ şilavanti-lar⁸⁷ :
 yrq'r lyq šyl'y'ndy l'r „
- (108) 4. bo yañ-ta⁸⁸ bışrunayın sakınç-
 pw y'nk t' pyšrwn'yyn s'qynč
- (109) 5. lığ-lar-ğa ulalz-un sakınç-ın
 lyq l'r q' 'wl'lz wn s'qynč yn

[U 4710 (T III M 192b)]

(Sayfa f)

- (110) 1. ymä⁸⁹ kutluǵ biñ⁹⁰ şipkan-lığ

⁸⁵ BT VII, s. 66 Dipnot B 101 ff. : *bišinč*

⁸⁶ BT VII, s. 66 Dipnot B 101 ff. : *biš ygrmi-kä*

⁸⁷ BT VII, s. 66 Dipnot B 101 ff. : *vr̥xar-l̥iγ šilavandi-lar*

⁸⁸ BT VII, s. 66 Dipnot B 101 ff. : *yang*

⁸⁹ BT XXVI 209, 111b 1: y(e)mä

⁹⁰ BT VII 66, B 105: biñ

- ym' qwtlwq pynk šypq'n lyq
- (111) 2. kuskū yıl biryeg(i)rminç⁹¹ ay bir
kwyskw yyl pyrykrmynč ''y pyr
- (112) 3. yaŋı⁹² ağır uluğ busat⁹³ baçak⁹⁴
y'nky ''qyr 'wlwq pws't b'č'q
- (113) 4. kün üz-ä . m(ä)n⁹⁵ üç
kwyn 'wyz ' , mn 'wyč
- (114) 5. ärdini-lär-tä bäk katıg
'rdyny l'r t' p'k q'tyq

[U 4708 (T III M 192a)]

[Fragman a]

(Sayfa a)

- (115) 1. süz-ök⁹⁶ kertgünç⁹⁷ köñül-lüg⁹⁸
swyz wk kyrtkwnč kwnkwl lwk
- (116) 2. upasi⁹⁹ böri buk-a . atı¹⁰⁰ kötrülmiş
'wp'sy pwry pwq ' , ''dy kwytrwlmyš
- (117) 3. burkan¹⁰¹ bahşı üz-ä nomlatılmış
pwrq'n p'qšy 'wyz ' nwml'tylmyš
- (118) 4. arış arıg sukanç(ı)ğ¹⁰² körklä nom
'ryš ''ryq swq'nčq kwyrkl' nwm

⁹¹ BT VII 66, B 106: birygrminč

⁹² BT VII 66, B 107: yangı

⁹³ BT VII 66, B 107: posat

⁹⁴ BT VII 66, B 107: baçay

⁹⁵ BT VII 66, B 108: mn

⁹⁶ BT VII 66, B 110: süzük

⁹⁷ BT VII 66, B 110: kirtgünč

⁹⁸ BT VII 66, B 110: k ɔ ngül-lüg

⁹⁹ BT XXVI 209, 111b 1: upase

¹⁰⁰ BT VII 66, B 110: atı

¹⁰¹ BT VII 63, B 111: burxan

¹⁰² BT VII 67, B 113: soqančıy; BT XXVI 209, 111b 3: sukançıg

- (119) 5. çäçäki atl(ı)ğ¹⁰³ sudur içintäki
 č'č'ky ''tlq swdwr 'yčynt'ky

(Sayfa b)

- (120) 1. arya-avalokița işvari¹⁰⁴ bodis(a)t(a)v¹⁰⁵
 ''ry ' ''v'lwkyd''yşv'ry pwdystv
- (121) 2. tınl(ı)ğ-lar¹⁰⁶ üçün . alku-tın
 tynlq l'r 'wyčwn , ''lqw tyn
- (122) 3. sı[ŋar ät']öz-in körkiṭmāk¹⁰⁷
 syn/// ''wyz yn kwrkydm'k
- (123) 4. bölük-intä¹⁰⁸ . ülgüsüz
 pwylwk ynt' , 'wykwswz
- (124) 5. sansız yüz¹⁰⁹ miñ tümen tınl(ı)ğ-
 s'nsyz ywz mynk twym'n tynlq

(Sayfa c)

- (125) 1. lar¹¹⁰ uğuş-ı : üküş tälim açığ
 l'r 'wqwş y ,, 'wykwş t'lym ''čyq
- (126) 2. tark-a [ä]mgäk-ig täginür-
 t'rq ' /mk'k yk t'kynwr
- (127) 3. tä¹¹¹ . öñi ötrülür-lär¹¹² ada-
 t' , 'wynky 'wytrwlwr l'r ''d'
- (128) 4. tın tep¹¹³ äşidmiş üçün :

¹⁰³ BT VII 67, B 114: atly

¹⁰⁴ BT VII 67, B 115: ary-a avalokida'ışvari; BT XXVI 209, 111b 4: ary-a avalokița'ışvare

¹⁰⁵ BT VII 67, B 115: bodistv

¹⁰⁶ BT VII 67, B 116: tınlı-lar

¹⁰⁷ BT VII 67, B 117: körkiṭmāk

¹⁰⁸ BT XXVI 209, 111b 5: bölök-intä

¹⁰⁹ BT VII 67, B 119: yüz

¹¹⁰ BT VII 67, B 119: tınlı-lar

¹¹¹ BT VII'de *täginürtä* ile *öñgi* sözcükleri arasına şu ifade eklenmiştir: [*öyü sağınu qonşı bodistv-iy birök atasar*] (1976, s. 67). Bu satır U 4707 (T III M 187) katalog numaralı fragmanla karşılaştırılarak eklenmiştir (Kasai, 2008, s. 209).

¹¹² BT VII 67, B 122: öñgi ötrülür-lär; BT XXVI 209, 111b 9: öñi üdrülür-lär

¹¹³ BT VII 67, B 123: tip

- tyn typ 'šydmyš 'wyčwn ,,
 (129) 5. uğrayu soka tamağa-ka-
 'wqr'yw swq' t'm'q' q'
 < Boşluk >

[U 4624 (T I D)]

(Sayfa a)

- (130) 1. [a]/[k]u kamağ t[ınlıg-la]r ...
 /l/w q'm'q' t///// //r ...
 (131) 2. darni¹¹⁴ nom-ka tüşürdäçilär : olar-nıñ
 drny nwm q' twšwrd'çy l'r ,, 'wl'r nyny
 (132) 3. barça ämgäk-lär-in-tä
 p'rç' 'mk'k l'r yn t'
 (133) 4. ötrülüp¹¹⁵ oz-ğurgalı
 'wydrwlwp 'wz qwrq'ly

(Sayfa b)

- (134) 1. kutğargalı tep ol ödün konşı im bodis(a)t(a)v yana
 qytq'rq'ly typ 'wl 'wydwn qwnşy 'ym pwdystv y'n'
 (135) 2. [kutğaru] şakimuni tä[ır]i [t]äñri[s]i¹¹⁶ burkan-ka¹¹⁷ inçä tep
 ///// š'kymwny t'n/y /'nkry/y pwrq'n q' 'ynç' typ
 (136) 3. ötündi : mäniñ ämti¹¹⁸ küsüş-üm t ...
 'wytwndy ,, m'nyny 'mty kwysyş wm t ...
 (137) 4. sıkış-lıg tınl(ı)ğ-lar-nıñ ada-tın
 syqyş lyq tynlq l'r nyny ''d' ///

¹¹⁴ Ölmez ve Uzunkaya (2017, s. 71): bu sözcüğü “dakı” olarak okumuşlardır.

¹¹⁵ Ölmez ve Uzunkaya (2017, s. 72): üdrülüp

¹¹⁶ Ölmez ve Uzunkaya (2017, s. 72): t(ä)ñri t(ä)ñrilär

¹¹⁷ Ölmez ve Uzunkaya (2017, s. 72): burhan

¹¹⁸ Ölmez ve Uzunkaya (2017, s. 71): amtı

(138) < Boşluk >

(139) [U 5964 (T III M)]

(140) 1. oom suvaştı¹¹⁹ sidam

wwm swv'şty syd'm

(141) 2. üç mağ täginip bodi

'wyč 'yn'q t'kynyp pwdy

(142) 3. köñül¹²⁰ öriṭip¹²¹ öz-nüñ

kwnkwł 'wykydyp 'wyz nwnk

(143) 4. yüräk¹²² içintä lenhu-a

ywr'k 'yčynt' lynqw '

(144) 5. lıg ay tilgäni üz-ä

lyq 'y tylk'ny 'wyz '

(145) 6. konşım bodis(a)t(a)v boldı

qwnşym pwdystv pwldy

(146) 7. yürünj¹²³ öñlög bir

ywrwnk 'wynklwk pyr

(147) 8. yüz-lög¹²⁴ tört kol-lug

ywwz lwk twyrt qwl lwq

(148) 9. üstünki iki eligin¹²⁵ kögüz-

'wystwnky 'yky 'ylykyn kwkwz

(149) 10. intä kavşuru turur oñtın¹²⁶

ynt' q'vşwrw twrwr 'wnkdyn

¹¹⁹ BT VII 67, C 1: suvasti

¹²⁰ BT VII 67, C 3: k ɔ ngül

¹²¹ BT VII 67, C 3: öriḍip

¹²² BT VII 67, C 4: yüräk

¹²³ BT VII 67, C 7: yürüng

¹²⁴ BT VII 67, C 8: yüzlög

¹²⁵ BT VII 67, C 9: ilgin

¹²⁶ BT VII 67, C 10: oñdın

- (150) 11. ikinti eligin-tä¹²⁷ yüz¹²⁸ säkiz¹²⁹
 'ykynty 'ylykyn t' ywz s'kys
- (151) 12. tana monçuk¹³⁰ tuñar¹³¹ . sol-tın
 t'n' mwnčwq twd'r , swl tyn
- (152) 13. ikinti eligin-tä¹³² lenhu-a
 'ykynty 'ylykyn' lınqw '
- (153) 14. tuñar¹³³ ärdini didim-lıg
 twd'r 'rdyny dydym lyq
- (154) 15. äsrinü ärdini-lig üzä
 'srynkw 'rdyny lyk 'yz'
- (155) 16. eñig-lig¹³⁴ tümäg-lig
 'ydyk lyk twym'k lyk
- (156) 17. äsri torku beldürüklüg¹³⁵
 'sry twr qw pyldwrwklwk
- (157) 18. v(a)şır¹³⁶ bagdaşını olurur
 vşyr p'qd'şynw 'wlwrwr
- (158) 19. sakingu ol bodis(a)t(a)v¹³⁷
 s'nkynqw 'wl pdwystv
- (159) 20. nın yüräk-intä¹³⁸ lenhu-a-
 nynk ywr'k ynt' lınqw '
- (160) 21. lıg ay tilgäni üz-ä
 lyq 'y tylk'ny 'wyz '

¹²⁷ BT VII 67, C 11: iligin-tä

¹²⁸ BT VII 67, C 11: yüz

¹²⁹ BT VII 67, C 11: säkiz

¹³⁰ BT VII 67, C 12: munçuq

¹³¹ BT VII 67, C 12: suvasti

¹³² BT VII 67, C 13: iligin-tä

¹³³ BT VII 67, C 14: tuñar

¹³⁴ BT VII 67, C 16: ıdıglıg

¹³⁵ BT VII 67, C 17: bildürüklüg

¹³⁶ BT VII 67, C 18: v şır

¹³⁷ BT VII 67, C 19: bodistv-nıng

¹³⁸ BT VII 67, C 20: yürekk-intä

- (161) 22. yürün¹³⁹ öñlük h[un]
ywrwnk 'wynklwk qy//
- (162) 23. uşık-niñ [tä]gräsint[ä]
'wyşyk nynk //kr'synt/
- (163) 24. taştın-kı¹⁴⁰ h[iri]-tä[gräsintä]
t'sdyn qy q/// t'////////
- (164) 25. darni avadi[ti]¹⁴¹ [adın]
drny 'v'dy// ////
- (165) 26. kıkaz-a dä[...]
kynq'z ' d'///
- (166) 27. turur sak[ıngu ol söz]
twrwr s'q/// /// ////
- (167) 28. -l(ä)gü [ol]
lkw ///

<Boşluk>

[U 5601 (T II D 161)]

(Ön yüz)

- (168) 1. bolmuş[ın] [s]akıngu ol ...
pwlmyş // /aqynqu /// ...
- (169) 2. [ik]i [kool]-luğ oñ-ıñ¹⁴² ...
'//y ///l lwq 'wñ/ /// ...
- (170) 3. elig-intä¹⁴³ çañ tuñup¹⁴⁴ ...

¹³⁹ BT VII 67, C 22: yürüng

¹⁴⁰ BT VII 67, C 24: taştın-qı

¹⁴¹ BT VII 67, C 1: avaduti

¹⁴² BT VII 69, E 2: oñg ...

¹⁴³ BT VII 69, E 3: ilig-intä

¹⁴⁴ BT VII 69, E 3: çang tuñup ...

'ylyk ynt' č'nk twdwp ...

- (171) 4. oŋ adak-tın sunup . kızıl¹⁴⁵ öŋlög
'wńk ''d' / /// swńwp , kysyl 'wyn/l/k

<Boşluk>

(Arka yüz)

- (172) 1. [n]i tüşürüp üdarü *äŋnă* ara¹⁴⁶
/y twyşwrwp 'wyd'rw 'kń' ''r'
(173) 2. turur . sool a[đak-ı]n¹⁴⁷ yıkıp [kara öŋ]
twrwr , swwl ''// /n yyqyp ////
(174) 3. lög makişvari-[n]i täpä [turur]
lwk m'kyşv'ry /y t 'yp' ////
(175) 4. ögüp k ...
'wygwp q ...

< Boşluk >

¹⁴⁵ BT VII 69, E 4: qışıl

¹⁴⁶ BT VII 69, E 5: a...

¹⁴⁷ BT VII 69, E 6: aŋaq-ın

4. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

U 4288 (T III M 200) (Sayfa a, b, c)

(1-3): ...r ile süslendiğini ..., şarkı söyleyip dans ettiğini;

(3-4): *dākinī* topluluğunun deniz₂ ile kuşatılmış olup

(5-6): ... kendi öz(benlik)lerine dönüp *adhiṣṭhita* kıldığını tasavvur etmeli.

(7-12): *Padmasambhava Üstat*'ın tepede (olduğunu), siyah renkli, parlak₂ hintli bir *Yogā-çāra* görünümlü (olduğunu) ... kemik süs₂(lerle) süslü₂ (olduğunu);

(12-16): (O'nun), herkesi secde ettiren büyüsunü, dans eder bir edayla güneş ve ay çarklı lotus tahtında nezaketle (oturduğunu) tasavvur etmeli.

U 4706 (T III M 183) (Sayfa a, b, c, d, e, f, g, h, i)

(16-24): Yine¹⁴⁸, peş peşe gelmiş olan üstatların, bütün Budaların, *Bodisattvaların* *Padmasambhava Üstat*'ın üstünde gökyüzünde güneş ve ay çarklı lotus tahtında tıkmış gibi (nezaketle) dolduklarını tasavvur etmeli.

(24-26): Bu ise: üst tarafta (bulunan) ardı sıra gelen üstatların tasavvurudur.

(26-28): Ortadaki *alp* ve *dākinī* topluluğunun *maṇḍalasının* (zihinde) canlandırılması ise:

¹⁴⁸ *öñi ymā*

(28-29): kendi özünü(benliğini) *Ārya-Avalokiteśvara* (olarak) tahayyül edip

(30-31): sağ tarafında alp topluluğunun denizini²

(31-34): sol tarafında *ḍākinī* topluluğunun denizini² tasavvur etmesidir (edilmesidir).

(34-37): Şimdi alt taraftaki hizmetkârlar ve öğretiyi² gözetenler topluluğunun *maṇḍalası*-nın zihinde canlandırılması(na gelirsek):

(37-40): tahtın altında yeryüzünde² (birbirinden) üstün öğretiyi² gözetenleri, tasavvur etmek gerekir.

(40-43): Ayrıca, altı yoldaki canlılar yine dört soylu *ḍākinī* tabiatına (dönüşüp)

(43-44): kendi öz(benlik)lerinin hüküm sürdüğü tahtlarını yükseltme(lerinin),

(45-46): diğerlerini kendi öz(benlik)lerine dâhil etme(lerinin),

(46-48): kendi benliklerinin dile getirdiği buyruklarını yerine getirme(lerinin) (zihinde) canlandırılması(na) (gelirsek):

(48-50): bu, kendilerini öğretiye adanmış olan gözeteticilerin *maṇḍalası*dır.

(51-52): Ondan sonra, *dhāraṇī*li *maṇḍalayı* benimsemey(e) (gelirsek);

(52-54): kendi yüreğini sekiz yapraklı lotus çiçeği (olarak) hayal edip

(54-56): merkezinde kızıl renkli *hrī* hecesini tasavvur etmeli.

(56-60): O *hrī* hecesinin çevresinde(ki) bu *om aḥ hūm hrī, om maṇi padme hūm* on hece sağdan dönerek o harflerden kızıl renkli (olan) ...

<Boşluk>

[U 4708 (T III M 192a)]

[Fragman b] (Sayfa a, b, c, d)

(61): (Kişi), ... tasavvur etmeli.

(62-65): Adağın altında benliğinin kalbinden *yām* hecesinin yükselip rüzgâr çarkı olduğunu tasavvur etmeli.

(66-67): *raṃ* hecesinin yükselip ateş çarkı olduğunu tasavvur etmeli.

(68-71): Işığın yükselidiğini ve alevli ... rüzgâra (doğru) hareket (ettiğini) ... ve *dravya* olduğunu tasavvur etmeli

(72-75): İlk kez *om aḥ hūm* dedikten sonra dil esaslı kızıl renkli bir hece(uşık)¹⁴⁹ olduğunu tasavvur etmeli.

(76-78): İkinci kez (*om aḥ hūm*) dedikten sonra gönül esaslı mavi renkli bir hece olduğunu tasavvur etmeli.

(79-80): Üçüncü kez (*om aḥ hūm*) dedikten sonra vücut esaslı süt(gibi beyaz bir hece olduğunu tasavvur etmeli).

¹⁴⁹ BT VII’de bu sözcük *Kreis* “çember, daire” olarak çevrilmiştir (1976, s. 65).

<Boşluk>

U 4710 (T III M 192b) (Sayfa a, b, c, d, e)

(81-86): (Onların)... öz(benlik)lerinin dillerinden ışık yükselip adağın üzerinde durduğunu ve (onu) beslemek için vücutları, dilleri ve gönülleriyle sevindirerek süslü(ışılıtlı) bu ibadet üzere mutlulukla² lütfettiklerini tasavvur edip;

(87): *om aḥ hūṃ hrī,*

(87-88): *om maṇi padme hūṃ,*

(88-91): *om tuṃ-aḥ qay-i naṃa saḥ- aḥ xariniy-a aḥ hri y- aḥ hūṃ ḥa idham baling ka ka kahi kahi hūṃ phaṭ deyip*

(92-93): (bu *dhāraṇī*yi) üç veya yedi (kez) söyleyip arz etmeli.

(93): (*Avalokiteśvara*'ya) övgü söylemeli.

(94-95): Dilediğini¹⁵⁰ istemeli.

(95-96): Adağı temiz yerde çıkarıp dökmeli.

(97-98): *Puṇyasını* (hizmetini, kazancını) Buda saadetine çevirmeli.

(99-102): Sonraki *Karma-pa Buda*'nın yazmış olduğu bu *sādhana*yı, *Usta Sapdati*'nin ısrarla² (yalvararak) talep etmesi (üzerine),

¹⁵⁰ *küsemiş küsüsin*

(102-103): Ben, *Puṇyaśrī*, (hürmetlerimle) çevirdim.

(104): Sādhu Sādhu! “Kutlu Olsun!”

U 4124 (T I II) (Sayfa b)

(105-107): *Gui-tavuk* yılı, beşinci ay, on beşinde biz, *Pu-qing-si* tapınağından *śilavanti*-ler,

(108-109): bu ritüeli uygulama düşüncesinde olanlara ulaşsın düşüncesiyle (bu metni baskıya verdik).

U 4710 (T III M 192b) (Sayfa f)

(110-113): Yine kutlu *ping-fare* yılı, on birinci ay, ilk büyük₂ oruç₂ gününde,

(113-111): ben, üç mücevhere sağlam ve temiz

U 4708 (T III M 192a)

[Fragman a] (Sayfa a, b, c)

(115-116): inançlı gönlü olan *upāsaka Bōri Buka*,

(116-121): adı yüceltilmiş *Buda Usta* üzerine vaaz edilmiş “Temiz₂ ve Güzel₂ Öğreti Çiçeği” adlı *sūtra* içindeki *Ārya-Avalokiteśvara Bodisattva*’nın canlılar için

(121-123): “Her Taraftan Vücudunu Gösterme” bölümünde

(123-125): sayısız₂ yüz bin tümen canlı kabilesinin

(125-128): çok₂ acı₂ sıkıntı(lar) çekerlerken [*Guan-shi-yin*¹⁵¹ *Bodisattva*'yı düşünerek₂ zikrettiklerinde]¹⁵² tehlikeden kurtulduklarını duyduğum için

(129): tam olarak (bu çeviriyi) blok baskıya (verdim).

U 4624 (T I D) (Sayfa a, b)

(130-131): Bütün₂ canlılar ..., *Dhāraṇī Öğretisine* düşecekler(yönelecekler).

(131-136): Onları bütün ızdıraplarından kurtarmak₂ için o dönem *Guan-shi-yin Bodisattva*, yine (canlıları kurtararak) *Śākyamuni, Tanrılar Tanrısı Buda*'ya, şöyle deyip arzetti:

(136-137): Şimdi benim isteğim ... sıkıntıda olan canlıları tehlikeden (kurtulmasıdır). ...

<Boşluk>

U 5964 (T III M)

(138): Om Svasti Siddham! “Kutlu Olsun!”

(139-143): *Üç mücevhere* sığındı, *bodhi* gönül yetiştirdi ve kendi yüreği içinde lotuslu ay çarkı üzerinde *Guan-shi-yin Bodisattva* oldu.

(144-147): Beyaz renkli, bir yüzlü, dört kollu, üstteki iki elini göğsünün (üzerinde) kavuşturur.

¹⁵¹ *Āryāvalokiteśvara*'nın Çince'den aktarılan diğer adı.

¹⁵² BT VII'de metne sonradan tamamlamak için eklenen kısmın çevirisi (1976, s. 67).

(147-149): Sağdan ikinci elinde yüz sekiz inci₂ tuttuğunu,

(149-151): soldan ikinci elinde lotus tuttuğunu,

(151-156): mücevher taçlı, rengârenk mücevherlerle süslü₂, alaca ipek kemerli (olduğunu) (ve) *vajra-bağdaşı* kurup oturduğunu tasavvur etmeli.

(156-165): *Bodisattva*'ın yüreğinde lotuslu ay çarkı üzerinde beyaz renkli *hūṃ* hecesinin çevresinde dıştaki *hrīḥ* çevresinde *dhāraṇī avadhūtī* ... durduğunu tasavvur etmeli, söylemeli.

<Boşluk>

[U 5601 (T II D 161)] (ön ve arka yüz)

(166): ... olduğunu düşünmeli ...

(167-168): iki kollu (olduğunu), sağdan ikinci elinde çan tuttuğunu ...

(169): sağ ayaktan gerip kızıl renkli ... (olduğunu düşünmeli).

<Boşluk>

(170): ...i indirip ...

(171-172): durur. Sol ayağını geri çekerek kara renkli *Maheśvara*'yı tekmeler.

(173): öğüp ...

5. BÖLÜM: BUDİZM TERİMLERİ VE İFADELERİNİN AÇIKLANMASI

(3) **ḍakini** < Skr. *ḍākinī* (MW, 1899, s. 430), Çin. 荼枳尼 *tú zhǐ ní*, Sankritçede “yamyam” anlamına gelen, birçok baş ve uzva sahip olan ve on sert mizaçlı tapınak koruyucusundan birisine verilen bir grup şeytan adıdır. *Ḍākinī*ler insan eti ile beslenir, kötü ve acımasız ruhludurlar (SH, 2014, s. 50, 363). *Tantrik Budizmde* özellikle *tāntrikalardan* gizli öğretiler edinen *vajradākinī*ler gardiyanlık görevi yaparlar. *Ḍākinī* kavramı ilk olarak dördüncü yüzyılda Hindistan kaynaklarında görülmeye başlar. İlk *ḍākinī*lerin yerel şaman kadınların evrimiyle oluştukları düşünülür. Bu yüzden *ḍākinī*ler bir kadın görüntüsündedirler. *Ḍākinī* terimi, Tibetçede མཁའ་འགྲོ་མ་ *mkha' 'gro ma* “gökyüzüne yolculuk eden” olarak karşılık bulmuştur (Buswell ve Lopez, 2014, s. 209).

(3-4) **taluy ögiz** “deniz₂, okyanus₂”. Bir Budizm terimi olarak Skr. समुद्र *samudra* “okyanus, deniz, tuzlu su; hava suları, atmosferik okyanus” sözcüğüne karşılık gelir (MW, 1899, s. 1166). *taluy ögiz*, ETÜ. taluy¹⁵³ “deniz, okyanus” ve ögiz¹⁵⁴ “nehir, deniz, büyük nehir” sözcüklerinden oluşan bir ikilemedir. *samudra* terimi, Budizmde *dharmā okyanusu* ile ifade edilir. Okyanus kavramı, “derinliği, anlaşılmazlığı, evrensel heyecanı, büyük canlıları barındırması ve ölmeyi engellemesi” gibi vasıflarıyla tanımlanır (Tokyürek, 2019, s. 218; SH, 2014, s. 92). Bu terim ayrıca Tib. རྒྱལ་མཚོ་ *rgya mtsho* ve Çin. 三慕達羅 *sān mù dá luó* (SH, 2014, s. 65) biçimlerinde görülür.

(6) **adiṣṭit kıl-** “kontrol altında tutmak”. *adiṣṭit* < Toh. B *adhiṣṭhit* (*yām-*) < Skr. *adhiṣṭhita* terimi, Wilkens’e göre Toharca üzerinden Türkçeye aktarılmıştır (2021, s. 13). Sanskritçe अधिष्ठित *adhiṣṭhita* terimine MW’de “yerleşmiş, yerleşik; denetimli, denetleme, düzenlenmiş; görevlendirilmiş” anlamları verilmiştir (1899, s. 22). Bu sözcük *ṣṭhā* “denetlemek; yönetmek vb.” fiil kökünden türemiş olan *adhiṣṭhā* fiilinin ismidir (MW, 1899, s. 22). *adhiṣṭhā* fiilinden türemiş olan *adhiṣṭhānā* ise Çin. 地瑟妮囊 *de sè wěi náng*

¹⁵³ ayrıca *taloy* ~ *talay* biçiminde yazım ve okunuşları vardır (HA, 2021, s. 666).

¹⁵⁴ ayrıca *ügiz* ~ *ügüz* biçiminde yazım ve okunuşları vardır (HA, 2021, s. 526).

“kaide, kural” şeklindedir (SH, 2014, s. 167). Ayrıca bu terim KMo. *adis ~ adisdid ~ adistit* “kutsanmış”, OMo. *adişdid* “kutsama”, Hlh. *ağucmum*, Mac. *adistit* şekillerinde görülür (Ünal, 2019, s. 518). İsimlere gelerek Türkçede geçişli fiiller oluşturan *kıl-* yardımcı fiili, *adiştit* “kontrol, büyü ile kontrol etme; kutsama, onama” terimine gelmiş ve “konrol etmek; yetkilendirmek” anlamlarına gelen *adiştit kıl-* terimi türetilmiştir. Budizm sahasında ayrıca; *adiştit kolunğu ol* (BT VII, 1976, s. 88); *adiştit kolğu ol* (Ölmez, 1998, s. 266) örneklerinde olduğu gibi *kol-* “istemek, talep etmek” fiili ile de görülebilmektedir.

(7) padm-a-sanbau-a bahşı “Padmasambhava Üstat”. Özel bir ismi karşılayan terim, padm-a-sanbau-a < Skr. पद्मसंभव *padmasambhava* ve *bahşı* < Çin. 博士 *bo shi* (ayrıca KMo. *bağsi*; OMo. *baqşi*; Hlh. *ōazui*, Mac. *baksi*) (Ünal, 2019, s. 530) sözcüklerinden oluşur. Tibet’te འཇམ་མཉམ་པ་པོ་པཎ་པཎ་པཎ་ *Guru rin po che* “Değerli Buda” adıyla saygı duyulan ve *Tantrik Budizmin* dört büyük mezhebinden olan *Nying-ma Mezhebi*, diğer bilinen adıyla *Kırmızı Mezhep*’in kurucularından *İkinci Buda* olarak görülen Hintli bir ustadır. Tibet’te ayrıca པདྨ་འབྱུང་གནས་ *padma ’byung gnas* (Pemajungne) “Lotus’un Doğuşu” (Hopkins, 2016, s. 458) olarak da bilinir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 608). Skr. पद्म *padma* “lotus çiçeği” (MW, 1899, s. 584) sözcüğü ile “bir arada olma, toplanma; doğum; merkez; sebep; yetenek” gibi birçok anlama gelen संभव *sambavha* (MW, 1899, s. 1179) sözcüklerinin birleşiminden oluşur. *padm-a-sanbau-a* sözcüğüne gelen Eski Uygurca *bahşı* “usta, üstat”, Skr. गुरु *guru* “öğretmen, usta” (MW, 1899, s. 359) sözcüğüne karşılıktır.

8. yüzyılda Tibet’e gelen *Padmasambhava* Budizmin Tibet’te yayılmasında kilit rol oynamıştır. İyi bir su falcısı ve büyücü olan *Padmasambhava*’nın mucizevi bir şekilde şimdiki Pakistan’ın Swat Vadisi’nde bulunmuş olan *Oḍḍiyāna* ülkesinin *Danakośa Gölü*’nde bir lotus çiçeğinin (*padma*) ortasında dünyaya gelmiş olduğundan bahsedilir. Kral *Indrabodhi ~ Ja* onu bulur ve büyütür. Bütün soylu hayatını bir kenara bırakıp kendisini Tantrik öğretiye adar. Sadece Tibet’te değil, Hindistan, Butan, Nepal ve Newar Budistleri tarafından oldukça saygı görür (Buswell ve Lopez, 2014, s. 608). Metinde de 7-16. satırları arasında *Padmasambhava*’ya karşı duyulan saygı görülebilmektedir: *töpütä padmasanbaua bahşını kara öñlüg ärip çoğlug yalınlig ärür änätkäk yogaçarı körklüg ...*

süñük eñig tümägkä eñiglig tümäglig, alkunı iymäk basmak kılı turur mudur-luğ bödiyür osuğ-luğ-ın lenhu-a kün ay tilgän-i-lig orun üzäsintä y(a)rlıkar sakıñu ol “*Padmasambhava Üstat*’ın tepede (olduğunu); siyah renkli, parlak² hintli bir *Yogācāra* görünümlü (olduğunu) ... kemiklerle süslüz (olduğunu), herkesi secde ettiren büyüsunü, dans eder bir edayla güneş ve ay çarklı lotus (tahtında) lütfederek (oturduğunu) tasavvur etmeli”.

(9-10) änätkäk yogaçarı körklüg “Hindistanlı Yogaçarya görünümlü”. *yogaçarı* < Toh. A, Toh. B *yogācāre* < Skr. योगाचार्य *yogācārya* (MW, 1899, s. 857; HA, 2021, s. 908) ayrıca Tib. ཡོག་ཅན་ *yo-ga carya* (TED, 1902, s. 1143), Çin. 伽阿闍梨 *jiā ā gé lí* (SH, 2014, s. 407), Mo. *yogačari* ~ *yōgačari* (HA, 2021, s. 908). Sanskritçe “Yoga Uygulaması” anlamına gelen terim, *Aryāsāṅga* tarafından geliştirilen bir Budizm okulunun adıdır. Tibet Budizminin iki büyük felsefe okulundan birisi olan *Mahāyāna Okulu*’nda ayrıca *Cittamātra* “yalnızca-zihin” veya *Vijñaptimātratā* “yalnızca-temsil” öğretisi olarak bilinir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 1066). *änätkäk* sözcüğü ise Soğdca **yntk*’k (diğer alternasyonlu biçimleri: *ynt’wk* ~ *yntk’w* ~ *yntkw*) sözcüğünden Eski Uygurcaya aktarılmıştır. Moğolcada da *enedkeg* şeklinde görülen terim, “Hint, Hintli” anlamına gelen (HA, 2021, s. 107) ve *Padmasambhava Üstat*’ın bir Hint’e benzediğini ifade eden bir sıfattır.

änätkäk yogaçarı ifadesinden sonra Eski Uygurca *körklüg* sözcüğü takip etmektedir. *körklüg* sözcüğünü Erdal incelerken öncelikle Sanskritçe *kuśala* “well, suitable, fit” sözcüğüne dikkat çeker (1991, s. 26) ve *Ergative formations* başlığı altında tek heceli, yuvarlak ünlü barındaran ve /r/ sesi ile biten fiillere <-(O)k fiilden isim yapım eki geldiğinde hecenin ünlüsünün düştüğünü söyler: *ör-k*, *tur-k* “uzunluk” *kör-k* “şekil, yapı, form; güzel” (1991, s. 224). Bu sözcüğe Eski Uygurca “vasıflık” anlamı veren +(X)lUG ekinin gelmesiyle *körklüg* “bir şeyin şeklinde olma; güzel görünümlü” sıfatı türemiştir. Bu şekilde metinde *Padmasambhava*’nın Hintli Yogacārā görünümlü olduğu ifade edilmiştir.

(14-15) **lenhu-a kün ay tilgän-i-lig orun** “lotus, güneş ve ay tekerlekli taht”. Alıntı bir terim olan *lenhu-a*, Çin. 蓮華 *lián hua* “lotus çiçeği” sözcüğünden Eski Uygurcaya aktarılmıştır. Ayrıca terimin Moğolcadaki tanığı da Eski Uygurcadaki gibi Çince kökenlidir: Mo. *linqua* ~ *lingqu-a* (HA, 2021, s. 452). Ayrıca terimin Çince, Sanskritçe पद्म *padma* ~ *paduma* “lotus” (Edgerton, 1953, s. 317) sözcüğünden alıntılanmış biçimleri vardır: Çin. 波頭摩 *bōtóu mó*, 波曇摩 *bō tán mó*, 波暮 *bō mù*, 鉢特忙 *bō tè máng*, 鉢特摩 *bō tè mó*, 赤蓮花 *chì liánhuā* “kırmızı lotus çiçeği” (Eitel, 1904, s. 111) şekillerinde görülür. *lenhua*, *kün* ve *ay* sözcüklerinden sonra gelen *tilgän-i-lig* sözcüğünde özel bir çekim yapısı olduğunu fark eden Erdal, vasıflık ifade eden +*IXG* ekinden önceki +*I* üçüncü şahıs iyelik ekinin gelmesini Buda’ya yapılan bir “atıf metaforu” ile açıklar. Bu metafor *burhan kutı* ifadesine dayanır. Son çekim edatı¹⁵⁵ gibi davranan +*IXG* ekinin erken Eski Türkçe metinlerde iyelik eki almış olan isimlerin belirtme hâlini yönettiği görülmektedir. Daha sonra +(s)*I*+*n*+*IXG* yapısı /n/ sesinin düşmesiyle +(s)*I*+*IXg* şeklini almıştır (Örn. *burhan kut+ı+n+lğ* > *burhan kut+ı+ø+lğ*) (1991, s. 150-151). Metinde geçen *đakinilar kuvrağılıg* ve *alplar kuvrağılıg* yapıları bu duruma örnek gösterilebilir. “Yer” anlamına gelen *orun* sözcüğü ise burada metafor yoluyla lotus, güneş ve ay tekerli/çarklı bir tahtı ifade eder.

Lotus çiçeği, *Tantrik Budizm*de kirli ve çamurlu sular üzerinde yükselip çiçek açmasından dolayı kirli düşüncelerden arınıp aydınlanmayı sembolize eder. Çamurlu sular üzerinde yükselen ve merkezinde güneş ve ay sembolleri bulunan bu tahtın merkezinde *Padmasambhava*’nın lütfederek oturduğu metinde ifade edilmektedir: *padm-a sanbau-a bahşını ... lenhu-a kün ay tilgän-i-lig orun üzäsintä y(a)rlıkar sakıngu ol.* “*Padmasambhava Üstat*’ı ... lotus, güneş ve ay tekerlekli taht üzerinde buyurduğunu/lütfettiğini düşünmeli.” (AS 7-16)

(13) **mudur-luğ** “mühürlü, damgalı”. *mudur* < Soğd. *myōr(y)* (Gharib, 1995, s. 224) < Skr. *mudrā* > Mo. *mudur*, *mutur* “damga, mühür; ritüel esnasındaki parmak duruşu” (HA, 2021, s. 478). Sanskritçe “mühür, işaret” anlamlarına gelen *mudrā*, Budizm bağlamında Budaları, Bodisattvaları ve diğer ilahi varlıkları zihinde canlandırma ritüelleri yapılırken

¹⁵⁵ Erdal’ın ifadesi “postposition” (1991, s. 150)

ellerin ve omuzların duruş şekline verilen addır. *Mudrālar* genellikle Buda figürleriyle ilişkilendirilir (Örn. *Abhayamudrā* “korkusuzluk duruşu”, *Bhūmiśparśamudrā* “dünyaya dokunma duruşu”, *Dharmacakramudrā* “meditasyon duruşu”) (Buswell ve Lopez, 2014, s. 551). İsme “sahiplik” anlamı katan ve yüklem belirleyicisi işlevinde kullanılan +*LXG* eki, *mudur* ismini yan cümlelerin yüklemi yapmıştır: *alkunı iymāk basmak kīlu turur mudur-luḡ ... sakinḡu ol* “Herkesi secde₂ ettiren damgasının var (olduğunu) ... tasavvur etmeli.” (AS: 13-16)

(18) alku burkanlar “Bütün Budalar”. Eski Türkçenin etimoloji sözlüklerine bakıldığında *alku* sözcüğünün *alk-* “son bulmak; bitmek” fiilinden türemiş olduğu anlaşılmaktadır (EDTP, 1972, s. 137; VEWT, 1969, s. 17; DTS, 1969, s. 37). Erdal, *alku* sözcüğünün her zaman sıfat olarak kullanıldığını, bazen zarf olarak kullanılsa bile bunların sıfatların zarf olarak da kullanımına örnek olduğunu ifade eder. Ayrıca *alku* üzerine açıklama yapan Erdal, Röhrborn’un¹⁵⁶ açıklamasının aksine *alk-* fiilinin zarf-fiil ünlüsünün /a/ olması gerektiğini savunur ve -*GU* fiilden isim yapım eki almış **alk-gu*’nun kısalmasından gelme olasılığının daha yüksek olduğunu ifade eder (2004, s. 335). Buda’nın Eski Türkçedeki karşılığı olan *burkan* sözcüğü ise Çin. 佛 *fú* “Buda” ve ETü. *han ~ kan* “han, hükümdar” sözcüklerinin birleşiminden oluşur (Ölmez, 1998, s. 283). Bu sözcük ayrıca KMo. *burkan*, OMo. *burqan*, Hlh. *бурхан* şekillerinde görülür (Ünal, 2019, s. 550). *Buda* terimi, ayrıca Skr. बुद्ध *bud-dha*, Tib. བངས་རྒྱལ་ *sangs-rgyas* (TED, 1902, s. 1265) ve Soğd. *pwt, pwty, pwt’y, pwt* (Gharib, 2004, s. 332-333) olarak görülür.

Buda terimi, Sanskritçe *budh* kökünden gelir ve “aydınlanmış; uyanmış; açılmış” ifadesini karşılar (Benfey, 1866, s. 196). Sanskritçe kökenli olan *Buda*, lotus çiçeği ile yapılan metaforik bir ilişkilendirme ile türetilmiştir. Çünkü lotus çiçeği, çamurlu su üzerinde çiçek açar yani uyanır ve içerisindeki temizliği ve güzelliği ortaya çıkarır. Bu yüzden *Buda* kavramı eskiden Hindistan’da birçok farklı dinî gruplar tarafından kullanılmıştır. En son *Śākyamuni*’nin bilgeliğini ve aydın oluşunu ifade etmek için bu terim kullanılmış ve bu şekilde Budizm terimi olan *Buda* doğmuştur (Buswell ve Lopez, 2014, s. 148). Bu kavramı karşılamak için EUyg. *burkan* “Buda”, *but* “Buda”, *burkan*

¹⁵⁶ Röhrborn, *alku* sözcüğünü *alk-* fiiline gelen -*u* kalıplaşmış zarf-fiil ekiyle açıklar (1977, s. 100).

beşinci elementi ve vücuttaki boşlukları ifade eder (Tokyürek, 2019, s. 346). Bu ifade Skr. आकाश *ākāśa* “uzay, boşluk” (Edgerton, 1953, s. 87; MW, 1899, s. 513; SH, 2014, s. 430), Çin. 虛空 *xūkōng* (Tokyürek, 2011, s. 346), Soğd. ’’k’cy: *ākāč(e) ~ ’’kac(h): ākāč* (Gharib, 2004, s. 6), Tib. ནམ་མཁའ་ *nam mkha’* “uzay; cennet” (Hopkins, 2016, s.737) şekillerinde görülür.

Eski Uyğurca *kalık* sözcüğündeki ikinci /k/ sesinin ötümlü tanıkları ... *kök qalıy* ... (BT I, 1971, s. 26), ... *qat qat siñliy qalıy-lar* ... (BT III, 1974, s. 66), *qalıy-tın qotı intingiz* (Poth., 1982, s. 169) örneklerinde görülebilir.

Runik harfli yazıtlar ve ilk İslamî çevreye ait Eski Türkçe metinlerde tanıkları bulunmayan *kök kalık* ikilemesi, Eski Uyğurcada özellikle Budist çevreye ait metinlerde yaygın bir kullanım alanına sahiptir (Ağca, 2015, s. 216). *kök kalık* ifadesi Budizmde mekansızlığı ve uzayı tarif eder. Mekânsız ve sınırsız olan *kök kalık*, uçsuz bucaksızlığından dolayı engelsiz ve limitsizdir, bu yüzden Budizmde beş elementten tek kalıcı olan ve diğer dört elemente temel olan maddedir. Ayrıca güneş gibi parıldayan bir formda olduğu düşünülen bu madde, metafor yoluyla Buda ile ilişkilendirilir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 26).

(26-27) alplar dakini-lar kuvrağ-ı-lıg mantal “vīras ve dākinī topluluklu maṇḍala”. Bu tamlama içerisinde bulunan *kuvrağılıg* sözcüğünün yapısı yukarıda bahsedilen *kün ay tilgānilig* ifadesindeki *tilgānilig* sözcüğü ile benzer yapıdadır. *kuvrağ* “topluluk, cemaat” sözcüğü *kuvra-* “toplamak, bir araya gelmek; kurmak” fiiline gelen -G fiilden isim yapım ekiyle türetilmiştir (OTWF, 1991, s. 196). *alp* ve *dakini* sözcülerine gelen çokluk eki dikkat çekmektedir (bk. *üç ärdinilär*). *mantal* < Toh. A *maṇḍal* / < Toh. B *maṇḍāl* < Skr. मण्डल *maṇḍala*. Sanskritçe “çember” anlamına gelen sözcük bir Budizm terimi olarak “büyülü çember, büyü dairesi” anlamlarına gelir. *Maṇḍala*, ilahi figürler ve diyagramlardan oluşan büyü bir çemberdir (Battacharyya, 1958, s. 436). Bu terim ayrıca diğer dillerde Çin. 曼荼羅 *màntúluó* (Hirakawa, 1997, s. 73) Tib. མན་ཏ་ལ་ *man da la* (Hopkins, 2016, s. 573), Soğd. *mntr-mandal* (Gharib, 204, s. 214) Mo. *mandal* (Lessing, 1960, s. 526) şekillerinde görülür.

(28-29) **ary-a avalokita-işvari** “Merhamet Bodisattvası”. Öncelikle *arya* ifadesine bakılacak olursa bu sözcük Sanskritçe अर्य *arya* “üstün; soylu, asil” sözcüğünden Eski Uygurcaya alıntılanmış bir unvandır (MW, 1899, s. 93). Bu unvanın Eski Uygurca Budizm metinlerinde *ary-[a] samantabadiri bodistv-niing* “Asil Samantabhadra Bodhisattav’ın” (BT XIII, 1985, s. 162), *ary-a ačali-qa* “Asil Acala’ya” (BT XIII, 1985, s. 135), *arya-başça* “mübârek” (ETŞ, 1991, s. 13), *arya-piryi* “Budist bir keşiş ismi” (UW, 1997, s. 220), *arya-vayruçana* (ETŞ, 1991, s. 76) gibi tanıkları görülür. EUyg. *avalokita-işvari* << Skr. अवलोकितेश्वर *avalokiteśvara* (MW, 1899, s. 103). Tokyürek’in de açıkladığı üzere *avalokita-işvari* Sanskritçe *avalokita* “bakma sanatı, görme kuvveti” ve *işvara* “yapabilen, efendi, lider, usta” anlamındaki kelimelerin bir araya gelmesinden oluşur. Eski Uygurca *avalokitaśvara* olarak okunan bir sözcük daha vardır. Bu sözcük ise Sanskritçe yine *avalokita* ile “ses” anlamındaki *śvara* kelimelerinden meydana gelir. Ayrıca bu terim, Çin. 觀自在 *guān zìzài* (Çin. 阿喇哪婆盧羯帝爍鉢囉哪 *ā lǎ nǎ pō lú jié dì shuò bō luō nǎ*, 亞墨巴魯幾爹督勒呀 *yà lěi bā lǔ jī diē dū lěi ya*, 阿縛盧积多伊溼伐羅 *ā fù lú jī duō yī shī fá luó*, 耶婆盧吉帝 *yé pō lú jī dì* gibi okunuşları da vardır.) (Eitel, 1904, s. 23), Tib. སྤྱན་རས་གཟིགས་ *spyān ras gzigs* (Hopkins, 2016, s. 469), Mo. *khongşim bodisato* (Grünwedel, 1900, s. 219) şekillerinde görülür (Tokyürek, 2019, s. 104).

Mahāyāna Budizminde en çok tapılan ve saygı duyulan Bodisattva olan *Arya Avalokitaśvara*, “Merhamet Tanrıçası” olarak bilinir. Efsaneye göre *Amitābha*’nın alnından yayılan ışık hüzmesi ile doğmuştur. *Amitābha* bu yüzden Budizm ikonografisinde yaygın olarak *Avalokitaśvara*’nın tacının üzerinde tasvir edilir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 82).

(41) **altı yol** “altı yol”. Bu terim Sanskritçe सद्गति *śaḍgati* “altı istikamet, altı yol; iyi insan olma yolu” (MW, 1899, s. 1137) sözcüğünün Eski Uygurca karşılığıdır. Ayrıca Tib. རྒྱལ་པ་ལྟ་ཏུ་ *nam pa drug tu* (Hopkins, 2016, s. 434), Çin. 六趣 *liù qù* ve 六道 *liù dào* (SH, 2014, s. 139; Hirakawa, 1997, s. 167) biçimlerinde görülür. Tokyürek buradaki *yol* kavramını “değişim sürecinde takip edilen yaşam” olarak açıklar ve ekler:

“Bu altı yol aydınlığa ulaşmamış canlıların hayat şekillerini ifade eder. Bunların yaşam şartları acı ve ıstırap içindedir. *Sad-gati* terimi *Śravakalar*, *Pretyakabuddhalar*, *Bodhisattvalar*, *Buddhalar*’dan oluşan dört asil dünyanın karşıtıdır. Altı yol arasında cehennem, pretalar ve hayvan dünyası olan üç şeytani hayat şeklindeki canlılar vardır ve onlar kötü karmaları yüzünden ıstırap çekerler. Üç iyi yol ise asuralar, insanlar ve tanrılar dünyası olup bunlar önceki hayatlarındaki iyiliklerinden ve erdemlerinden dolayı buralarda doğarlar” (2019, s. 362).

Metin içerisinde terim, *öñi ymä altı yoltaki tınl(ı)glar ymä tört uğuşluğ dakini tözlüg bolup k(ä)ntü öznüñ olurur orunun kötürü turur* “Yine altı yoldaki canlılar dört kabileli dakini esaslı olur ve kendilerinin hüküm sürdüğü tahtı yükseltirler” cümlesinde görülür (AS 40-44).

(42-43) tört uğuşluğ dakini tözlüg “dört soylu Dakini esaslı olur”. *uğuş*, Skr. कुल *kula* “soy, kabile” anlamına gelen terimin Eski Uygurca karşılığıdır. Bu terim diğer dillerde Çin. 家 *jiā* “aile, soy” (Shootwill ve Lewis, 2014, s. 323), Tib. རིགས *rigs* “aile, soy” (Hopkins, 2016, s. 775) biçimlerindedir. *uğuş* terimi, özellikle *Tantrik Budizmde* en son haliyle beş Buda soyunu temsil eder. Bunlar çektikleri ıstırap çeşitlerine ve hangi Buda tarafından aydınlığa erişmiş olduklarına göre değişir. Bu beş Buda soyu *Pañca-kula* olarak bilinir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 451). Bunun yanı sıra *ḍakinī*ler farklı şekillerde sıralansa da yaygın olarak bahsi geçen *Pañca-kula* veya *Pañcatathāgata*’ya eş değer olan kadın Budalardır. *Ḍakinī*ler kendi aralarında mandalanın merkezinde *Buddhaḍākinī* ve diğer ana yönlerde *Locanā*, *Māmakī*, *Pāṇḍaravāsini* ve *Tārā* olmak üzere toplam beş soyludurlar. Metinde geçen dört soylu *ḍakinī*den kastedilen bu dört ana yönde oturan *kulalar* olmalıdır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 209).

(48-49) tankarıǵ nom şazın “yeminli Budist öğretisi”. ETü. *tankarıǵ* veya *tangarıǵ*, Skr. समय *samaya* “yemin, söz” terimine karşılık türetilmiştir. Ayrıca terimin, Mo. *tangyariy*, *tanyariy* (HA, 2021, s. 671), Çin. 三摩耶 *sān móyé* ve 本誓 *běn shì* (SH, 2014, s. 190) şeklinde karşılıkları vardır. Erdal’ın *tankarıǵ* sözcüğü hakkında yaptığı açıklama doğrultusunda bu sözcük *tanu-k+ar-ı-ğ* şeklinde incelenebilir (OTWF, 1991, s. 502). *nom*

şazın ise aynı anlama gelen Soğdca *nwm* (< Gr. *vóμος*) ve Sanskritçe karşılığı olan शासन *śāsana* terimlerinden Eski Uygurcaya alıntılanmış sözcüklerden oluşturulmuş bir ikilemedir (HA, 2021, s. 494). *nom şazın* ikilemesi, “öğreti” kavramına karşılık gelir.

(51) darnilıg mantal “Dhāraṇī Maṇḍala”. *darni*, Sanskritçe *dhṛ* “tutmak, korumak, sürdürmek” kökünden türetilmiş olan “destekleyen, tutan ve sürdüren şey” anlamına gelen धारणी *dhāraṇī* teriminin Eski Uygurcaya aktarılmış şeklidir. Bir Budizm terimi olarak uzun bir metni ve öğretiyi kapsayan sözlü büyü ve dua formülünü ifade eder (Bhattacharyya, 1958, s. 434). Bu terim ayrıca Tib. གཟུངས་ *gzung*, Çin. 陀羅尼 *tuólúóní* ve 總持 *zōng chí* şekillerinde görülür (Buswell ve Lopez, 2014, s. 241). *mantal* ise Sanskritçe मण्डल *maṇḍala* “çember, daire” sözcüğünün Eski Uygurcaya alıntılanmış şeklidir (Bhattacharyya, 1958, s. 436).

Tokyürek, *maṇḍala* kavramını, detaylı bir şekilde ele aldığı “Budist Uygur Metinlerinde Mandal Kılmak Töreni Üzerine” adlı makalesinin özetinde şu şekilde açıklar:

“Sanskritçe kökenli olan *maṇḍala* kelimesi, Mahāyāna Budizm’inde ve *Tantrik Budizmde* önemli bir yere sahiptir. Büyüsel ve simgesel bir anlam ifade eden *maṇḍala*, Budizmde insan fizyolojisinin oluşumu, şehir, kent ve sarayların inşası ve evrenin oluşumuyla bağlantılıdır. Burada incelenen *maṇḍala* ise evrenin oluşumuyla birlikte giriş/geçiş de simgeler. *Maṇḍala*, düz çizgilerden oluşmuş kare dış çerçeve, ortak merkezli daireler ve stilize lotus yapraklarından oluşan bir düzenlemeden oluşur. *Maṇḍala*nın dört yöne açılan dört kapısı ve bu kapıları koruyan dört de muhafızı vardır. *Maṇḍala*nın ortasında hayat ağacını ifade eden bir sopa bulunur, sopanın yanından geçen bir de su yer alır. Böylece kozmik dünyanın yaratılması tamamlanmış olur. Kişi burada Buddha ve Bodhisattvalara çeşitli kurbanlar sunar ve daha sonra şifalı otlarla kaynatılan su ile yıkanır. Böylece kirli olarak girmiş olduğu *maṇḍala* diyagramından temiz olarak çıkar. *Maṇḍala* tüm kirlerden kurtulmayı ve tertemiz hayata yeniden başlamayı ifade eder. Bu tamamıyla giriş/geçiş törenidir” (Tokyürek, 2018a, s. 163).

Bahsedilen *darnilıg mantal* ifadesi yukarıdaki açıklamada olduğu gibi gerçekleştirilen düzenlemenin *dhāraṇī*ler ile uygulandığını gösterir. *maṇḍala* düzenlemesinin *dhāraṇī*ler ile gerçekleştirildiğini ifade edebilmek için *darni* sözcüğüne Eski Türkçe “sahiplik” anlamı katan +IXG eki getirilmiş ve *darnilıg* sıfatı türetilmiştir.

(53) säkiz yalpırğaklıg lenhua “sekiz yapraklı lotus”. Sekiz yapraklı lotus, Budizmde *maṇḍala* düzenlemesinde Budaların ve Bodisattvaların yerlerini tayin eder. Buna göre sekiz yapraklı lotus çiçeğinin merkezinde *Vairocana* ve ana yönlerin bulunduğu yaprakların karşısında sırasıyla: Doğuda *Akṣobhya*, güneyde *Ratnasambhava*, batıda *Amitābha*, kuzeyde *Amoghasiddhi* oturur. Ara yönlere denk gelen yaprakların karşısında ise Bodisattvalar oturur: güney doğuda *Samantabhadra*, güney batıda *Mañjuśrī*, kuzey batıda *Avalokiteśvara* ve kuzey doğuda *Maitreya* (Tokyürek, 2018a, s. 167; SH, 2014, s. 111). Yani buradaki sekiz yapraklı lotus terimi Budaların ve Bodisattvaların yerlerini tayin eden bir ikondur.

(54-55) kızıl öñlüg hiri uż-ik “kızıl renkli hiri hecesi”. Eski Uyğurcaya Soğdcadan aktarılmış olan *użik* (<'wj'k) terimi, Budizmde sembolik bir değere sahip heceleri ifade eder. Bu sözcük Skr. *bīja* “kök hece” sözcüğüne karşılık gelir (MW, 1899, s. 732). Ayrıca Mo. *üsüg*, *üjüg* şekillerinde görülür (HA, 2021, s. 813). *Tantrik Budizmde* renklerin ve seslerin önemi büyüktür. Heceler belli renklerde ve genellikle renkleriyle tasavvur edilirler. Metinde geçen ... *kızıl öñlüg hiri uż-ik* ... (AS 54-55) ... *kök öñlüg aşik* ... (AS 77-78) ifadeleri buna örnek teşkil eder. Ayrıca metinde ... *y(a)η uşik* ... (AS 63) örneğinde de olduğu gibi *uşik* sözcüğü üç farklı şekilde yazılmıştır: *aşik*, *uşik*, *użik*.

Ezoterik Budizmde kutsal kök heceler olan *uşik*ler, beş yönün Budasını (Dhyani Buddha), pozisyonları, elementleri, duyuları, renkleri, hayvanları, Bodisattvaları ve Budaları temsil eder:

Tablo 2. Beş Yönün Budaları ve Sembolleri

	Vairocana	Akṣobhya	Ratnasambhava	Amitābha	Amoghasiddhi
Pozisyonu	Merkez	Doğu	Güney	Batı	Kuzey
Elementi	Uzay	Toprak	Ateş	Su	Hava
Duyusu	Görme	Duyuma	Koklama	Tatma	Dokunma
Rengi	Beyaz	Mavi	Sarı	Kırmızı	Yeşil
Kök Hecesi	<i>oṃ</i>	<i>hūṃ</i>	<i>aḥ</i>	<i>hrīḥ</i>	<i>āḥ</i>
Hayvanı	Aslan	Fil	At	Tavus Kuşu	Garuḍa
Dhyāni-Bodisattvası	<i>Samantabhadra</i>	<i>Vajrapāṇi</i>	<i>Paṇḍita</i>	<i>Avalokiteśvara</i>	<i>Viśvapāṇi</i>
Budası	<i>Kṛakucchanda</i>	<i>Kanakamuni</i>	<i>Kaśyapa</i>	<i>Śākyamuni</i>	<i>Maitreya</i>

(SH, 2014, s. 120)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında *hiri* kök hecesi, batı yönünün Budası olan *Amitābha*, tatma duyusu, su, *Avalokiteśvara Bodisattva*, tavus kuşu ve *Śākyamuni*'nin sembolüdür. (SH, 2014, s. 120).

(57) oom-a huṃ hiri “<<Skr. *oṃ āḥ hūṃ hrīḥ*”. Üç heceli mantra olarak bilinen *oṃ āḥ hūṃ*, Tibet Budizminin birçok ritüelinde görülen bir mantradır. Bedenin, konuşmanın ve aklın üç vajrasını temsil eden *oṃ* (beden), *āḥ* (konuşma) ve *hūṃ* (akıl) kök heceleri özellikle *guru-yoga* ritüellerinde görülür. Birçok Tibet Budizmi ritüelinde, *oṃ*, *āḥ* ve *hūṃ* heceleri sırasıyla seslendirilirken inanırlar baş, boğaz ve kalp çakrasında beyaz, kırmızı ve mavi ışıkları canlandırır. Bu bireylerin fiziksel, ağızsal ve mental karmalarını saflaştırması anlamına gelir (Bahir, 2018, s. 101). Üç heceli mantradan sonra gelen *hiri* ise *kızıl öglüg hiri uż-ik* maddesinde incelendiği üzere 5 yönün Budası ve bunları temsil eden unsurların sembollerinden birisidir (bk. Tablo 2).

(57-58) oom mani padmi huṃ “Mücevher Lotus’a saygı”. Özellikle *Tibet Budizminde* önemli bir yere sahip olan ve en yaygın bilinen *oom mani padmi huṃ* mantrası Eski Uygurcaya Sanskritçeden aktarılmıştır: Skr. *om maṇi padme hūṃ* (HA, 2021, s. 507), Çin. 唵嘛呢叭彌吽 *ān ma ne bā mí hōng* (SH, 2014, s. 134). *oom mani padmi huṃ* ifadesi *Merhamet Bodisattva*’sı olan *Avalokiteśvara*’ya atfedilir. Budizmde yaygın olarak dua veya ibadet tekerleği/çarkı (tilgän) içerisine yazılır ve dua çarkı kastedilir. Ayrıca bu mantra *Avalokiteśvara*’nın kalbinde durmadan döner ve ışıyla cefa çeken altı âlemi aydınlatır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 603).

(62) bali “kurban”. Skr. बलि *bali* “adak, kurban” anlamlarına gelir (MW, 1899, s. 723). Ayrıca Asura krallarından birisinin ismidir (SH, 2014, s. 191). Bu terim, Tib. གཏོར་གཏོར་ *gtor ma* (TED, 1902, s. 527), KMo. *baliṃ* (<**bali-ṇ*) “tanrılara sunulan yiyecek” (Ünal, 2019, s. 532) şekillerinde görülür.

(63) y(a)ṇ uṣik. Mantralarda seslendirilen kök hecelerden birisi olan Skr. *yam* kalbin çıkardığı sesi ve yedi ana çakranın merkezinde olan अनाहत *anāhata*’yı (kalp çakrası) sembolize eder (*Yogapedia*). Metin içerisinde ... *yüräktin y(a)ṇ uṣik ünüp barıp yeel tilgäni bolmışın sakinği ol* “... yürekten *yam* hecesinin çıktığını ve rüzgar çarkı olduğunu düşünmeli.” benzer kullanımı görülür (AS 63-65).

(64) yeel tilgäni “rüzgar çarkı”. *tilgän* “tekerlek, çark” sözcüğü Budizmde *çakra* terimine karşılık olarak türetilmiştir. Sanskritçe वायुमण्डल *vāyumaṇḍala* “rüzgâr çakrası” (MW, 1899, s. 942) sözcüğüne karşılık Eski Uygurca türetilmiş olan *yeel tilgäni*, Budizmde dört temel elementten olan rüzgârın çakrasıdır. *Rūpa*’yı (maddiyat dünyası) oluşturan dört temel elementten (Mahābhūta) birisidir. Pali. *vāyu* veya *vāyo*, Tib. *rlung*, Çin. 風大 *fēng dà* sözcüklerine karşılık gelen *yeel*, dört element üzerindeki “hareket” niteliğini temsil eder. Rüzgâr, ışık ve hareketle tanımlandığı için hem hava, rüzgâr ve nefesi hem de hareketin genel özelliklerini ifade eder. Ayrıca Budizmde rüzgâr, harekete sahip ve bir şeyleri taşıma yetisinde olduğu için diğer elementlerin oluşumunda temel unsur olarak görülür. Bedende ise akciğer ve bağırsak çakralarına karşılıktır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 964).

Ayrıca rüzgâr yani hava elementi yeşil yarım küre şekli ve *yam* kök hecesi ile temsil edilir (Tokyürek, 2019, s. 340). Diğer elementler ve sembolleri:

Tablo 3. Elementler ve Sembolleri

Element	Renk	Kök Hece	Şekil
Toprak	Sarı	<i>laṃ</i>	Küp-Kare
Su	Beyaz	<i>vaṃ</i>	Küre-Daire
Ateş	Kırmızı	<i>raṃ</i>	Piramit-Kırmızı Üçgen
Hava	Yeşil	<i>yam</i>	Yarı Küre-Yarımdaire
Uzay	Mavi	<i>huṃ</i>	Dünyevi Olmayan-Damla

(Tokyürek, 2019, s. 340)

(66) am uṣ-ik “ram hecesi”. *am* hecesini eski bir hata olarak gören Wilkens, bu hecenin Sanskritçe *raṃ* hecesinden geldiğini ifade eder (2021, s. 41, 567). Yine Zieme ve Kara metnin okunuşunda *am* olarak okudukları heceyi çeviri kısmında *raṃ* olarak vermiştir (1976, s. 65). Budizmde dört element (bazen uzay ile bu sayı beşe yükselir) olgusunun önemli bir yere sahip olduğu bilinir. Bu elementlerin her biri renkler, harfler ve şekiller ile sembolize edilir (bk. Tablo 3). Burada bahsi geçen *raṃ* hecesi ise ateş ve kırmızı üçgen piramit ile temsil edilir (Tokyürek, 2019, s. 340).

(66-67) oot tilgāni “ateş çarkı”. Bu terim, *yeel tilgāni* gibi dört temel unsurdan birisi olan *oot* yani ateş elementinin çakrasını ifade eder. Ateş çarkı veya ateş elementi Budizmde *raṃ* kök hecesi ile temsil edilir (bk. **am uṣ-ik**).

(70) diravilar “eşyalar, maddeler”. *diravi* terimi Skr. द्रव्य *dravya* “eşya, madde, mal mülk” sözcüğünden gelmektedir (HA, 2021, s. 248; Raschmann, 2014, s. 536). *diravi* sözcüğü bir Budizm terimi olarak Tib. རྒྱལ་ལོ་ *rdzas* “önemli eşya” (Hokins, 2016, s. 653), Çin. 實事 *shíshì* (Hirakawa, 1997, s. 387) şekillerinde görülür. *dravya* kavramı, Hindistan’ın Brahmi ve Budizm çevresinin dinî metinlerinde görülür. Genellikle “madde” anlamı verilen bu terimin kullanıldığı çevre ve metine göre farklı çağrışımlar ve metaforik anlamları vardır (Burmistrov, 2018, s. 55).

(73-74) **til töz-lüg kızıl önlüg aşik** “dil esaslı kırmızı renkli hece”, (77-78) **könül töz-lüg kök önlüg aşik** “gönül/kalp esaslı mavi renkli hece”, (80) **ât’öz töz-lüg süt-kä [önlüg aşik]** “vücut esaslı beyaz renkli hece”. Yukarıda da incelendiği üzere hecelerin (*aşik*, *uşik* veya *užik*) *Tantrik Budizmde* sembolik değerleri vardır (bk. kızıl önlüg hiri už-ik). Bu tanıklarda görülen ve *uşik* sözcüğü ile aynı kullanım ve anlamı olan *aşik*, muhtemel bir oyma hatası olarak değerlendirilir (HA, 2021, s. 73).

(88-91) **oom tum-a kay-i nama sah-a hariniy-a aç a hiri y-a huṅ ça idam baliṅ ka ka kahi kahi huṅ p(a)t**. Metinde geçen en uzun mantradır.

(94) **kut kolun-** “ant içmek”. Eski Türkçe “kurtuluş için yalvarmak, adamak” anlamlarına gelen *kut kolun-* birleşik fiili, Sanskritçe प्रणिधान *praṇidhāna* “vaat, söz” sözcüğüne karşılık olarak türetilmiştir (HA, 2021, s. 429). Çin. 願 *yuàn* “pranihita, niyet, karar, dilek, amaç” (SH, 2014, s. 476), Tib. ལྟོན་ལམ་ “yemin, adak” (TDE, 1902, s. 992) sözcüklerine karşılık gelir.

Bu kavram, Budizmde özel bir amaca ulaşabilmek için ortaya konan ciddi bir çabayı ifade eder. Bu çabalar veya antlar içerisinde ise en önemli ve bilineni *Bodisattva*’nın bütün canlı varlıkların (alku kamağ tınlıklar) acılarından kurtulması için *Buda* olma yani *Budalığa* erişmesidir. Sanskritçe karşılığı olan *praṇidhāna* terimi ayrıca *Bodisattva*’nın on muhteşemliğinden (*pāramitā*) ve on gücünden (*bala*) birisidir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 662). Örn. *köni onaru kut kolunmak* “doğru2 saadet istemek, yemin” (Tokyürek, 2018b, s. 623).

kol- “istemek, dilemek” fiilinden *-(X)n-* eki getirilerek türetilmiş olan *kolun-*, DLT’ten önceki tanıklarında sadece *kut kolun-* birleşik fiil yapısıyla görülür (OTWF, 1991, s. 606). Bu birleşik fiilin ayrıca *...kut kolunmaklıg küçi üzä...* “...mutluluk isteyen (Skr. ‘*praṇidhāna*, *pranihita*’ gücüyle...)” (Karaayak, 2021, s. 59) tanığında incelenen metindeki ile benzer anlamda kullanıldığı görülmektedir.

(97) buyan “sevap, iyi amel”. Terim, “şans, bereket; kurtuluş; ihtişam, görkem; zenginlik; sevap devretme; sıhhati yerinde olma” gibi geniş bir anlam çerçevesine sahip olan Sanskritçe पुण्य *punya* sözcüğünün Soğdcaya alıntılanmış şekli olan *pwny*’n’den Eski Uygurcaya alıntılanmıştır. (HA, 2021, s. 207). Ayrıca terim, Çin. 福德 *fú dé* (SH, 2014, s. 426), Part. *pun*, Toh. A *pñi*, Mo. *buyan* (HA, 2021, s. 207), རྒྱལ་པོ་ *rgan pa* (Hopkins, 2016, s. 169) sözcüklerine karşılık gelir.

Budizmde altı mükemmel (Skr. *satparamita*, Tib. *phar-phyin*) olarak bilinen cömertlik, ahlaklı olma, sabır, azim, meditatif konsantrasyon ve bilgelik’ten ilk beşi *punya*’yı yani erdemi, sonuncusu ise *jnana*’yı yani saf bilinci oluşturur (Beer, 2015, Six perfections).

(99) kenki karmau-a bahşı “Sonraki (2.) Karmau Bahşı”. *karmau* < Skr. *karma pa*, Tib. ཀར་མ་པ་ *karma pa* (TED, 1902, s. 13). Terim, *Tibet Budizminde* insan şekline girmiş lamaya ve bedeninde yeniden doğduğu insanlara verilen bir unvanı ifade eder. Tibetçe sözcük “aydınlanmış eylem adamı” anlamına gelir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 421).

Tibet Budizm geleneğine göre her *Karma-pa*, ölümünden sonra bedenine yerleşeceği kişiyi ve yeniden doğacağı yeri ve zamanı gösteren bir mektup yazar ve yakın bir müridine teslim eder. *Karma-pa* öldükten sonra mürit mektup ışığında *Karma pa*’nın bedeninde yeniden doğacağı çocuğu/kışiyi bulur. *Karma pa* bu şekilde tekrar dünyaya gelmiş olur (Buswell ve Lopez, 2014, s. 421).

Bugüne kadar gelmiş olan toplam on yedi *Karma-pa* vardır. *Karmau Bahşı* ise ilk *Karma pa* olan དུས་གསུམ་མཁྱེན་པ་ *Dus-gsum mkhyen-pa* (1110–1193) öldükten on yıl sonra yeniden doğmuştur. *İkinci Karma-pa* olarak bilinen ve metinde *kenki* “sonraki” ifadesinden de anlaşılan *Karmau Bahşı*, Tibetçe ཀར་པ་ཤི་ *Karma pakshi* (1203–1283) adıyla bilinir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 421).

Meditasyondaki ustalığı ve entelektüelliğiyle tanınan *Karmau Bahşı*, ömrünün büyük kısmını Tibet’in merkezinde རྩུའུ་ཁུ་ཁུ་ཁུ་ཁུ་ Tsurphu Tapınağı’nın yakınlarında inzivada

geçirmiştir. Namını duyan Kubilay onu Moğolistan’a davet etmiştir. İnzivada yaşamayı seçen *Karmaua Bahşı* ancak bir kaç yıl sonra Moğolistan’a gider ve Kubilay’ı büyü yeteneğiyle etkiler. Bu şekilde Moğol sarayının önemli dini figürlerinden biri olmayı başaran *İkinci Karma-pa*’nın *bahşı* “usta, üstat, hoca” (< Mo. *bayşı*) unvanını Moğolistandaki geçirdiği sürede aldığı söylenebilir. *Karmaua Bahşı*, Kubilay’ın sarayında kalıcı olarak kalmasını istemesine rağmen reddetmiş ve Tibet’e geri dönmüştür. Bu esnada Kubilay’ın kardeşi ve politik rakibi olan Mengü ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kubilay, Yüan hanedanını kurup “büyük han” olduktan sonra *Karmaua Bahşı*’yı teklifini reddetmesi ve politik rakibi olan abisi ile iyi ilişkiler geliştirmesinden dolayı yakalatır ve sürgüne gönderir. Bir müddet sürgünde kalan *Karmaua Bahşı* affedilir ve Tibet’e döner. Ölümünden sonra müritlerinden birisi olan རང་པོ་ལྷ་མོ་འཇམ་མེད་ *Rang ’byung rdo rje* (1284–1339) *Üçüncü Karma-pa* olur (Buswell ve Lopez, 2014, s. 422).

(100) sadana “meditasyon veya ritüel metni”. *sadana*, Sanskritçe साधन *sādhana* “uygulama, metot” (MW, 1902, s. 1201) sözcüğünün Eski Uygurcaya alıntılanmış biçimidir. *sadan* ~ *satan* ~ *sadana* şeklinde alternasyonlu biçimleri bulunan terimin *sadan* ve *satan* şekilleri Toharca B (*sātam* < Skr. *sādhana*) üzerinden aktarılmıştır (HA, 2021, s. 572). Ayrıca terim Tib. སྒུབ་ཐབས་ *sgrub thabs* (TED, 1902, s. 335), Çin. 成就法 *chéngjiù fǎ* “başarı yönetimi” (Hirakawa, 1997, s. 516) şekillerinde görülür.

Sanskritçe “metot ve teknik” anlamlarına gelen *sādhana*, Budalardan ve Bodisattvalardan beceriler (siddhi) elde etmek için oluşturulmuş Tantrik ritüel metinleri için kullanılan bir terimdir. Tanrik *sādhana*ların iki farklı biçimi söz konusudur: Bunların ilkinde ritüeli yapan inanır, Buda ve Bodisattvaların karşısına çıkmasını ister ve onlar tarafından kutsanmayı bekler. Diğer biçiminde ise inanır kendisinin doğrudan bir Buda veya Bodisattvanın bedenine, diline ve zihnine sahip olduğunu hayal eder (Buswell ve Lopez, 2014, s. 731).

(100-101) sapdati açarı “Saptati Hoca”. Wilkens’in “Saptati Hoca” olarak verdiği bu özel isim (2021, s. 585) muhtemelen Sanskritçe सप्तति *saptati* “yetmiş” ve आचार्या *ācāryā* “manevi öğretmen” sözcüklerinden oluşur (MW, 1902, s. 131, 1150). Eski

Uygurca tek tanığı, incelenen metinde bulunan bu isim hakkında çok az bilgi mevcuttur. Oppert'in "Lists of Sanskrit Manuscripts in Private Libraries of Southern India" adlı çalışmasında वादिभीकराचार्य *Vāḍibhīkarācārya* adlı bir şair tarafından yazılmış olan स्तोत्र stotra "övgü, ilahi" türünde आचार्यसप्तति *Ācāryasaptati* adlı bir el yazması vardır (1880, s. 4; Wisdom Library 12.01.2022).

(102) puny-a-şiri << Skr. *Puṇyaśrī*, Bir Uygur tercümanının adıdır (Wilkens, 2021, s. 564). Bu özel isim incelendiğinde Skr. पुण्य *puṇya* "sevap, iyi amel; kut, şans" (bk. *buyan*) ve Skr. *Kalyāṇaśrī* (> EUyg. *kalyanaşiri*), *Amoghaśrī* (> EUyg. *amogaşiri*) isimlerinde bulunan Skr. श्री *śrī* "iyi şans, saadet" sözcüklerinden oluştuğu görülebilir (TED, 1902, 1098). Tokyürek ayrıca, incelenen metnin tercümanı olan bu özel ismi *puṇya śrī* şeklinde ikileme olarak ele almıştır (Tokyürek, 2019, s. 327). *Puṇyaśrī* hakkında detaylı bilgi için bk. *Eserin Tercümanı*.

(104) sadu sadu "iyi iyi; Kutlu olsun!, Amin!". *sadu* teriminin ikilemeli vesiyonu olan bu örnek, Wilkens'e göre Eski Uygurcaya Toharca A (*sādhu sādhu* 'iyi iyi') üzerinden aktarılmıştır (2021, s. 571). Diğer dillerde ayrıca; Mo. *saḍu* (HA, 2021, s. 571), Çin. 善哉 *shànzāi* (İsi, 2020, s. 50) şekillerindedir. Sanskritçe kökenli olan साधु *sādhu* sözcüğü "doğru, doğrudan hedefe götüren; iyi niyetli, nazik; başarılı; huzurlu, güvenli; muhteşem, güzel; soylu; saf, temiz, kutsal, mübarek" gibi birçok üstün niteliği karşılar (MW, 1899, s. 1201). *sadu* terimi üzerine detaylı bir incelemesi olan İsi, Sanskritçe sözcüğün *sadh* "bir amaca ulaşmak" fiilinden türediğini tespit eder (2020, s. 50).

Sözcüğün Eski Uygurca tanıklarını detaylı bir şekilde ortaya koyan İsi, bu terimi, metinlerde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan yabancı terimlerin yanında terimi yaygınlaştırmak amacıyla Eski Türkçe karşılıklarının da verilmesine örnek olarak görür. *sadu* terimi, *sadu edgü* "iyi, güzel" ve *sadu edgü ligso* "iyi, güzel" tanıklarında olduğu gibi yaygın olarak ETü. *edgü* ve Tibetçeden aktarılmış olan ETü. *lingso* (< རེགས་ལོ་ *legs so* 'iyi, güzel') (HA, 2021, s. 452; TED, 1902, s. 1219) sözcükleri ile görülür (2020, s. 44, 48). Eski Uygurcada daha sonra en çok sık kullanılan şekli ise metinde tespit edilen *sadu sadu* ikilemesidir: "sadu sadu edgü edgü şarıputırıya" (AY, 2021, s. 470), "sadu sadu"

(BT XIII, 1985, s. 126; BT XXIII, 2005, s. 146; BT XXVIII, 2010, s. 188), “sadu sadu maitri-y-a” (BT XX, 2000, s.138), “sadu sadu bolzun” (BT XXIII, 2005, s. 108).

“Bir Budizm ve Hinduizm terimi olan *sadu*, temelde ‘iyiliklerin paylaşılması’ adına söylenen bir sözdür. Özellikle Budizmde üç kez tekrarlı şekli olan *sādhu sādhu sādhu* ifadesinin söyleyen kişiye zenginlik getirdiği düşünülür ve ayrıca metnin sonunda kullanılan zihni ve aklı temizleyen bir ifadedir” (İsi, 2020, s. 51, 55).

(105-106) küi şipkan-lıg takıgu yıl beşinç ay beş y(e)g(i)rmi-kä “癸 guǐ-tavuk yılı, beşinci ay, on beşinci gün”. Öncelikle Eski Uygurca *şipkan*, Çince “on gök dizisi” anlamına gelen 十干 *shí gān* teriminden alıntıdır (HA, 2021, s. 652). Eski Uygurca *kü* veya *kui* şekillerinde de okumaları olan *küi* ise Çinlilerin kullandığı dönemsel bir sınıflandırma olan *shìgān*’ın (bk. Tablo 4) on halkasından sonuncusunu temsil eden bir yıl ve gün adı olan Çin. 癸 *guǐ* teriminden alıntıdır (HA, 2021, s. 420).

şipkan, Çinlilerin MÖ. 3. yüzyılda kullanmaya başladıkları *Gān zhī* (干支) takvimindeki on göksel döngüye verilen isimdir. Her biri bir yıl ve güne denk gelen terimlerden oluşan, altmışlık döngü sistemine dayalı bir takvim olan *Gān zhī*, on göksel kök yani *şipkan* ve on iki daldan oluşur. On göksel kök, oluşturulacak olan yıl isimlerinin asıl unsurunu oluşturur ve on yılda bir döngüye girer. On iki dal ise hayvan isimlerine dayalıdır ve on iki yılda bir döngüye girer (Cullen, 2017, s. 9):

Tablo 4. On Kök

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
甲	乙	丙	丁	戊	己	庚	辛	壬	癸
<i>jiǎ</i>	<i>yǐ</i>	<i>bǐng</i>	<i>dīng</i>	<i>wù</i>	<i>jǐ</i>	<i>gēng</i>	<i>xīn</i>	<i>rén</i>	<i>guǐ</i>

Tablo 5. On İki Dal

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
子	丑	寅	卯	辰	巳	午	未	申	酉	戌	亥
zi	chǒu	yín	mǎo	chén	sì	wǔ	wèi	shēn	yǒu	xū	hài

Bu takvimde kullanılan dal isimleri, Eski Türklerin on iki hayvanlı takvimi ile doğrudan örtüşmektedir:

Tablo 6. On İki Hayvanlı Türk Takvimi

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
küskü	ud	bars	tabışgan	ulu	yılan	yılki	kony	biçin	takıgu	ıt	lagzın
sıçan	sığır	pars	tavşan	ejder	yılan	at	koyun	maymun	tavuk	köpek	domuz

(Tavkul, 2017, s. 30)

Göksel köklerin ve dalların sırasıyla eşleşmesiyle altmış yıllık bir döngü oluşur ve döngü altmış yıl sonra yeniden başlar:

Tablo 7. Altmışlık Döngü

1.	甲子	jiǎzǐ	21.	甲申	jiǎshēn	41.	甲辰	jiǎchén
2.	乙丑	yǐchǒu	22.	乙酉	yǐyǒu	42.	乙巳	yǐsì
3.	丙寅	bǐngyín	23.	丙戌	bǐngxū	43.	丙午	bǐngwǔ
4.	丁卯	dīngmǎo	24.	丁亥	dīnghài	44.	丁未	dīngwèi
5.	戊辰	wùchén	25.	戊子	wùzi	45.	戊申	wùshēn
6.	己巳	jǐsì	26.	己丑	jǐchǒu	46.	己酉	jǐyǒu
7.	庚午	gēngwǔ	27.	庚寅	gēngyín	47.	庚戌	gēngxū
8.	辛未	xīnwèi	28.	辛卯	xīnmǎo	48.	辛亥	xīnhài
9.	壬申	rénshēn	29.	壬辰	rénchén	49.	壬子	rénzi
10.	癸酉	guǐyǒu	30.	癸巳	guǐsì	50.	癸丑	guǐchǒu
11.	甲戌	jiǎxū	31.	甲午	jiǎwǔ	51.	甲寅	jiǎyín
12.	乙亥	yǐhài	32.	乙未	yǐwèi	52.	乙卯	yǐmǎo
13.	丙子	bǐngzi	33.	丙申	bǐngshēn	53.	丙辰	bǐngchén
14.	丁丑	dīngchǒu	34.	丁酉	dīngyǒu	54.	丁巳	dīngsì
15.	戊寅	wùyín	35.	戊戌	wùxū	55.	戊午	wùwǔ
16.	己卯	jǐmǎo	36.	己亥	jǐhài	56.	己未	jǐwèi
17.	庚辰	gēngchén	37.	庚子	gēngzi	57.	庚申	gēngshēn
18.	辛巳	xīnsì	38.	辛丑	xīnchǒu	58.	辛酉	xīnyǒu
19.	壬午	rénwǔ	39.	壬寅	rényín	59.	壬戌	rénxū
20.	癸未	guǐwèi	40.	癸卯	guǐmǎo	60.	癸亥	guǐhài

(Cullen, 2017, s. 10)

İncelenen *küi şipkanlıg takıgu yıl* ifadesinin bu altmış yıllık döngü içerisinde on göksel kökten sonuncusu olan 癸 *guǐ* ve on iki *daldan* onuncusu olan 酉 *yǒu* “tavuk” terimlerinin eşleşmesiyle oluşturdukları 癸酉 *guǐyǒu* terimine ve altmışlık döngünün onuncu yılına karşılık geldiği görülür (bk. Tablo 7). Eski Uygurcada bu kalıptaki tarih ifadelerinde ilk kısma gelen köklerin Çince alıntılanmış versiyonlarının, hayvan ismi olan ikinci unsurunda ise Eski Türkçe karşılıklarının kullanıldığı görülür. Bu kalıpta *kök* terimlerinden sonra isimlere gelen Eski Türkçe +*LXG* eki ile türetilmiş *şipkanlıg*, hayvan isimlerinden önce getirilerek yılın hangi gök dizisinden olduğu ifade edilir: “kui şipkanlıg ud yıl altınç ay bir yañı ağır ulug posad baçag kün üzä” (BT XIII, 2005, s. 148), “vuu şipkan-[lıg] [ıt y]ıl aram ay bir y[añ]ı-ka” (Kılıç Cengiz, 2021, s. 124).

(106-107) pukiñ si v(i)rhar-lıg şilavanñi-lar “Puking tapınağının keşişleri”. Çince özel isim olan 普慶 *Pǔ qìng* ve “tapınak” anlamına gelen 寺 *sì* sözcüklerinden oluşan 普慶寺 *Pǔ qìng sì* bir tapınak ismidir (HA, 2021, s. 563). Soğdca üzerinden Eski Uygurcaya aktarılmış olan *v(i)rhar*¹⁵⁸ (< Soğd. *βryʾr*) terimi, köken olarak Skr. विहार *vihāra* “dinlenme yeri” sözcüğünden gelir (MW, 1902, s. 1003). Ayrıca terim Toh. A *wyār* ve Mo. *buqar~buhar* şekillerinde görülür (HA, 2021, s. 846). *Pukiñ* özel isminden sonra gelen Çince kökenli *si* (< 寺 *sì*)’den sonra yine aynı anlama gelen Sanskritçe kökenli *v(i)rhar* sözcüğünün gelmesi *si*’nin anlamının unutulup tapınağın isminin “Pukiñ si” olarak algılandığını göstermektedir. *v(i)rhar* sözcüğüne gelen, “mensubiyet” anlamı katan Eski Türkçe +*LXG* eki ile *şilavantilärin* Puking tapınağına mensup olduğu ifade edilir. *şilavante* şeklinde kapalı /e/’li de okunabilen *şilavanñi* Eski Uygurcaya Toh. B *śilavānde* ~ *śilawande* sözcüğünden alıntılanmıştır. Kökeni Sanskritçe शीलवत् *śīlavat* “iyi bir huya ve karaktere sahip olan” sözcüğüne dayanan bu sözcük, Budizmde tapınaklarda yaşayan keşişler için kullanılan bir unvandır (HA, 2021, s. 651; MW, 1902, s. 1079).

(110-113) kutluğ biñ şipkan-lıg küskü yıl biryeg(i)rminç ay bir yañı ağır uluğ busat baçak kün üz-ä “kutlu bing gök dizili sıçan yılı, on birinci ay, (ayın ilk on günü) kutsal₂ Posadha oruç günü” *biñ şipkan-lıg küskü yıl* yukarıda açıklanan *küi şipkan-lıg takıgu yıl* örneği ile aynı yapıdadır. *biñ* on gök dizisinden ikinci kök olan Çin. 丙 *bǐng*; *küskü* ise on

¹⁵⁸ Terimin *virhar* ~ *v(i)rh(a)r* şeklinde farklı okumaları söz konusudur (HA, 2021, s. 846).

iki daldan birincisi olan Çin. 子 *zi*'ye karşılık gelir. *biñ şipkan-lıg küskü yıl* olan Çince 丙子 *bǐngzi* yılı altmışlık döngünün on üçüncü yılına denk gelir (bk. Tablo 7). Bu öbek içerisinde görülen *yañı* sözcüğü “yeni” anlamının yanı sıra bir zaman ifadesi olarak “ayın ilk on gününden birisi” anlamında kullanılır (HA, 2021, s. 863).

“Budist Uygurlarda bazı eserlerin yazılıp çoğaltılması için genellikle kutlu bir tarih seçilmiştir. Bu tarih genellikle Budist inancında yer alan özel günlere denk gelmektedir. Kutlu bir tarih seçilmesindeki amaç ise şüphesiz işlenecek olan sevabı arttırmaktır” (Arıcan, 2018, s. 42). Metnin kolofonlarından birisinin giriş cümlesi olan bu ifadede eser, Budist inanırlar için kutsal olan *ağır uluğ busat baçak kün*'de çoğaltılmıştır. Eski Türkçede sıklıkla karşılaşılan *ağır uluğ*, “kutsal, önemli” anlamlarına gelen ikileme burada *busat baçak kün*ünün “kutsallığını” ve “ehemmiyetini” niteler. *busat*¹⁵⁹ Sanskritçe पोषध *poṣadha* “oruç günü” sözcüğünden Eski Uygurcaya alıntılanmıştır (MW, 1902, s. 650). *busat*tan sonra yine aynı anlama gelen *baçak kün* “oruç günü” teriminin gelmesi Budist Uygurların dinî terimlerin yaygınlaşması için başvurdukları ikileme yöntemine örnektir (HA, 2021, s. 134). *baçak* terimi *baça-* “oruç tutmak” fiiline gelen *-k* fiilden isim yapım eki ile türetilmiştir (OTWF, 1991, s.173). *baça-* fiiline Huastuanift'de geçen *näçä yañ(i)lu baçak baçad(i)m(i)z, töröçä baçad(i)m(i)z ärsär* tanıkları örnek gösterilebilir (Özbay, 2014, s. 85, 88). Clauson EDPT'te *baça-* fiilinin şüphesiz saf Türkçe bir sözcük olduğunu iddia eder (1972, s. 293). Clauson'un bu görüşüne karşılık DTS'de, VEWT'de ve AG'de *baça-* fiilinin Soğdca *p'š (pāč)* “dikkatli olmak; oruç” sözcüğünden türetilmiş olduğu savunulur (DTS, 1969, s. 297; VEWT, 1969, s. 53; AG, 1950, s. 300; Gharib, 1995, s. 260). Bu görüş göz önünde bulundurulduğunda *baçak* sözcüğünün **baç+a-k* şeklinde analizi yapılabilir. Eski Uygurca *baçak* terimi ayrıca KMo. *baçağ ~ maçağ* “oruç, perhiz”, Hlh. *ḡaḡaz* şekillerinde görülür (Ünal, 2019, s. 530).

(113-114) üç ärdini-lär “üç cevher”. Sanskritçe “üç” anlamına gelen *tri* ve “cevher” anlamına gelen *ratna* (veya *traya*) sözcüklerinin birleşiminden oluşan त्रिरत्न *triratna* terimi, Eski Uygurcaya *üç ärdinilär* şeklinde aktarılmıştır (Tokyürek, 2019, s. 66; MW, 1902, s.

¹⁵⁹ Ayrıca *busad~busat~poşad~poşat~posad~požad~požat* şekillerinde farklı okumalar ve yazımlar vardır (HA, 2021, s. 574).

460). *üç ärdinilär* öbeğine bakıldığında Eski Uygurca Maniheizm ve Budizm sahasında görülen, sayı + isim öbeklerinde isme çokluk eki +*lAr*’ın geldiği görülmektedir. Bu özellik genellikle yaygın olarak kullanılan öbeklerde görülür: *säkiz tümän tört miñ ... balıklar* “84000 ... şehir”, *altı kızlarıg bulun alıp* “altı kızı esir alarak” *on miñ balıklar* “10,000 balık” (OTG, 2004, s. 389). +*lAr* ekinin bu kullanımına, genellikle insan ve mitolojik unsurlara atıf yapan, sayı + isim öbeklerinde ve ayrıca çokluk ve miktar bildiren isimler (*alku*, *kamag*, *kop*, *üküş* ve *amarı* gibi) ile yapılan öbeklerde tamlanan unsurda rastlanmaktadır. Maniheizm geleneğinden gelen bu kullanım, Budizm metinlerinde de görülmektedir (OTG, 2004, s. 389). Ayrıca +*lAr* ekinin kullanımına Türkiye Türkçesinden ve Tarihî Türk Lehçelerinden tanıklar veren Bayraktar Erten ekin, kavram alanını doğru ifade edebilmek için sadece *çokluk* eki olarak değil *çokluk* ve *topluluk* eki olarak adlandırılması gerektiğini düşünmektedir (Bayraktar Erten, 2002, s. 70).

üç ärdinilär terimine karşılık gelen Skr. त्रिरत्न *tri-ratna* “üç cevher”, रत्नत्रय *ratnatraya* “mücevher üçlüsü” (WM, 1899, s. 864) sözcüklerinin yanı sıra Çin. 三宝 *sānbǎo* “Triratna” (SH, 2014, s. 63) ve Tib. དཀོན་མཆོག་གསུམ་ *dkon mchog gsum* “üç mücevher” (TED, 1902, s. 54) şekillerinde görülür.

Üç Mücevher ya da *Triratna*, Budizm inanırları tarafından saygı duyulan ve hizmet edilen üç kaidedir. Bunlar Budha, Budanın öğretileri ve Buda’ya inanan topluluktur. Bu üç temel esasa yani Buda, Dharma ve Saṅgha’ya Budizmde kişinin kendisini adanması esastır. Bu *Üç Mücevher* ancak bu üç kaide yerine getirilirse korunabilir (Tokyürek, 2019, s. 66; SH, 2014, s. 63).

(115) süz-ök kertgünç köñül-lüg “saf ve iman gönüllü”. Öncelikle *süzök*, *süz-* “temizlemek, saflaştırmak” (VEWT, 1969, s. 439; EDPT, 1972, s. 862) fiilinden metaforik bir anlam kazandırılarak türetilmiş ve sıfat olarak Budizm çevresinde kullanılan bir terimdir. *süzük* şeklinde alternasyonlu biçimi de bulunan bu sözcük, yaygın olarak *kertgünç* sözcüğü ile *süzök kertgünç* ikilemesinde görülür (OTWF, 1991, s. 243-244). *kertgün-* “inanmak” (EDPT, 1972, s. 739) fiilinin her ne kadar *kertü* “doğru, doğruluk” sözcüğü ile semantik ilişkisi görülse de köken incelemesi net bir şekilde

yapılamamaktadır. Ayrıca Erdal, *ketgünç* ~ *kertkünç* < **kertü*+*k*-(*ü*)*n*-ç şeklinde yapılan analizin, +(X)*k*- isimden fiil yapım eki üzerine -(X)*n*- fiilden fiil yapım ekinin gelemeyeceğinden dolayı zayıf olduğunu söyler (OTWF, 1991, s. 605).

Bir Budizm terimi olarak *süzök kertgünç köñül*, Sanskritçe श्रद्धा *śraddhā* “iman, inanç; iman” sözcüğüne karşılık gelir (MW, 1902, s. 1095; HA, 2021, s. 639). Ayrıca terim, Soğd. ’*wswyt*’*p*’*z*’*n* “saf düşünceli, iyi kalpli” (Gharib, 2004, s. 78), Çin. 信 *xìn* (SH, 2014, s. 296) ve Tib. དད་པ་ *dad pa* (Hopkins, 2016, s. 338) şekillerindedir.

Hem “saf düşünce” hem de “iman” anlamlarına gelen *śraddhā*, *Erken Dönem Budizm*inde ve *Mahāyāna Budizm*inde aydınlanmaya yardım eden beş kökten birisidir (Tokyürek, 2019, s. 238). Budizmde iman, Buda’ya karşı saf ve pozitif düşünce beslemekten Budizm yoluna yani *Mārga*’ya inanmaya ve kendini bu yola adamaya kadar büyük bir kavram çerçevesine sahiptir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 847).

(116) upasi böri buk-a “Mürit Böri Buka”. *Böri Buka* özel ismi, “kurt” anlamına gelen ETü. *böri* ve “boğa” anlamına gelen ETü. *buka* sözcüklerinden oluşur. Kurdun ve boğanın birçok din, toplum ve kültürde iyi veya kötü farklı değerleri vardır. Özellikle boğa, yürüyüşüne benzetilmesinden dolayı Buda’nın seksen fiziksel işaretinden birisidir (Tokyürek, 2013, s. 259). Bu özel isimden önce gelen *upasi* (ayrıca *apase* gibi kapalı /e/’li okumaları mevcuttur: bk. BT XXV, 2001, s. 54, 96, 178) “erkek mürit, mümin” anlamına gelen bir lakaptır. Soğdca *wp*’*s*’*y* ~ ’*wp*’*s*’*k* ~ *wp*’*s*’*k* sözcüğünün Eski Uygurcaya aktarılmış şekli *upasi*’nin kökeni Sanskritçe उपासक *upāsaka*’dır (MW, 1899, s. 215; HA, 2021, s. 801). Rahip olmayan kadın müritler için kullanılan bir de Skr. उपासिका *upāsikā* sözcüğü vardır ve bu terim Eski Uygurcaya Soğdca üzerinden *upasanç* (< Soğd. *wp*’*s*’*nch*) olarak aktarılmıştır (HA, 2021, s. 801). *upāsaka* ayrıca Soğd. ’*wβ*’*s*’*k* (Gharib, 2004, s. 73), Toh. A *wāsak*, Toh. B *upāsake*, Mo. *ubasi*, *ubasu* (HA, 2021, s. 801), Çin. 優婆塞 *yōu pó sāi* (SH, 2014, s. 15) ve Tib. དེ་བསྟན་ *dge bsnyen* (TED, 1902, s. 270) şekillerinde görülür.

Upāsaka ve *upāsikālar*, temelde üç sığınağa (*Üç Inağ* veya *Triśaraṇa*) inanan ve beş kaideye (*Pañcaśīla*: öldürmemek, çalmamak, zina yapmamak, yalan söylememek ve sarhoş olmamak) uyan, ruhban sınıfına ait olmayan “hizmetçiler”dir. Rahiplerden farklı olarak aile ve dünyevi hayatlarını terketmezler. Uyguladıkları bu beş temel kaidenin yanında dolunay ve yeni ayda, “yanlış zamanda yemek yememe”, “dans etme, şarkı söyleme, süslenme, kozmetik ürün kullanma gibi gösteriş ve eğlence eylemlerinden kaçınma” ve “yüksek yataklarda uyumama” olmak üzere üç kaideye daha uyarlar (Buswell ve Lopez, 2014, s. 941).

(116-117) atı kötrülmüş burkan bahşı “Adı Yüceltilmiş Buda Üstat”. *atı kötrülmüş* ifadesi Sanskritçe *bhagavat* ve *lokajyeṣṭha* “Buda için kullanılan unvan; kutsanmış kişi” sözcüğüne karşılık Eski Uygurca türetilmiş bir unvandır. Bu terim, Toh. A *ñom kālywats*, Toh. B *ñem klawissu* (HA, 2021, s. 79), Tib. བཅོམ་ལྷན་འདས་ *bcom ldan 'das* (Hopkins, 2016, s. 181), Çin. 世尊 *shìzūn* (Buswell ve Lopez, 2014, s. 108) şekillerinde görülür.

atı kötrülmüş ifadesinde görülen *kötrül-* fiiline, Eski Türkçe fiillere gelerek eylem sıfatı (isim fiil), yüklem ve sözdizimsel isimleştirici *-mXş* (n ağzında *-maş/-māş* ve istisnai olarak oldukça nadir *-muş/müş* şeklinde yuvarlak biçimleri görülür) eki gelmiş ve ETÜ. *at* “isim, ad” sözcüğüyle bir sıfat fiil cümlecığı oluşturmuştur (Tekin, 2016, s. 156; ATG, 1950, s. 114). Clauson, *kötrül-* fiilinin *kötröl-* şeklinde ikinci hecesi yuvarlak olan biçimini vermekle birlikte bu fiilin *kötür-*’ün “yükseltmek” edilgen şekli olduğunu ifade eder ve daha ileri bir kök tahmininde bulunmaz (EDPT, 1972, s. 705, 706). DTS’de daha ileri bir kök tahminiyle bu fiilin *köti-* “kalkmak, yükselmek” fiilinden türemiş olduğu ifade edilir (DTS, 1969, s. 319, 320). Gabain ise bu tahmini biraz daha ileri götürerek “Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs” adlı çalışmasında *cxšpt-lıy yıpar-ları bura kötiyü turur* “Buyruklarının güzel kokuları kokarak yükselir” tanığında görülen *köti-* “yükselmek” fiilinin **kö-* “yüksek olmak” fiiline ve **köt* “yüksek” ismine indirgenebileceğini düşünür (Gabain, 1935, s. 161). Räsänen ise Clauson ile aynı köke gider ve ayrıca Mo. **köte-*, *köter* “kaldırmak” fiiline dikkat çeker (VEWT, 1969, s. 294). Bu ifadenin Eski Uygurca bazı tanıkları, *atı kötrülmüş-ä bo darniniñ inçkä yañı osuğı birlä: kılğuluk çökä yañın keñürüsinqä nomlayı y(a)rlıkazun tep* “Adı yüceltilmiş kişinin bize bu öğretinin incelikleri ile beraber diz çökme yöntemini ayrıntılı bir şekilde

göstererek anlatmasını rica ediyoruz.” (İsi, 2021, s. 256), *uka tegintim aṭi kötrülmüş t(e)ngirim* “Anladım, adı yüceltilmiş (*Lokajyeṣṭha*) efendim.” (Ölmez, 1991, s. 47), ... *aṭi kötrülmüş burhan bahṣ(i)mız-nıṇ : altın ağız-ın nomlayı y(a)rılıkamış*: ... “... adı yüceltilmiş (*Bhagavat*) Buda üstadımızın altın ağızıyla vaaz edip buyurduğu ...” (Kılıç Cengiz, 2021, s. 181) cümlelerinde görülebilir.

(117) üz-ā nomlatılmış “... tarafından vaazedilmiş ...”. İsi, *Eski Uyгурca Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adlı çalışmasında *Karşılaştırmalı Metin* bölümünde ... *keṇürü nomlayı y(a)rılıkazun* ... ifadesinin bulunduğu satırın karşısına Taishō Nr. 967 S. 351b 27-c 7’den Çince 廣說持陀羅尼法 karşılığını vermiştir (İsi, 2021, s. 161; U II, 1991, s. 41). Verdiği karşılıkta *nomla-* fiiline Çince 廣說 *guǎng shuō* “< Skr. vy-ā-hyā” sözcüğü karşılık gelmelidir (Hirakawa, 1997, s. 431). Sanskritçe *vy-ā-hyā* fiilini Monier, आख्या *ākhyā* “vaaz etme, bilgilendirme” olarak verir (MW, 1899, s. 129). Bu doğrultuda ve Wilkens’in de sözlüğünde verdiği üzere *nomla-* fiilinin Sanskritçe *ākhyā* fiiline karşılık geldiği söylenebilir (2021, s. 498). Ayrıca EUyg. *nomla-* fiili, aynı biçimde olan Mo. *nomla-* fiiline karşılık gelir (HA, 2021, s. 498).

Erdal’a göre *nomlatılmış* “vaazedilmiş” sözcüğü, *nomla-* fiiline Eski Türkçe geç dönem metinlerinde görülen fiili pasif yapan *-t(X)l-* fiilden fiil yapım eki getirilerek türetilmiştir. Ayrıca *X üzā nomlatılmış* “X tarafından vaazedilmiş” formülünü veren Erdal, fiilin “tarafından” yapıldığını açıklayan *üzā* edatının geldiğini söyler (OTWF, 1991, s. 651, 696). Yurıdaki örnekte olduğu gibi sıfat fiil cümlesi yapısındaki bu ifade (bk. *aṭi kötrülmüş burkan bahṣi*) metin içerisinde ... *aṭi kötrülmüş burkan bahṣi üz-ā nomlatılmış arıṣ arıḡ sukanç(i)ḡ körklä nom çäçäki atl(i)ḡ sudur* ... “... Adı yüceltilmiş Buda Usta tarafından vaaz edilmiş ‘Temiz₂ ve Güzel₂ Öğreti Çiçeği’ adlı *sūtra* ...” (AS 115-119) ifadesi içerisinde verilir. Ayrıca ifadenin diğer tanıklarına ... *uḡan arṣı öz-e uz nomlaḍılmış* ... “... *Dēva-rṣi* tarafından iyi vaaz edilmiş ...” (ETŞ, 1991, s. 100,101), ... *včir-a dari üzā nomlaḍılmış-ig* ... “*Vajradhara* tarafından vaaz edileni” (BT VIII, 1977, s. 32) şekillerinde rastlanılır.

(118-119) arıḡ arıḡ sukaṇḇ(i)ḡ kōrklā nom çäçäki atl(i)ḡ sudur “ ‘Temiz₂ ve Güzel₂ Öğreti Çiçeḡi’ adlı *sūtra*: *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*”. Wilkens’in bu *sūtra* ismine karşılık olarak verdiği Sanskritçe सद्धर्मपुण्डरीक *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, *Mahāyāna sūtralari* arasında en meşhur olanlarından birisidir (HA, 2021, s. 62; MW, 1899, s. 1137). Sanskritçe “Gerçek Dharma’nın Beyaz Lotus Sūtrası” anlamına gelen *sūtra*, kısaca “Lotus Sūtra” olarak da bilinir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 729). Bu *sūtra* ismi ayrıca Çin. 妙法蓮華經 / 法華經 *Miàofǎ liánhuá jīng* / *Fǎhuá jīng* (SH, 2014, s. 272), Tib. བཤེས་པའི་ཆོས་པདྨ་དཀར་པོའི་མདོ་ *Dam pa’i chos padma dkar po’i mdo* şekillerinde görülür (Buswell ve Lopez, 2014, s. 729).

Yaygın bilinen ismiyle *Lotus Sūtra*, Eski Uyğurcaya doğrudan çeviri yoluyla *nom* (< Skr. *dharma* ‘öğreti’) *çāçāki* (< Skr. *puṇḍarīka* ‘çiçek, lotus’) biçiminde aktarılmıştır. Burada *nom çāçākini* nitelemek için sıfat işlevinde olan peş peşe kullanılmış iki ikileme görülmektedir: *arış arıĝ* ve *sukanç(ı)ĝ körklä*. *arış arıĝ*, *arı-* “temizlemek, temizlenmek” fiiline fiilden isim yapan *-(X)G* ve *-(X)ş* ekleri getirilerek türetilmiştir (VEWT, 1969, s. 25; OTWF, 1991, s. 267). *arı-* fiili ve bu fiilden türetilmiş isimler, Eski Uyğurca metinlerde ayrıca şu ikilemelerde görülür: *arıĝ edgü*, *arıĝ edgü*, *arıĝ iduk*, *arıĝ körkle*, *arıĝ silig*, *arıĝ süzük soĝık*, *arıĝ süzüĝ*, *arıĝ turuĝ süzük*, *arıĝ turuĝ*, *arıĝ yürün*, *arış arıĝ* “temiz, saf; kutsal”; *arın- süzül-*, *arıt- alkıntur-*, *arı- sili-*, *arı- süzül-*, *arıt- kiter-*, *arıt- silit-*, *arıt- süz-*, *arıt- yu-* “temizlemek” (Şen, 2002, s. 32-34).

nom çâçâki isim öbeğini niteleyen diğer ikileme olan *sukanç(ı)ğ körklä*, “latif, güzel” anlamlarına gelir (Şen, 2002, s. 254). *sukanç(ı)ğ*¹⁶⁰’ı inceleyen Erdal, sözcüğün kökünün olumsuz bir anlama sahip olmasına rağmen *suk* “açgözlülük” olabileceğini ifade eder ve “yıldızlı” **suk+a-nçığ* analizini yapar (OTWF, 1991, s. 364). Bu sözcük ayrıca *edgü* ve *tatıglığ* sözcükleri ile ikilemeler oluşturur: *soğançığ edgü*, *soğançığ tatıglığ* (Şen, 2002, s. 254). *körklä* “güzel, görkemli” sözcüğü ise *kör-k+lä* şeklinde analiz edilebilir (OTWF, 1991, s. 224).

¹⁶⁰ Ayrıca *soğanç(i)ğ ~ soğunçığ* (yanlış yazım) şeklinde okumalar da mevcuttur (HA, 2021, s. 619, 628).

Saddharmapuṇḍarīka-sūtra'nın Eski Uygurca versiyonu, Maue ve Röhrnborn tarafından yayımlanmıştır: Maue, Dieter ve Klaus Röhrnborn (1980). Zur alttürkischer Version des *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, *CAJ* 24, 251-273.

(131) darni nom “sihirli öğreti, Dhāraṇīsūtra”. Terim, Sanskritçe धारणी *dhāraṇī* “sihirli söz, sihirli formül, büyü formülü” ve Soğdca *nwm* “öğreti” sözcüklerinden Eski Uygurcaya alıntılanmış *darni* ve *nom* sözcüklerinden oluşur. Budizm terimi olarak Sanskritçe *Dhāraṇīsūtra*'ya karşılık gelir (HA, 2021, s. 245, 246, 494).

(134) konşi im ~ konşim bodis(a)t(a)v “Avalokiteśvara”. Terim, *Avalokiteśvara* isminin Çincedeki karşılığıdır. Çince terim, “dünya seslerinin algılanması” anlamına gelen 觀世音 *guān shì yīn* ve “seslerin algılanması” anlamına gelen 觀音 *guān yīn* biçimlerindedir. Terimin, Çin sahası Budizm geleneğinde “Merhamet Tanrıçası” olarak bilinen *Avalokiteśvara*'nın zor durumda ve çaresiz insanların içten haykırımlarını duyabilmesi metaforuyla ortaya çıktığı düşünülebilir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 333). Eski Uygurca Budizm metinlerinde “Merhamet Tanrıçası” *Avalokiteśvara* isminin hem Çince'den aktarılan *konşi-im ~ konşim* hem de Sanskritçeden aktarılan *avalokita-işvari* tanıkları görülür. Ayrıca Çince ismi Mo. *qonši-im* şeklinde görmek de mümkündür (HA, 2021, s. 391).

(135) şakimuni “Şakyamuni”. Tarihî Buda'nın adı olan *Şakimuni*, Eski Uygurcaya Wilkens'in sırasıyla gösterdiği üzere, Sanskritçeden Gāndhārī¹⁶¹ diline daha sonra Toharca A ve B üzerinden Eski Uygurcaya aktarılmıştır: EUyg. *şakimuni* < Toh. A ve B *śākyamuni* < Gāndhārī *śakimuṇi*- < Skr. *śākyamuni* (HA, 2021, s. 642). Budizm inanırlarınca önemli bir yere sahip olan *Şakyamuni* veya *Buda*'nın tarihî ismi, Budizmin ulaştığı coğrafyadaki dillerde görülür: Mo. *şigemuni*, *sigimuni* (HA, 2021, s. 642), Çin. 釋迦牟尼 *shìjiā móu ní* (SH, 2014, s. 482), Tib. ཤཀ་ཀུན་པ་ *sha kya thub pa* (Hopkins,

¹⁶¹ Pakistan'ın kuzeybatısında ve Afganistan'ın doğusunda MÖ 800 ve MS 500'lerde konuşulan Praktik dillerden birisiydi.

2016, s. 809). Ayrıca bu ismin *Kuanşî-İm Pusar*'da Eski Uygurca *şakimun* (=ş'kymwn) yazımı da mevcuttur (Devrez, 2020, s. 73).

Budizmin kurucusu olarak bilinen, MÖ 563-487 yılları arasında yaşadığı düşünülen tarihî Buda'nın en yaygın bilinen isimlerinden birisi olan Sanskritçe शाक्यमुनि *Śākyamuni* (MW, 1899, s. 1062), “*Śākya* kabilesinin bilgisi” anlamına gelir. Özellikle Mahāyāna geleneğinde kullanılan bu isim, tarihî Buda'yı ölümünden sonra ortaya çıkmış diğer Budalardan ayırmak için kullanılmıştır. Bu isim ayrıca Buda'nın kişisel yaşamı ile uhrevî/ruhanî yaşamı ayırmak için de kullanılır.

İlk Buda olarak bilinen ve gerçek adı *Siddhārtha Gautama* olan tarihî Buda, Hindistan'ın kuzeyinde bulunan *Śākya* kabilesinde dünyaya gelmiştir. Bu kabile Hindistan'nın kast sistemi içerisinde savaşçı ve yönetici sınıfındandır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 742). Bu sınıfta bulunan ve *Kapilavastu* hükümdarı olan *Śuddhodana*'nın oğlu olan *Śākyamuni*, doğuktan hemen sonra annesi *Māyā*'yı kaybeder ve kız kardeşi *Prajāpatī* tarafından büyütülür. On altı yaşına gelince *Yaśodharā* ile evlenir ve *Rāhula* adında bir oğlu olur. Bir gün seyahate çıkan *Gautama*, hasta ve ölü insanları görür ve hayatı sorgulamaya başlar. Münzevî bir hayat yaşamak için yaşadığı hayatı bırakır ve beş arkadaşıyla birlikte ormana çekilir. Bu şekilde istediğini alamayan *Śākyamuni* inzivadan ayrılır. Münzevi hayatında çok az yemek yediği için neredeyse ölmek üzere olan *Śākyamuni*, köylü bir kızın yardımı ile kurtulur. Saraydaki yaşantısından ayrılmasından altı yıl geçtikten sonra otuz beş yaşında doğum ve ölüm arasındaki zinciri kırmayı başarır ve *bodhi* ağacının altında aydınlanır. Böylece “aydınlanmış kişi anlamına” gelen *Buda* ismini alır. Müzevi hayatına devam eden Buda ilk öğretilerini insanlara anlatmaya başlar. Bunlar dört gerçek “ETü. *tört kirtü nom, tört törlüg inyana bilge bilig*” ve sekiz asil yoldur “ETü. *sekiz törlüg tözün yoluğ*”. Buda; yoksulluk, erdem ve yoğunlaşmaya dayanan Budizmi bu şekilde kurmuş olur (Tokyürek, 2019, s. 72-74). Bu bilgilerin yanı sıra Conze, “Buddism: A Short History” adlı çalışmasında Budizmin ilk evresi olarak değerlendirdiği Gautama ve Gautama'dan sonra ortaya çıkan yedi Buda'nın (*Śākyamuni* ve altı halifi) daha sonra sayının artmasıyla yirmi dörde ulaştığını bildirir. Buda sayısındaki artışa dikkat çeken Conze, tarihî Buda ile diğer Buda'lar hakkında verilen bilgilerin karışmış olabileceğini ifade eder (2008, s. 11).

(135) tā[ŋr]i [t]äŋri[s]i burkan “Tanrı Tanrısı Buda”. *täŋri täŋrisi*, Skr. देवातिदेव *devātideva* “diğer tüm tanrıların üzerinde olan tanrı” (MW, 1899, s. 495) sözcüğünün karşılığı olan Toh. B *ñäktemts ñakte* sözcüğüne öykünme ile Eski Uyğurca türetilmiş bir unvandır (HA, 2021, s. 696). Budizm sahasında yaygın kullanıma sahip olan bu ifade, Çin. 天中天 *tiān zhōng tiān* “Devaların Devası; *Siddhārtha* veya *Śākyamuni*’nin lakabı” (SH, 2014, s. 143), Tib. *lha’i yang lha* (Buswell ve Lopez, 2014, s. 235) Soğd. βγ’n βxtm (Gharib, 2004, s. 100) şekillerindedir.

Sanskritçe “tanrıların tanrısı” anlamına gelen bu sözcük, Budizmde Buda’yı yani *Śākyamuni*’yi ima eden bir unvandır. Tanrıların dahi güçlerine rağmen Nirvana’ya ulaşmanın yolunu bulamamasından dolayı Buda daha üstündür ve “Tanrılar Tanrısı” unvanına hak kazanır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 235). Ayrıca Eski Uyğurca metinlerde de Buda’nın yani *Burkan ~ Burhan*’ın unvanı olarak kullanılan bu ifadenin hem /ä/ hem de /e/’li şekilleri mevcuttur: ... *şakimuni t(ä)ŋri t(ä)ŋrisi burhan* ... “... *Śākyamuni* tanrılar tanrısı Buda ...” (Karaayak, 2021, s. 59, 223), ... *t(e)ŋgri t(e)ŋgrisi burhan* ... (Çetin, 2020, s. 180).

(138) oom suvaşti sidam “Kutlu olsun!”. Bu ifade, ritüellerde kullanılan bir kalıp olan Skr. *om svasti siddham* sözcüğünden alıntılanmıştır (HA, 2021, s. 507). Eski Uyğurca metinlerin kolofonlarında giriş formülü olarak kullanılan bu ifade, genellikle Eski Uyğurca çevirisi olan *at mangal bolzun* ve *y(i)me kutlug bolzun* kalıplarıyla birlikte görülür. Bunun en büyük sebebi, ifadenin tahrif olmasını ve yanlış anlaşılmasını engellemektir (Ağca ve Arıcan, 2019, s. 18): *oom suvaşti sidam at mangal bolzun* “Kutlu olsun!” tanığı buna örnektir (BT XXVI, 2008, s. 240).

(139) üç inağ tägin- “üç sığınağa (*triśaraṇa*) inanmak”. *üç inağ* terimi, Sanskritçe “üç sığınak”, “üçlü sığınak” ve “güvenli cennet” kavramlarını karşılayan *triśaraṇa*’dan Eski Uyğurcaya çeviri yoluyla aktarılmıştır. Diğer dillerdeki tanıkları: Çin. 三歸 *sān guī* (SH, 2014, s. 69), Tib. སྐྱེས་ཀྱི་ལྷ་མོ་ *kyabs gsum* (Hopkins, 2016, s. 30) şekillerindedir. Budistlerin *Samsara* yolunda zorluklar ve acılar çekerken sığındıkları üç limandır. *üç inağ* aslında

Üç Cevher yani üç ärdinilär'dir. Budistler, acılarından kurtulmak için Buda'ya, Dharma'ya ve Saṅgha'ya sığınır (Buswell ve Lopez, 2014, s. 924-925).

tägin- fiili Eski Türkçede çok geniş bir kullanıma sahiptir. Polat, *tägin-* eyleminin asıl anlamıyla “ulaşmak, uğramak, cezaya uğramak (*kınka tegin-*)” anlamlarına geldiğini söyler (Polat, 2017, s. 2018-2019). Yarı tasvirî bir fiil olarak ise *ötün-*, *titin-*, *yarlıka-* ve *yükün-* fiillerinde olduğu gibi “belirtilen hareketin hürmet ile yapıldığını” ifade eder (Polat, 2017, s. 2024). İsim + yardımcı fiil yapısındaki *üç inağ tägin-* birleşik fiilindeki *tägin-*'in, Polat'ın verdiği *burkan kutıña uluğ umuğ tuta teginür men* “Buda saadetine yüce umut besliyorum” örneğinde görüldüğü üzere “inanmak, sığınmak veya beslemek” anlamları vardır.

(140) bodi köñül öriř- “Buda Kavrayışı (bodhicitta) beslemek”. *bodi köñül örit-* terimi doğrudan Sanskritçe बोधि *bodhi* “aydınlanma”, चित्त *citta* “düşünce ve उत्पाद *utpāda* “yaratma” sözcüklerinin birleşimiyle türetilen बोधिचित्तोत्पाद *bodhicittotpāda* “aydınlanmış zihniyeti ortaya çıkarma” sözcüğünün Eski Uygurcaya çevirisidir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 131). Clauson *köñül* sözcüğünün farklı anlamları karşıladığını ve örnekten de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere “zihniyet, şuur, anlayış, idrak, düşünce” anlamlarında kullanıldığını belirtir (EDPT, 1972, s. 731). Yardımcı fiil olarak kullanılan *öriř-* fiili *küsüş öriř-* “istek duymak, duygu beslemek” tasvirî fiil yapısında olduğu gibi *bodi köñül öriř-* yapısı da asıl eylem olarak kullanımı olan “ortaya çıkmak, ..” dışında tasvirî eylem olarak “... beslemek” anlamında kullanılmıştır (Polat, 2017, s. 2024). Bu terim ayrıca Tib. བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པ་ནམས་ཀྱི་ཐེ་ཚོམ་གཙོང་པ་ *byang chub kyi sems bskyed pa* (Hopkins, 2016, s. 516), Çin. 發菩提心 *fā pútíxīn* şekillerindedir (SH, 2014, s. 297).

bodi köñül yani *bodhicitta*, aydınlanmış insan idrakini ortaya çıkarma çabasını ve dolayısıyla *Budalığa* ulaşma arzusunu ifade eden bir terimdir (Buswell ve Lopez, 2014, s. 131). “Aydınlanmış gönül¹⁶²” her Bodisattvada bulunan bir özelliktir. Bodisattvalar bu özellik sayesinde *pāramitā*ları¹⁶³ uygular. Budizmde *bodhicitta* aydınlığa ulaşmış bir

¹⁶² *bodi köñül* (bodhicitta)

¹⁶³ Bodisattvaların Buda olabilmeleri için uyguladıkları 6 *pāramita*: sadaka, ahlaki davranış, sabır, gayret, derin düşünce ve bilgi (Tokyürek, 2019, s. 235).

kişide mutlaka olması gereken bir niteliktir” (Tokyürek, 2019, s. 234). *Mahāyāna* geleneğinde *bodhicittotpāda* (*bodhi köñül öriṭ-*) bu mezhebe girişi ve Bodisattva olma yoluna girmenin sembolüdür (Buswell ve Lopez, 2014, s. 130).

(141-142) lenhu-a-lıg ay tilgäni “lotuslu ay çarkı”. Eski Uygurca *tilgän* terimi, Sanskritçe चक्र *cakra* “çark, daire, teker” sözcüğüne karşılık olarak türetilmiştir (MW, 1899, s. 380). Bu terim yine EUyg. $\text{ç}(a)kır \sim \text{ç}(a)k(i)r \sim \text{çakır}$ (HA, 2021, s. 218), Tib. འཁོར་ལོ་ *'khor lo* (Hopkins, 2016, s. 64), Çin. 輪 *lún* (SH, 2014, s. 445), KMo. *çağariğ*, Hlh. *qazapuz* (Ünal, 2019, s. 568), Soğd. *cxr- ~ çaxr ~ cȳr- ~ ckk* (Gharib, 2004, s. 125) biçimlerinde görülür. Clauson, *tilgän* sözcüğünün “teker, disk” anlamını verir ve sözcüğün açık bir etimolojisinin olmadığını dile getirir (EDPT, 1972, s. 499). *lenhu-a kün ay tilgän-i-lig orun* “lotus, güneş ve ay tekerlekli taht” ifadesinde de görülen Eski Uygurca *tilgän* terimi, Budizmde genellikle Buda ve Bodisattvaların bilgeliğini ve yöntem niteliklerini gösteren, üzerinde oturdukları güneş ve ay tekerlerini karşılar. Genellikle beyazlığı vurgulanan *ay çarkı* yaprakları açılmış lotus ile temsil edilir (Beer, 2015, The Sun and Moon).

(148-149) yüz säkiṣ tana monçuk “yüz sekiz boncuk”. *tana monçuk* ikilemesi Eski Uygurca aynı anlamlara gelen *tana* “inci” ve *monçuk* “boncuk mücevheri, inci mücevheri” sözcüklerinden oluşur (HA, 2021, s. 478, 669). Clauson *tana* madde başıyla ele aldığı sözcüğe “kişniş tohumu” anlamı verirken; Räsänen bu sözcük için “sedef, inci” anlamlarını ekler ve ayrıca sözcüğün Mo. karşılığı olan yine aynı biçimdeki *tana* karşılığına atıfta bulunur (EDPT, 1972, s. 515; VEWT, 1969, s. 460). *monçuk* sözcüğü için ise Wilkens Soğd. *mwz'kk* ve Mo. *mončoy*, *mončay* biçimlerini gösterir (HA, 2021, s. 478). Burada geçen *tana monçuk* ikilemesi Sanskritçe माला *mālā*, माल्य *mālya* “tesbih, çelenk” (MW, 1899, s. 813, 814) ve Tibetçe རྩེང་བ་ *phreng ba* “tesbih, dizi” (Hopkins, 2016, s. 498) sözcüklerine karşılıktır.

Budizm geleneğinde yüz sekiz sayısı “sırlı” ve “mükemmel”dir. Tanrıya atfedilen yüz sekiz klasik isme karşılık gelir. Dokuz ve on ikinin katı olan bu sayı dokuz gezegene (Skr. *navagriha*) ve on iki burca karşılık gelir. Dört ve yirmi yedinin katı olarak yirmi yedi

takımyıldızı (Skr. *nakshatra*) veya ay köşkünü¹⁶⁴ ve ayın dört haftasını temsil eder. Bunun gibi daha çok simgesel niteliğe sahip olan bu terim metinde geçen *yüz sâkiz tana monçuk* ifadesiyle, geleneksel Budizm anlayışında yüz sekiz tane eşit büyüklükte boncuktan oluşan tesbihe atıfta bulunulur. Bu tesbih genellikle Üstatlar, Budalar ve Bodisattvalar tarafından sağ elde tutulur (Beer, 2015, The Rosary). Metin içinde geçen *oñtın ikinti eligin-tä yüz sâkiz tana monçuk tutar* “Sağdan ikinci elinde yüz sekiz boncuk mücevher tutar.” cümlesi buna örnektir (AS 147-149).

(151) ärdini didim-lıg “mücevher taçlı”. Wilkens, *didim* sözcüğünün Antik Yunanca *διδίμια* biçiminde olan sözcüğün Partçaya (*dīdēm*) aktarılmış olduğunu oradan da Soğdca *dyōym ~ dyōm ~ dyōmh* alternasyonları olan sözcüğün Eski Uygurcaya alıntılanmış olduğunu düşünür. “Alın çemberi, taç, kafa süsü, başlık” anlamlarına gelen bu sözcüğe ayrıca Mo. *titim* şeklinde görülür (HA, 2021, s. 247). Burada gördüğümüz *ärdini didim* ifadesine “mücevher taçlı” anlamını vermek mümkündür. *ärdini didim* “mücevher taç” ifadesi burada Gabain’in açıkladığı üzere “çoğunlukla sıfat yapan, bir şey ile donatılmış, Eski Uygurcada n ağzında +lAG şekillerinde de görülebilen” +l(X)G ekini almıştır (ATG, 1950, s. 61).

Mücevher taç, Budizmde Beş Yığının¹⁶⁵ “Beş Buda Bilgeliği”ne dönüşmesini temsil eden tanrıların başlarını süsleyen bir ikondur (Beer, 2015, The Gold Earrings and Jeweled Crown).

(153-154) eñig-lig tümäg-lig äsri torku beldürüklüg “süslü2 renkli ipek kemerli”. Eski Türkçede yaygın olarak kullanılan bir ikileme olan *eñiglig tümäglig* “süslü”, her iki sözcüğe de “bir şey ile donatılmış” anlamı katan -l(X)G eki ile *eñig* “süs” ve *tümäg* “süs” sözcüklerinden oluşturulmuştur. *eñig* sözcüğü, Claouson’ın tarihsel kullanımını verdiği

¹⁶⁴ Bir gök bilimi terimi olarak “ayın dünya etrafındaki aylık hareketindeki yirmi sekiz bölüm” anlamına gelir, ancak burada yirmi yedi gün olarak hesaplanır.

¹⁶⁵ “yığın”, “topluluk” ve “varlığın toplamı” anlamına gelen Skr. *skandha* terimine karşılık gelen kavram, Budist edebiyatında kişinin benliğini temsil eden en yaygın kategorilerden birisidir. Buda kişiyi oluşturan bileşenleri tasvir olarak anlatmak için her bir bileşen için bir pirinç kullanır ve beş pirinçlik bir yığın oluşturur. Kişiyi oluşturan bu beş yığın, *rūpa* “maddiyat yani şekil”, *vedanā* “hisler ve duyular”, *saṃjñā* “algı veya ayırım etme”, *saṃskāra* “koşullandırma faktörleri” ve *vijñāna* “bilinç”dir. (Buswell ve Lopez, 2014, s. 828)

et- “süslemek” fiiline gelen *-(I)G* fiilden isim yapım eki ile türetilmiştir (EDPT, 1969, s. 34). Erdal, “sanatsal veya ince işçilikle yapılmış olan herhangi bir şey” anlamını verdiği *eṭig*’in sıklıkla *tümäg* ve *yaratıg* sözcükleri ile görüldüğünü ifade eder (OTWF, 1991, s. 187). *tümäg* sözcüğü için ise Clauson, kendisinin *etdi timed* “hazırladı” şeklinde verdiği ikilemeden yola çıkarak *time-* “hazırlamak” fiilinden türetilmiş olduğunu düşünür (EDPT, 1972, s. 503, 506). Erdal, *eṭiglig* sözcüğünün Sanskritçe संस्कृत *saṃskṛta* “hazırlanmış; süslenmiş; kutsanmış” terimine karşılık olarak kullanıldığını söyler (OTWF, 1991, s. 188). Bir Budizm terimi olarak *saṃskṛta*, “yeryüzünde var olan her şeyin aktif hareketi”ni ifade eder (Tokyürek, 2019, s. 224).

äsri torku beldürüglüg “renkli ipek kemerli” ifadesinde görülen Eski Uygurca *äsri* sözcüğüne Clauson “benekli, noktali” anlamını verirken; Wilkens “renkli” anlamını verir (EDPT, 1972, s. 250; HA, 2021, s. 124). *torku* sözcüğüne ise Räsänen “ipek” anlamını verir ve Mo. *torṇa(n)* sözcüğüne karşılık olduğunu belirtir (VEWT, 1969, s. 490). Eski Türkçe *+l(X)G* eki almış ve “kemer” anlamına gelen *beldürük* ise *bel* “bel” sözcüğüne gelen “insan ve hayvan bedenlerinin kısımlarıyla ilişkilendirilerek eşya isimleri yapan” *+dUrXk* eki ile türetilmiştir (OTWF, 1991, s. 104).

(155) *v(a)şır bağdaşını olurur* “vajra pozisyonunda bağdaş kurarak oturur”. Wilkens’in sözlüğünde verdiği üzere birçok alternasyonlu biçimi¹⁶⁶ söz konusudur. Eski Uygurca terim, Sanskritçe वज्र *vajra* “sert, çetin, sağlam” (MW, 1899, s. 13) sözcüğünden alıntılanmıştır. Budizmde vajra, “sert” ve “güçlü” anlamlarıyla metaforik bir ilişki kurularak esasen Budalığın aydınlanması olan mutlak gerçeğin “aşılmaz”, “bozulmaz”, “taşınmaz”, “değişmez”, “bölünmez” ve “yok edilemez” durumunu sembolize eder (Beer, 2015, The Vajra).

v(a)şır bağdaşını olurur ifadesinde görülen *v(a)şır bağdaş*, Sanskritçe *vajra-paryāṅka* sözcüğüne karşılık Eski Uygurca türetilmiş bir terimdir (BT VII, 1976, s. 68; MW, 1899, s. 607). Eski Türkçe *bağdaş*, *ba-* “bağlamak” fiilinden türetilmiştir ve *ba-g+da-ş* şeklinde

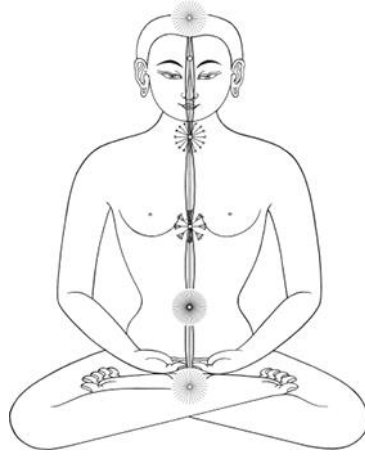
¹⁶⁶ *v(a)çir ~ vaç(i)r ~ v(a)ç(i)r~ v(a)çira~ v(a)şir~ v(a)žir~ vižir* gibi okumalar mevcuttur (HA, 2021, s. 835).

incelenebilir (OTWF, 1991, s. 632). *bağdaş* burada Skr. पर्यङ्क *paryāṅka* “yerde oturma şekli” sözcüğüne doğrudan karşılıktır (MW, 1899, s. 607). *vajra-paryāṅka*’ya karşılık olarak *v(a)şır-bağdaş* şeklinde düşünülmesi gereken terime, isimden fiil yapan +I ve fiile “edilgenlik” anlamı katan -(X)n- çatı ekinin gelmesiyle *v(a)şır-bağdaşın-* “vajra-bağdaşı kurmak” anlamı verilebilecek fiil türetilmiştir. Bu fiil metinde Eski Türkçe *olur-* “oturmak” fiiliyle birleşik fiil yapısındadır: *v(a)şır-bağdaşın-u olur-*.

Sanskritçe *vajraparyāṅka* terimi, sol ayağın sağ uyluğun, sağ ayağın da sol uyluğun üstüne konulduğu bir bağdaş kurma şeklidir (bk. *avaduti* maddesindeki resim). Terimin, bir *vajra* gibi duruşun “kararlılığı”ndan ve “yıkılmazlığı”ndan geldiği söylenebilir. *Śākyamuni*’nin, *Bodhi Ağacı* altında aydınlanmasından önce bu duruşu uyguladığı söylenir ve ayrıca diğer dinî figürler de sıklıkla bu duruşla tasvir edilmiştir. (Buswell ve Lopez, 2014, s. 956).

(162) *avaduti* “*avadhūtī*”. Wilkens, *avaduti* terimi için Mo. *avadudi* biçiminde olduğunu bildirirken sözcüğe Sanskritçe अवधूति *avadhūtī* “Tantrizmde ana damarın adı” karşılığını verir (HA, 2021, s. 82). Ayrıca terim, Çin. 阿嚩底 *ā mó dī* (Buswell ve Lopez, 2014, s. 82), Tib. རྩ་དབུ་མ་ *rtsa dbu ma* (Hopkins, 2016, s. 617) şekillerinde görülür.

“*Avadhūtī*, cinsel organların ucundan veya kuyruk sokumundan başın tepesine veya kaşların arasındaki noktaya kadar uzanan ve rotası boyunca bir dizi teker “çakra” bulunan merkezi kanaldır” (Buswell ve Lopez, 2014, s. 82). Tantrizmde ana damar veya ana kanal olarak bilinen *avadhūtī*’yi Beer, “The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols” adlı çalışmasında bir çizimle şu şekilde göstermiştir:

(Beer, 2015, Budist kanal-teker “akra” sistemi)

6. BÖLÜM: DİZİN

A

açari	< Skr. <i>ācārya</i> “hoca, üstat” sapdati a. 101
açıĝ	“acı, keder” a. tarka ämgäkig 125
açıĝ tarka	ikileme “acı, kötü” a. ämgäkig 125
ada	“tehlike” a. -tın 137, 127
adak	“ayak” oñ a. +tın sunup 169 sol a. +ın yıkıp 171
adın	“başka, diğer” a. +larıĝ 45
adıştıt	< Toch B. <i>adhiştit</i> , < Skr. <i>adhiştita</i> “kontrol etme” a. kılmişin sakıñu ol 6
adıştıt kıl-	“kontrol altında tutmak”
aĝır	“aĝır; yüce, saygın” a. uluĝ 112
aĝır uluĝ	ikileme “yüce, kutsal” a. pusat baçak kün 112
alku	“bütün, hep, hepsi, tamamı”

a. kamağ tınlıqlar 130

a. +tın sınar 121

a. +(n)ı 12

a. burkanlarını 18

alku kamağ ikileme “bütün, hepsi”

a. tınlıqlar 130

alp ~ Skr. *vīra* “savaşçı, kahraman”

a. +lar 26

a. +lar kuvrağılıg 30

altı “altı”

a. yoltakı 41

altın “alt taraftaki, aşağıdaki”

a. yınak 34

balınıg a. +ınta 62

orunnuğ a. +ınta 37

am < Skr. *raṃ* “bir ritüel hecesi”

a. užik 66

anta “onda, orada, o zaman”

a. basa 51

anta basa “ondan sonra”

a. 51

āṇbaṣlayu “en başta, ilkin, ilk”

a. 72

arığ “temiz, arınmış”

a. yertä 95

arış a. 118

arış “temiz, arınmış”

a. arığ 118

arış arığ ikileme “temiz, pak”

a. sukanç(ı)ğ 118

arya < Skr. *ārya* “asil soylu”

a. avalokita-işvari 28

a. avalokiṭa-işvari bodisatav 120

aşan- “beslenmek”

a. -mak üzä 83

aşık ~ użık “bir ritüel hecesi”

kızıl öñlög a. 74

kök öñlög a. 78

aṭ “ad, isim”

a. +ı kötrülmiş 116

aṭlıg “adlı”

nom çäçäki a. 119

avalokiṭa-işvari ~ avalokita-işvari < Skr. *avalokiteśvara* “Avalokiteşvara; bir Bodisattva adı”

arya a. 29

arya a. bodisatav 120

ay “ay; yılın on iki bölümünden her biri”

beşinç a. 106

biryigirmineç ay 106

kün a. 14

kün a. tilgänilig orun 21

lenhualıg a. tilgäni 142

lenhualıg a. tilgäni 158

ay- “söylemek”

a. -miş tutuzmış yarlıgın 47

ay- tutuz- ikileme “söylemek; tembihlemek”

a. -miş yarlıgın 47

B

baçak “oruç”

posat b. kün 112

bagdaşın- “bağdaş kurmak”

vaşir b.-u olurur 155

bahşı < Çin. 博士 *bo shi* “öğretmen, üstat, usta”

b. -larnı 25

burkan b. 117

karmau-a b. +nı 99

padmasanbau-a b. +nı 7

padmasanbau-a b. +nı 19

ulalu kälmiş b. +larnı 17

bali	< Skr. <i>bali</i> “adak” b. +ka 82 b. +nı üntürüp 95 b. +nıñ altınınta 62
bar-	“bir eylemin sürüp gittiğini ifade eden yardımcı fiil” am użik ünüp b.-ıp 66 ünüp b. -ıp 64 yaruk ünüp b. -ıp 68
barça	“bütün” b. ämgäklerintä 132
bas-	“çökmek, basmak” iymäk b. -maq qılu turur 13
basa	“sonra” anta b. 51
bäk	“sağlam, sıkı, sert, berk” b. katıg 114
bäk katıg	ikileme “sıkı, sert, sağlam” b. 114
beş	“sayı: beş” b. yegirmikä 106
beşinç	“beşinci” b. ay 105
bışrun-	“talim etmek, uygulamak, öğrenmek”

b. -ayın 108

b. -mak ärsär 52

beldürüklüg “kemerli, kemer ile bağlı”

äsri torku b. 154

biñ < Çin. 丙 *bing* “on gök dizisinin üçüncü halkası”

kutluğ b. şipkanlıg 110

bir “sayı: bir”

b. yañı 111

b. yüüzlüg 144

biryegirminç “on birinci”

b. ay 111

biz “biz”

b. 106

bo “bu”

b. ärsär 24

b. on užıklär 58

b. sadananı 100

b. tankarıglıg nom şazın 48

b. tapıg üzä 85

b. yañta 108

bodi < Sogd. *pwδy* < Skr. *bodhi* “aydınlanmış, ermiş”

b. köñül 139

bodisatav < Skr. *bodhisattva* “Buda olacak kimse, Buda adayı”

arya-avalokitaşvari b. 120

b. +larnı 18

b. +nıñ yüräkintä 156

konşı im b. 134

konşim b. boldı 143

bol- “olmak”

aşık b. -mışın 78

aşık b. -mışın sakıngu ol 75

b. -ın sakıngu ol 166

dravılar b. -ın sakıngu ol 71

đakini tözlüg b. -up 43

konşim bodisatav b. -dı 143

oot tilgäni b. +ın 67

yeel tilgäni b. -mışın 65

bödi- ~ bödi- “dans etmek”

b. -yür 13

b. -yü turur 2

bölük “bölük, kısım”

ät’özin körkişmäk b. -intä 123

böri “kurt; kişi adı”

upasi b. buka 116

buka “boğa; kişi adı”

upasi böri buka 116

böri buka	“özel isim: Böri Buka” upasi b. 116
burkan	“Buda” alku b. +larnı 18 b. bahşı 117 b. kutuņa 97 täñri täñrisi b. +ka 135
busat	<< Skr. <i>poṣadha</i> ~ <i>posadha</i> “oruç” p. baçak kün 112
buyan	< Sogd. <i>pwny</i> ’n < Skr. <i>punya</i> “iyi amel, sevar, iyilik, iyi davranış, kut, saadet” b. +ın 97
bütür-	“yerine getirmek; tamamlamak” yarlığın b. -ü turur 47

Ç

çaŋ	< Çin. 爭 <i>zheng</i> ~ 鉦 <i>zheng</i> “çan” ç. tuŋup 168
çäçäk	“çiçek” nom ç. +i aŋlıĝ 119
çoĝlug	“alevli, parlak” ç. yalınlıĝ ärür 8

D

- ḍakini** < Skr. *ḍākinī* “bir çeşit dişi şeytan topluluğu”
 ḍ. +lar 3, 27
 ḍ.+lar kuvrağılığı 32
 ḍ. tözlüg bolup 42
- darni** << Skr. *dhāraṇī* “büyü, sihirli söz”
 d. avaditi 162
 d. +līg mantalīg 51
 d. nomka tüşürdäçilär 131
- didimlīg** < Sogd. *ḍyḍym* +līg “taçlı, tacı olan”
 ärdini d. 151
- diravi** << Skr. *dravya* “cevher, mal”
 d. +lar 70

Ä

- ämğäk** “keder, sıkıntı, dert, tasa”
 açığ tarka ä. +ig 126
 barça ä. +lärintä 132
- ämti** “şimdi”
 ä. 34
 mäniñ ä. küsüşüm 136
- änätkäk** < Sogd. **yntk*’k “Hint, Hindistan”
 ä. yogaçarı körklüg 9

äṇnä

ä. 170

är-

“olmak”

bo ä. -sär 24

bışrunmak ä. -sär 52

çoğlug yalınlig ä. -ür 9

kara önlüg ä. -ip 8

kavzatılmış ä. -ip 4

mantalı ä. -ür 50

sakınmak ä. -sär 28, 37, 48

sakınmak ä. -ür 26, 34

üç ä. -sär 92

yeti ä.-sär 92

ärdini

<< Skr. *ratna* “mücevher, değerli taş”

ä. didimlig 151

äsriṇü ä. +lig 152

üç ä. +lärtä 114

äsri

“alaca”

ä. torku 154

äsriṇü

“alaca, rengârenk”

ä. ärdinilig 152

äşid-

“ışitmek”

ä. -miş üçün 128

ät’öz

“beden, vücut”

ä. +in körkiṭmāk 122

ä. tözlüg sütkä 80

ä. +üg 83

ävir- “tercüme etmek; yönelmek”

burkan kutuṇa ä. -gü ol 97

ä. -ü täğintim 103

E

elig

“el”

iki e. +in 146

ikinti e. +intä 148, 150

eṭig

“süs”

e. tümägkâ 11

eṭig tümäg

ikileme “süs, ziynet”

e. +kâ 11

eṭiglig

“süslü”

e. tümäglig 1, 11, 153

eṭiglig tümäglig

ikileme “süslü, ziynetli”

e. 11, 153

H

hiri

< Skr. *hrīḥ* “bir ritüel hecesi”

h. täğräsintä 161

h. użikniŋ tägräsintä 56

h. użik 55

oom-a huŋ h. 57

huŋ

< Skr. *hūṃ* “bir ritüel hecesi”

h. uşikniŋ 159

oom-a h. hiri 57

I

mağ

“dayanak, sığınak”

üç i. 139

iç

“iç”

öznüŋ yüräk i. +intä 141

sudur i. +intäki 119

içgär-

“döndürmek, kendine çekmek”

i. -ü turur 46

käntü özkä i. -ip 5

iki

“sayı: iki”

i. eligin 146

i. kolluğ 167

ikinti

“ikinci”

i. eligintä 148, 150

i. katın 76

iñä	“böyle, şöyle, böylece, bu şekilde” i. tep ötindi 135
iş	“iş, hizmet” i. yumış kılguçı 35
iş yumış	ikileme “iş, hizmet”
iy-	“basmak, ezmek; tabi kılmak” i. -māk basmaq qılu turur 12
iy-māk basmak	ikileme “basmak, ezmek; tabi kılmak” i. kılı turur 12
K	
kalık	“yukarı kat, sema, gökyüzü” kök k. +ta 21
kamağ	“bütün, hepsi, tüm” alku k. tınlıqlar 130
kara	“kara, siyah” k. önlüg 171 k. önlüg ärip 8
karmau-a	< Tib. <i>Kar ma pa</i> < Skr. <i>Karmapa</i> “özel isim” k. bahşınıñ 99
katıg	“katı, sert, sağlam” bāk k. 114
katın	“kere”

	ikinti k. 76
	üçünç k. 79
katın katın	“kere, tekrar tekrar”
	k. yalvaru ötinmişkä 101
kavşur-	“birleştirmek, bir araya getirmek, kavuşturmak”
	k. -u turur 147
kavşatıl-	“kuşatılmak”
	k. -mış ärip 4
käl-	“gelmek”
	ulalu k.-miş bahşılarnı 17
käntü	“kendi, kendisi, bizzat”
	k. özkä 5, 45
	k. öznüñ 43, 46
	k. özüg 28
käntü öz	“kendi”
	k. +kä 5, 45
	k. +nüñ 43, 46
	k. +üg 28
kertgünç	“inanç, din, iman”
	süzök k. köñüllüg 115
kıkaza	
	k. 163
kıl-	“yapmak, kılmak”
	iymäk basmak k. -u turur 13

kılğucu	“yapan, eden” iş yumuş k. 35
kızıl	“kırmızı, kızıl” k. önlüg 54, 60, 74, 169
kenki	“sonra, sonraki” k. karmau-a bahşınıñ 99
kolluğ	“kollu, elli” tört k. 145
kolun-	“rica yoluyla elde etmek, dilenmek” kut k. -ğu ol 94
konşi im ~ konşim	< Çin. 觀世音 <i>guan shi yin</i> “Avalokiteśvara’nın Çince karşılığı” k. bodisatav 134, 143
kögüz	“göğüs” k. -intä 146
kök	“mavi” k. önlüg 77
kök	“gök, gökyüzü” k. kalıkta 20
kök kalık	“gökyüzü, sema” k. +ta 20
könül	“gönül; benlik” bodi k. 140 kertgünç k. +lüg 115

	k. tözlüg 77
	k. +üg 84
körkiŋ-	“göstermek”
	ät’özin k. -māk 122
körklä	“güzel, hoş”
	sukanç(ı)ğ k. 118
körklüg	“güzel, görklü, güzel görünüşlü”
	yogaçarı k. 10
kötrül-	“yükselmek”
	aŋı k. -miş 116
kötür-	“kaldırmak, yükseltmek”
	orunın k. -ü turur 44
kut kolun-	“dilemek”
	k. -gu ol 94
kut	“kut, saadet”
	burkan k. +uŋa ävirgü ol 97
	k. kolunğu ol 94
kutğar-	“selamet getirmek, kurtarmak, saadet saçmak”
	ötrülüp ozğurğalı k. -ğalı 134
	yana k. -u 135
kutluğ	“kutlu, bahtiyar, mesut, uğurlu, talihli”
	k. biŋ şipkanlığ 110
kuvrağ	“cemaat, topluluk”

alplar k. +ılığ 31

đakinilar k. +ılığ 33

k. +ılığ 3, 27

nom şazın küzätçilär k. +ılığ 36

küi < Çin. 癸 *gui* “on gök dizisinin onuncu halkası”

k. şipkanlıg 105

kün “gün; güneş”

busat baçak k. üzä 113

k. ay 14

k. ay tilgänilig orun 21

küsämiş “istemiş, istenmiş”

k. küşüşin 94

küskü “sıçan, fare; yıl ve gün adı”

k. yıl 111

küşüş “istek, arzu”

küsämiş k. +in 94

mäniñ ämti k. +üm 136

küzätçi “gözeten”

nom şazın k. +lär 36

nom şazın k. +lärni 39

nom şazın k. +lärniñ mantalı 49

L

lenhua < Çin. 蓮華 *lian hua* “lotus çiçeği”

l. 21

l. 14

l. +lğ ay tilgäni 141

l. +lğ ay tilgäni 157

l. tuṭar 150

säkiz yalpırgaklıg l. 53

M

makişvari < Toch B. *mahiśvare* < Skr. *maheśvara* “bir tanrı adı”

m. +ni täpä turur 172

mantal < Toch A. *maṇḍal*, < Toch B. *maṇḍāl* < Skr. *maṇḍala* “ritüel dairesi”

alplar ḍakinilar kuvrağılıg m. +ıg 27

darnılıg m. +ıg 51

küzätçilär kuvrağılıg m. +ıg 36

küzätçilärnin m. +ı ärür 50

män “ben”

m. 113

m. puny-a-şiri 102

mäniṅ “benim”

m. ämti küsüşüm 136

miṅ “sayı: bin”

yüz m. tümen tınlıqlar 124

mudurluğ < Sogd. *mwtr* < Skr. *mudrā* “iki eli birleştirme sırasında ellerin aldığı
şekil, elleri kavuşturma; damga, mühür”

m. 13

monçuk “boncuk, inci”

yüz säkiž tana m. 149

N

nom < Sogd. *nwm* < Gr. *vóμος* “öğreti”

bo tankarıǵlıǵ n. şazın 49

darni n. +ka 131

n. çäçäki atlıǵ 118

n. şazın küžätçilär 35

n. şazın küžätçilärni 39

üç ärdinilärtä 114

nom şazın ikileme “öğreti, Dharma ve Śāsana”

bo tankarıǵlıǵ n. 49

n. küžätçilär 35

n. küžätçilärni 39

nomlatıl- “bildirilmek, vaaz edilmek”

burkan bahşı üze n. -mıš 117

O

- ol (1)** “üçüncü teklik kişi zamiri”
- aşık bolmışın sakıngu o. 75
- aşık bolmışın sakıngu o. 78
- bolmışın sakıngu o. 71
- burkan kutuğa ävirgü o. 98
- kut kolungü o. 95
- ögdi sözlägü o. 93
- sakıngu o. 6, 16, 24, 40, 56, 61, 65, 67, 156, 164, 165, 166
- tökgü o. 96
- yeti ärsär sözläp ötüngü o. 93
- ol (2)** “işaret sıfatı, o”
- o. hiri užikniñ 56
- o. ödün 134
- o. užiklärtin 59
- olar** “üçüncü çokluk kişi zamiri, onlar”
- o. +nıñ barça ämgäklärintä 131
- olur-** “hüküm sürmek, tahta oturmak; oturmak”
- o. -ur 155
- o. -ur orunun 44
- on** “sayı: on”
- bo o. užiklär 58
- oñ** “sağ, sağ taraf”

o. adaktın sunup 169

o. +tın 147

o. +tın eligintā 168

o. +tın sınıarında 30

o. +tın tægzinü 59

oom mani padmi huṇ < Skr. *om maṇi padme hūṃ* “ritüel esnasında kullanılan kalıp ifade, dua, büyü”

o. 58, 87

oom suvaṣṭi sidam < Skr. *om svasti siddham!* “ritüel esnasında kullanılan kalıp ifade, mantra, dua, büyü”

o. 138

oom-a huṇ < Skr. *om āḥ hūṃ* “ ‘üç tohum hece’ anlamına gelen ritüel esnasında kullanılan kalıp ifade, mantra, dua, büyü”

o. hiri 57, 87

o. tep 72

oom tum-a kay-i nama sah-a hariniy-a açā hiri-y-a huṇ-ça idam baliṇ ka ka kahi kahi huṇ bt “ritüel esnasında kullanılan kalıp ifade, mantra, dua, büyü ”

o. tep 87

oot “ateş”

o. tilgāni 66

ootluḡ “alevli”

o. yeel 68

orun “yer, makam, mevki”

kün ay tilgānilig o. 22

olurur o. -ın 44

	o. +nuñ altınınta 37
	tilgänilig o. üzäsintä 15
osuğluğ	“gibi, ... mahiyetinde, benzer”
	o. +ın 14
oıra	“tersine karşısında, karşı; orta”
	oı. +ta 26
ozğur-	“kurtarmak”
	ötrülüp o. -ğalı kutğargalı 133
Ö	
ödün	“zaman, vakit”
	ol ö. 134
ögdi	“övgü”
	ö. sözläğü ol 93
ögir-	“sevinmek, kıvanmak, memnun olmak”
	ö. -ü sävinü 85
ögirt-	“sevindirmek”
	tilig köñüllüg ö. -ä 84
ögiz	“nehir, ırmak”
	taluy ö. +üg 31, 33
	taluy ö. üzä 4
öñi	“başka, ayrı, diğer, farklı”
	ö. 16

- ö. ötrülürlər adatın 127
- ö. ymä 40
- öñi ymä** “bundan başka, ayrıca”
- ö. 40
- öñlüg** “renkli”
- kara ö. ärip 8
- kara ö. +lüg 171
- kızıl ö. 55, 60, 74, 77
- yürüñ ö. 144, 159
- öriñ-** “ortaya çıkarmak; beslemek, yetiştirmek”
- bodi köñül ö. -p 140
- ötrül- ~ ötrül-** “ayrılmak; kurtulmak”
- öñi ö. -ürlər adatın 127
- ö. -üp özgürgalı 133
- ötün-** “arz etmek, rica etmek”
- inçä tep ö. -di 136
- yalvaru ö. -mişkä 102
- yeti ärsär sözlöp ö. -gü ol 93
- öz** “kendi”
- käntü ö. +kä 45
- käntü ö. +nün 43, 46
- käntü ö. +üg 28
- ö. +kä 5

ö. +läriñ tillärintä 81

ö. +nün yürekin 52

ö. +nün yüräk içintä 140

ö. +nün yüräktin 63

özän “bir şeyin merkezi”

ö. +intä 54

P

padmasanbau-a < Skr. *padmasambhava* “bir Guru adı”

p. bahşını 7

p. bahşınıñ 19

pukiñ-si < Çin. 普慶寺 *pu qing si* “manastır ismi”

p. virharlıg 106

puny-a-şiri << Skr. *Puṇyaśrī* “özel isim, bir tercüman ismi”

mān p. 102

S

sadana < Toch B. *sātam* < Skr. *sādhana* “meditasyon uygulama metni”

bo s. +nı 100

sadu sadu < Toch A. *sādhu*, < Sogd. *s'δw* < Skr. *sādhu* “onaylama anlamına gelen doğru, muhteşem, iyi”

s. 104

sakın- “tasavvur etmek, düşünmek, düşünceye dalmak”

aşık bolmışın s. -ğu ol 75, 78

bolmışın s. -ğu ol 71, 166

s. -ğu ol 6, 16, 24, 29, 40, 54, 55, 61, 65, 67, 156, 164

s. -ıp 54

s. -mak ärsär 28, 37, 48

s. -mak ärür 26, 34

yarlıkamışların s. -ıp 86

sakınç

“düşünce, fikir; niyet”

s.-ın 109

s. +lıglarğa 108

sansız

“sayısız”

ülgüsüz s. 124

sapdati

< Skr. *Saptati* “özel isim”

s. açarı 100

säkiz ~ säkiz

“sekiz”

s. yalpırgak lenhua 53

yüz s. 148

sävin-

“sevinmek”

ögirü s. -ü 86

sıkış

“sıkıntı, keder, kaygı”

s. +lıg tınlıgların 137

sınar

“taraf, cihet”

alkutın sınar 122

soltın s. +ınta 32

oñtın s. +ıntan 30

sukanç(ı)ğ “tatlı, iyi, hoş güzel, sevimli”

s. körklä 118

sukanç(ı)ğ körklä ikileme “hoş, tatlı, güzel”

s. nom çäçäki 118

soka “özellikle”

uğrayu s. 129

sol “sol, şark, doğu”

s. ağakın yıkip 171

s. +tın 149

s. +tın sıñarınta 32

sözlä- “söylemek”

ögdi s. -gü ol 93

s. -gü ol 165

s. -māk ü. 73, 76, 79

yeti ärsär s. -p 92

sudur < Toch A., B. *sutär* ~ *sütär*, < Sogd. *swtr* ~ *swttr* < Skr. *sūtra* “sutra, dini kitap, vaaz kitabı”

s. içintäki 119

sun- “kendine doğru çekmek”

oñ adaktın s. -up 169

süñük “kemik”

... s. 10

süt	“süt” ät’öz tözlüg s. +kä 80
süzök	“saf, katıksız, arı” s. kertgünç köñüllüg 115

Ş

şakimuni	< TochA., B. <i>śākyamuni</i> < Gāndhārī <i>śakimuṇi</i> - < Skr. <i>śākyamuni</i> “Buda adı” ş. 135
şazın	< TochA., B. <i>śāsaṃ</i> < Skr. <i>śāsana</i> “öğreti, disiplin” bo tankarıǵlıǵ nom ş. 49 nom ş. küzätçilär 35
şilavanı	< Toch B. <i>śilavānde</i> ~ <i>śilawande</i> < Skr. <i>śīlavat</i> “keşiş” pukıñ si virharlıǵ ş. +lar 107
şipkan	<Çin. <i>shi-kan</i> “on kök, takvimde kullanılan on kısımlı bir devre” kutluǵ bıñ ş.-lıǵ 110 küi ş. +lıǵ 105

T

takı	“ve, dahi” ...tra t. diravilar 70
takıǵu	“yıl ve gün adı” t. yıl 105

taluy	“büyük su birikintisi, deniz” t. ögiz 3 t. ögizüg 31, 33
tamağa	“baskı; damga” t. +a 129
tana	“boncuk, inci” yüz säkiz t. 149
tana monçuk	ikileme “inci, boncuk”
tankarığ	“söz, yemin, vaat” bo t. +lıg nom şazın 48
tapıg	“saygı, hürmet; hizmet, ibadet” bo t. üzä 85
tarka	“acı, keder” açıg t. ämgäkig 126
taş	“dış” t. +tınkı hiri tägräsintä 161
täg	“benzer, gibi” tıkmiş t. 23
tägin-	“saygılı biçimde yapmak, lütfetmek” ävirü t. -tim 103 üç inağ t. -ip 139 t. -ürtä 126
tägrä	“çevre” hiri užikniñ t. +sintä 56

- hiri uşikniñ t. +sintä 160
- hiri t. +sintä 161
- tägzin-** “dönmek; dolaşmak”
- oñtın t. -ü 59
- tälim** “çok”
- üküş t. 125
- täñri täñrisi** “tanrı tanrısı”
- t. burkanka 135
- täñri** “Tanrı, Allah; yaratıcı, ilah”
- täñri t. +si burkanka 135
- t. täñrisi burkanka 135
- täp-** “teklemek, tepmek, ezmek”
- makişvarini t. -ä turur 172
- täpräť-** “kımlıdatmak, sarsmak, titretmek”
- yeel üzä t. -mäk 69
- te-** “demek, söylemek”
- inçä t. -p ötündi 135
- kutğargalı t. -p 134
- oom-a huñ hiri : oom mani padmi huñ : oom tum-a kay-i nama sah-a
hariniy-a açä hiri-y-a huñ-ça idam baliñ ka ka kahi kahi huñ bt t. -p 91
- oom-a huñ t. -p 73
- t. -p 128
- tık-** “doldurmak; dizmek, sıralamak”
- t. -miş täğ 23

tınlıg ~ tınl(ı)ğ “canlı”

alku kamağ t. +lar 130

sıkışlıg t. +ların 137

t. +lar 41

t. +lar üçün 121

yüz miñ tümen t. +lar 124

tiklin- “dikilmek”

t. -ip aşanmak üzä 83

til “dil, lisan”

özläriniñ t. +lärintä 81

t. tözlüg 73

t. +ig 84

tilgän “çakra; tekerlek, çark, daire”

ay t. +i 142

lenhualıg ay t. +i 158

oot t. +i 67

yeel t. +i 64

kün ay t. +ilig orun 22

t. +ilig orun üzäsintä 15

tolu “hep, tam, dolu”

t. yarlıkar 23

torku “ipek”

äsri t. 154

tök-	“dökmek, bırakmak” t. -gü ol 96
töpü	“tepe” t. +tä 7
tört	“dört” t. kolluğ 145 t. uğuşluğ 42
tözlüg	“asıllı, esaslı, temelli” çakini t. bolup 43 ät’öz t. sütkä 80 köñül t. 77 til t. 73
tur-	“yardımcı fiil: bir eylemin gerçekleşmeye devam ettiğini bildirir” bödiyü t.-ur 3 içgerü t.-ur 46 kavşuru t. -ur 147 kötürü t. -ur 44 makişvarini täpä t. -ur 172 t. -ur 164, 171 yarlıgın bütürü t. -ur 48
tuğ-	“tutmak” lenhua t. -ar 151 monçuk t. -ar 149

tutuz- “tembihlemek; söylemek”

aymış t. -mış yarlığın 47

tümäg “süs, ziynet”

eğiş t. +kä 11

tümäglig “süslü”

eğişlig t. 1, 12, 153

t. bo tapıg 85

tümän “sayı: on bin”

yüz miñ t. tınlıglar 124

tüşür- “sevk etmek; düşürmek”

darni nomka t. -däçilär 131

...ni t. -üp 170

U

uğrayu “doğru, tam”

u. soka 129

uğrayu soka ikileme “özellikle, kesin”

u. 129

uğuş “nesil, soy”

tınlıglar u. +ı 125

uğuşluğ “soy, nesil, kabile, tür, sınıf”

tört u. 42

ulal- “ulanmak, sürdürülmek”

sakınçlıqlarğa ul. -zun 109

u. -u kälmiş bahşılarnı 17, 25

uluğ “yüce, kutsal; ulu, büyük”

ağır u. 111

upasi < Sogd. wp's'y < Skr. upāsaka “mümin”

u. böri buka 116

uşik ~ užik bkz. **aşik** “kutsal hece”

am u. 66

bo on u. +lär 58

ol u. +lärtin 59

hiri u. 55

huŋ u. +niŋ 160

hiri u. +niŋ tägräsintä 56

y(a)ŋ u. 63

Ü

üç “üç”

ü. mağ 139

ü. ärsär 92

ü. ärdinilärtä 114

üçün “için”

äşidmiş ü. 128

tınlıqlar ü. 121

üçünç	“üçüncü” ü. katın 79
üdär-	ü. -ü 170
üküş	“çok” ö. tälim 125
üküş tälim	ikileme “çok, sayısız” ö. 125
ün-	“ortaya çıkmak; yükselmek” am użik ü. -üp barıp 66 ü. -üp 173 użik ü. -üp barıp 64 yaruk ü. -üp 82 yaruk ö. -üp barıp 68
üntür-	“çıkarmak” balını ü. -üp 95
ülgüsüz	“ölçüsüz, sayısız” ü. sansız 124
ülgüsüz sansız	ikileme “sayısız, çok” ü. tınlıǵlar 124
ün	“ses” ü. üntürüp 2
üntür-	“yükseltmek, çıkartmak”

	ün ü. +üp 2
üstün	“üst, üstte”
	ü. yınak 24
	ü. yınakınta 20
üstünki	“üstteki”
	ü. 146
üzä	“üstünde, üst, yukarıda; ile; tarafından”
	ü. 1, 4
	ay tilgäni ü. 142
	bo tapıg ü. 85
	burkan bahşı üze 117
	busat baçak kün ü. 112
	äsriñü ärdinilig ü. 152
	lenhualıg ay tilgäni ü. 158
	orun ü. +sintä 22
	sözlämäk ü. 73, 76, 79
	taluy ögiz ü. 4
	tiklinip aşanmak ü. 83
	tilgänilig orun ü. +sintä 15
	yeel ü. 69

V

v(a)şir	< Skr. <i>vajra</i> “Vajra; elmas”
----------------	------------------------------------

v. bagdaşını 155

v(i)rhar < Skr. *vihāra* “manastır”

pukiñ si v. +lğ 107

Y

y(a)rlıg “buyruk”

aymış tutuzmış y. +ın 47

yogaçarı < TochA., B. *yogācāre* < Skr. *yogācārin* “Yoga ustası, Yoga Ekolü’nün ustası”

y. körklüg 9

y(a)ñ < Skr. *yañ* “bir ritüel hecesi”

y. uşık 63

yalınlıg “alevli, parlak”

çoğlug y. ärür 9

yalpırğak “yaprak”

säkiz y. +lğ lenhua 53

yalvar- “yalvarmak, niyaz etmek”

y. ötünmişkä 101

yana “yine, bundan başka”

y. 134

yañ “ritüel, seremoni, örf, gelenek, usül”

bo y. +ta 108

yañı “gün”

	bir y. 112
yarat-	“yaratmak, oluşturmak”
	bahşının y. -mış bo sadanani 100
yarlıka-	“emretmek, buyurmak; söylemek, dilemek, ortaya çıkmak; lütfetmek”
	y. -ar 16
	tolu y. -ar 23
yarlıkamış	“buyruk”
	y. -mışların sakınıp 86
yaruk	“aydınlık”
	y. ünüp 82
	y. ünüp barıp 68
yeg	“üstün, iyi”
	yertinçülüg yertinçülügtä y. 39
yegirmi	“sayı: yirmi”
	beş y. +kâ 106
yer	“yer”
	arığ y. +tä 95
yeti	“sayı: yedi”
	y. ärsär 92
yık-	“yıkmaq, devirmek”
	sol adakın y. -ıp 171
yıl	“yıl”
	küskü y. 111
	takıgu y. 105

- yıñak** “cihet, yön, taraf, istikamet”
altın y. 25, 34
üstün y. +ınta 20
- yeel** “rüzgar, yel”
ootlug yalınlug y. üzä 69
y. tilgäni 64
- yertinçülüg** “yeryüzünden olan, dünyalı”
y. yertinçülügtä yeg 38
yirtünçülüg y. +tä yeg 38
- ymä** “ve, da/de, dahi, bile”
öñi y. 41
y. 17, 42, 110
- yol** “yol”
altı y. +takı 41
- yumış** “iş, hizmet”
iş y. kılğuçı 35
- yüräk** “yürek, kalp”
bodisatavnıñ y. +intä 157
öznüñ y. içintä 141
öznüñ y. +in 52
öznüñ y. +tin 63
- yürüñ** “beyaz (süt ya da gümüş rengi), ak”
y. öñlög 144

	y. öñlüg 159
yüüzlüg	“yüzlü, çehrelî”
	bir y. 145
yüz	“sayı: yüz”
	y. miñ tümen tınlıǵlar 124
	y. säkiž 148

KAYNAKÇA

- Ağca, Ferruh (2015). Eski Türkçe *kö:k teŋri* ve *kö:k kalık* İkillemeleri Üzerine. *Türkbilig*, 2015(30), 201-221.
- Ağca, Ferruh ve Arıcan, Arzu (2019). Eski Uygurca Kolofonlar Hakkında. Şaban Doğan (ed.) *Türk Moğol Dil Tarih Kültür Araştırmaları* (s. 15-27). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ağca, Ferruh (2021). *Dillik Ölçütlere Göre Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arıcan, Arzu (2018). *Uygurca Kolofonların Dili Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Arslan, Hüsnü Çağdaş (2018). Eski Uygur Türkçesi Budist Metinlerdeki Sanskritçe Kökenli Bazı Özel Adlar Üzerine. A. Deniz Abik (ed.), *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı Filoloji ve Edebiyat* (s. 98-115). Adana: Akademisyen Kitabevi.
- Bahir, Cody R. (2018). Reformulating the Appropriated and Relinking the Chain: Challenges of Lineage and Legitimacy in Zhenyan Revivalism. Fabienne Jagou (ed.), *The hybridity of Buddhism: Contemporary Encounters between Tibetan and Chinese Traditions in Taiwan and the Mainland* (s. 91-108). Paris: École Française d'Extrême Orient.
- Bayraktar Erten, Nesrin (2002). Asıl Sayı Sıfatları ve Sıfat Tamlamalarında Çokluk Eki Uyumsuzluğu. Nurettin Demir ve Fikret Turan (ed.), *Scholarly Depth and Accuracy, Lars Johanson Armağanı* (s. 63-71). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Beer, Robert (2015). *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols* (e-kitap). Boulder: Shambhala Publications.
- Benfey, Theodor (1866). *Sanskrit-English Dictionary: With References to the Best Editions of Sanskrit Authors and Etymologies and Comparisons of Cognate Words*

Chiefly in Greek, Latin, Gothic and Anglo-Saxon. London: Longmans, Green and Co.

Bhattacharyya, Benoytosh (1958). *The Indian Buddhist Iconography, Mainly Based on The Sādhnamālā and Cognate Tantric Texts of Rituals.* Calcutta: Firma K.L. Mukhopadhyay.

Bodhisattva. (t.y.). 06 Ekim 2021 tarihinde <http://www.tibetanbuddhistencyclopedia.com/en/index.php?title=Bodhisattva> adlı genel ağdan erişildi.

Burmistrov, Sergei (2018). The Concept of Dravya in Yogācāra and Vaiśeṣika: a Comparative Philosophical Analysis. *Written Monuments of the Orient*, 4(1), 55-77.

Buswell, Robert E. ve Lopez, Donald S. (2014). *The Princeton Dictionary of Buddhism.* Princeton: Princeton University Press.

Caferoğlu, Ahmet (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clark, Larry V. (1982). The Manichean Turkic Pothi-Book. *Altorientalische Forschungen*, 9(JG), s. 145-218.

Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish.* Oxford: Oxford University Press.

Conze, Edward (2008). *Buddhism: A Short History.* Oxford: Oneworld Publications.

Cullen, Christopher (2017). *The foundations of Celestial Reckoning Three Ancient Chinese Astronomical Systems.* London: Routledge.

Çelik, Neslihan (2019). Buddhist Çevre Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Yabancı Kökenli Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), 391-402.

Das, Sarat Chandra (1902). *A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms.* Calcutta: The Bengal Secretariat Book.

- Demir, Nurettin ve Emine Yılmaz (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özcan Devrez, Ceyda (2020). *Eski Uyğurca Kuanşi İm Pusa İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Edgerton, Franklin (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit, Grammar and Dictionary. Vol. II: Dictionary*. New Haven, Yale University Press.
- Eitel, John Ernest (1904). *Hand-book of Chinese Buddhism: Being a Sanskrit-Chinese Dictionary, with Vocabularies of Buddhist Terms in Pali, Singhalese, Siamese, Burmese, Tibetan, Mongolian and Japanese*. Tokyo: Sanshusha.
- Elverskog, Johan (1997). *Uygur Buddhist Literature*. Silk Road Studies I. Brepols.
- Eraslan, Kemal (2012). *Eski Uyğur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Erdal, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.
- Gabain, Annemarie von (1935). *Die uigurische Übersetzung der Biographi Hüen-tsangs*. Berlin: Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wissenschaften.
- Gabain, Annemarie von (1950). *Altürkische Grammatik mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch mit vier Schrifttafeln und sieben Schriftproben (Zweite, verbesserte Auflage)*. Leipzig: Otto Harrossowitz.
- Getty, Alice (1914). *The Gods of Northern Buddhism: Their History, Iconography and Progressive Evolution Through the Northern Buddhist Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Gharib, Badr al-Zaman (1995). *Sogdian Dictionary Sogdian-Persian-English*. Tahrān: Ferhangān Publications.
- Grünwedel, Albert (1900). *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei*. Leipzig: F. A. Brockhaus.

- Gulcalı, Zemire (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gyatso, Janet (2018). An Avalokiteśvara Sādhana. Donald S. Lopez (ed.), *Religions of Tibet in Practice: Abridged Edition* (s. 194-198). Princeton: Princeton University Press.
- Hazai, Georg (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 23(1), s. 1–21.
- Hazai, Georg ve Zieme, Peter (1971). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu"*. *Berliner Turfantexte I*. Berlin: Akademie Verlag.
- Hopkins, Jeffrey ve Paul Hackett (2016). *The Uma Institute for Tibetan Studies Tibetan Sanskrit-English Dictionary*. Dyke, VA: Uma Institute for Tibetan Studies.
- İsi, Hasan (2020). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Budist Bir Terim Olarak 'Sadu (Skr. Sadhu)'. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20 (1), s. 41-58.
- İsi, Hasan (2021). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, Georg ve Peter Zieme (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. *Berliner Turfantexte VII*. Berlin: Akademie Verlag.
- Kara, Georg ve Peter Zieme (1977). *Die uigurischen Übersetzung des Guruyogas Tiefer Weg von Saskya Pandita und der Mañjuśrīnāmasagīti*. *Berliner Turfantexte VIII*. Berlin: Akademie Verlag.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaayak, Tümer (2021). *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş-Metin Aktarma-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kasai, Yukiyo (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone*. *Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.

- Keskin, Berker (2019). Eski Uygur Çatiklerinde “Zaman” Kavramı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(1), s. 87-115.
- Kaya, Ceval (2021). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kılıç Cengiz, Ayşe (2021). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Knüppel, Michael (2013). *Heilkundliche, volksreligiöse und Ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Monier-Williams, Sir M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Oxford.
- Müller, Friedrich Wilhelm Karl (1910). *Uigurica II*. Berlin: Abhandlungen der preußischen Akademie der Wissenschaften.
- Nadelyaev V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar’*. Leningrad: Nauka.
- Oppert, Gustav (1880). *List of Sanskrit Manuscripts of Southern India. Vol. I*. Madras: Government Press.
- Ölmez, Mehmet (1991). *Altun Yaruk III. Kitap (=5. Bölüm). (Suvarṇaprabhāsūtra)*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Ölmez, Mehmet (1998). Tibet Buddhizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi. Mehmet Ölmez ve Jens Peter Laut (haz.), *Bahşı Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags/60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı* (s. 261-293). İstanbul: Simurg Yayınları.
- Ölmez, Mehmet (2017). Eski Uygurca İkilimler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 65 (2), s. 243-311.
- Ölmez, Mehmet ve Uğur Uzunkaya (2017). Eski Uygurcada Tibet Budizmi. *Belleten*, 65(1), s. 61-89.

- Özbay, Betül (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Polat, Ülkü (2017). Eski Uygur Türkçesinde Saygı Bildiren (ötün-, tegin-, yarlıka-, yükün-) Yarı Tasvir Fiilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), s. 2012-2026.
- Powers, John (2007). *Introduction to Tibetan Buddhism*. New York: Snow Lion Publications.
- Räsänen, Martti (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Raschmann, Simone-Cristiane (2014). What do we know about the use of manuscripts among the Old Uighurs in the Turfan region?. Nalina Balbir ve Maria Szuppe (ed.) *Lecteurs et copistes dans les traditions manuscrites iraniennes, indiennes et centrasiatiques/Scribes and Readers in Iranian, Indian and Central Asian Manuscript Traditions = Eurasian Studies*, XII(1–2), 523–540 & xiii–xx.
- Sander, Lore ve Waldschmidt, Ernst (1980). *Sanskrit Handschriften aus den Turfanfunden. Teil IV. Ergänzungsband zu Teil 1-3 mit Textwiedergaben, Berichtigungen und Wörterverzeichnissen* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland 10, 4). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Schaaik, Sam van (2006). The Tibetan Avalokiteśvara Cult in the Tenth Century: Evidence from the Dunhuang Manuscripts. Ronald M. Davidson and Christian Wedemeyer (ed.), *Tibetan Buddhist Literature and Praxis, Proceedings of the Tenth Seminar of the IATS, 2003, Volume 4* (s. 55-72). Leiden: Brill.
- Schaaik, Sam van (2008) A Definition of Mahāyoga: Sources from the Dunhuang Manuscripts. Harunaga Isaacson (ed.), *Tantric Studies, Vol. 1* (s. 58–63.) Hamburg: Centre for Tantric Studies.
- Soothill, William Edward ve Lewis Hodous (2014). *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*. London and New York: Routledge.

- Şen, Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.
- Tavkul, Ufuk (2007). Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 4(1), s. 25-45.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Talat (2014). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, Semih (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III*. Berlin: Akademie Verlag.
- Tokyürek, Hacer (2005). *Eski Türkçede (VIII. yy. - XI. yy.) Yardımcı Fiiller* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Tokyürek, Hacer (2018a). Budist Uygur Metinlerinde Mandal Kılmak Töreni Üzerine. *Türkiyat Mecmuası* 28(1), s. 163-178.
- Tokyürek, Hacer (2018b). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokyürek, Hacer (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turfanforschung (t.y.). Uigurische Texte. 14 Ocak 2022 tarihinde http://turfan.bbaw.de/dta/u/dta_u_index.htm adlı genel ağdan erişildi.
- Uigurisches Wörterbuch. (t.y.). 14 Ocak 2022 tarihinde <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=UWB#0> adlı genel ağdan erişildi.
- Uzunkaya, Uğur (2021). *Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri Açıklamalar-Dizin)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ünal, Orçun (2019). Klasik ve Orta Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler I (A-D). *Journal of Old Turkic Studies* 3(2), s. 502-615.

Vatec. (t.y.). Vatec. 14 Ocak 2022 tarihinde <https://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/> adlı genel ağdan erişildi.

Yogapedia (t.y.). 16 Ocak 2022 tarihinde <https://www.yogapedia.com/definition/10431/yam> adlı genel ağdan erişildi.

Wedemeyer, Christian K. (2013), *Making Sense of Tantric Buddhism. History, Semiology and Transgression in the Indian Tradition*. New York: Columbia University Press.

Wilkens, Jens (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen*. Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

www.wisdomlib.org. (10 Eylül 2020). Acaryasaptati. 14 Ocak 2022 tarihinde <https://www.wisdomlib.org/definition/acaryasaptati> adlı genel ağdan erişildi.

Yakup, Abdurishid (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, Unbestimmte Fragmente und Nachträge*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yakup, Abdurishid ve Michael Knüppel (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yakup, Abdurishid (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur. Berliner Turfantexte XXVIII*. Turnhout: Brepols.

Yang, Fuxue ve Zhang Haijuan (2017). Mongol Rulers, Yugur Subjects, and Tibetan Buddhism. Yael Bentor ve Meier Shahar (ed.), *Chinese and Tibetan Esoteric Buddhism, Studies on East Asian religious; Vol. I* (s. 377-386). Leiden/Boston: Brill.

Zieme, Peter (1981). Bemerkungen zur Datierung uigurischer Blockdrucke. *Journal Asiatique*, 269, s. 385-399.

Zieme, Peter (1975). Zur buddhistischen Stabreimdichtung der alten Uiguren. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 29(2), s. 187-211.

Zieme, Peter (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. *Berliner Turfantexte XIII*, Berlin: Akademie Verlag.

Zieme, Peter (2000). *Vimalakīrtinirdeśasūtra*. *Berliner Turfantexte XX*. Belgium: Brepols.

Zieme, Peter (2005). *Magische Texte des Uigurischen Buddhismus*. *Berliner Turfantexte XXIII*. Belgium: Brepols.

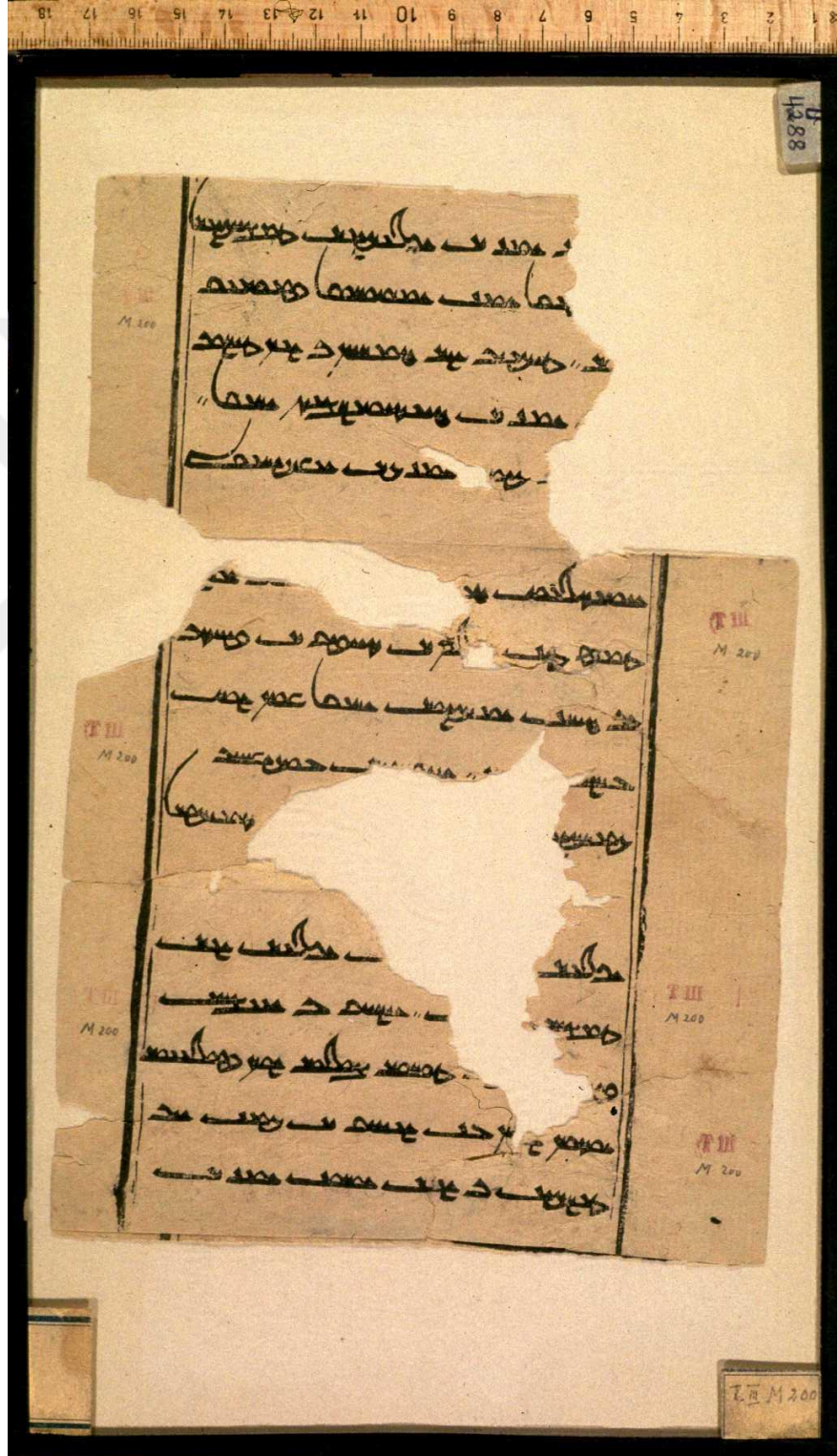
Zieme, Peter (2015). Local Literatures: Uighur. Jonathan A. Silk, Oskar von Hinüber, Vincent Eltschinger (ed.), *Brill's Encyclopedia of Buddhism, Vol. I: Literature and Languages* (s. 871-882). Leiden: Brill.

TIPKIBASIM

Katalog No: AH 11, 273/Kayıt No: U 4288/ Bulunduğu Yer: T III M 200

Sayfa a-b-c

Katalog No: AH 11, 274/Kayıt No: U 4706/ Bulunduğu Yer: T III M 183

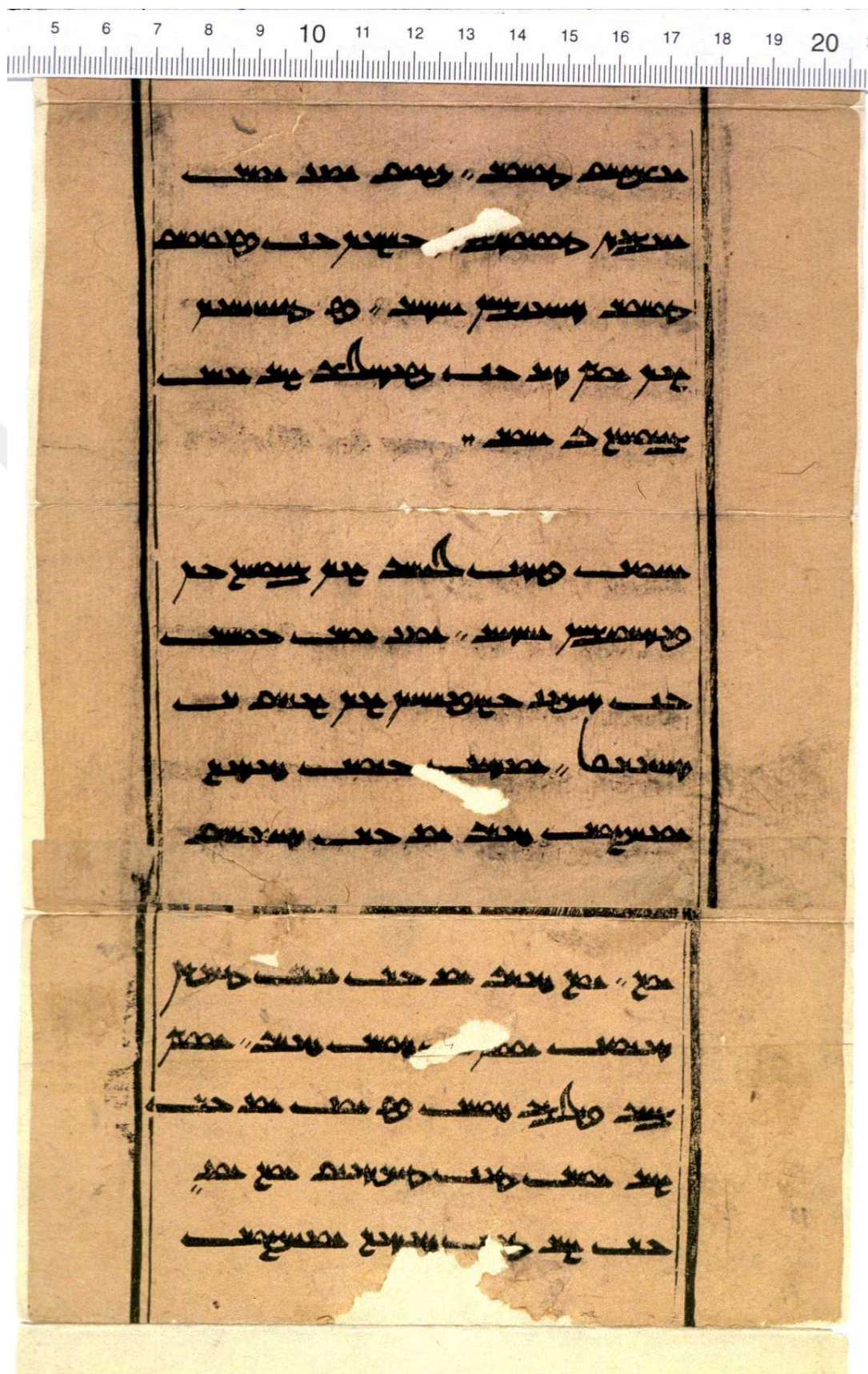
Sayfa a-b-c

Sayfa d-e-f

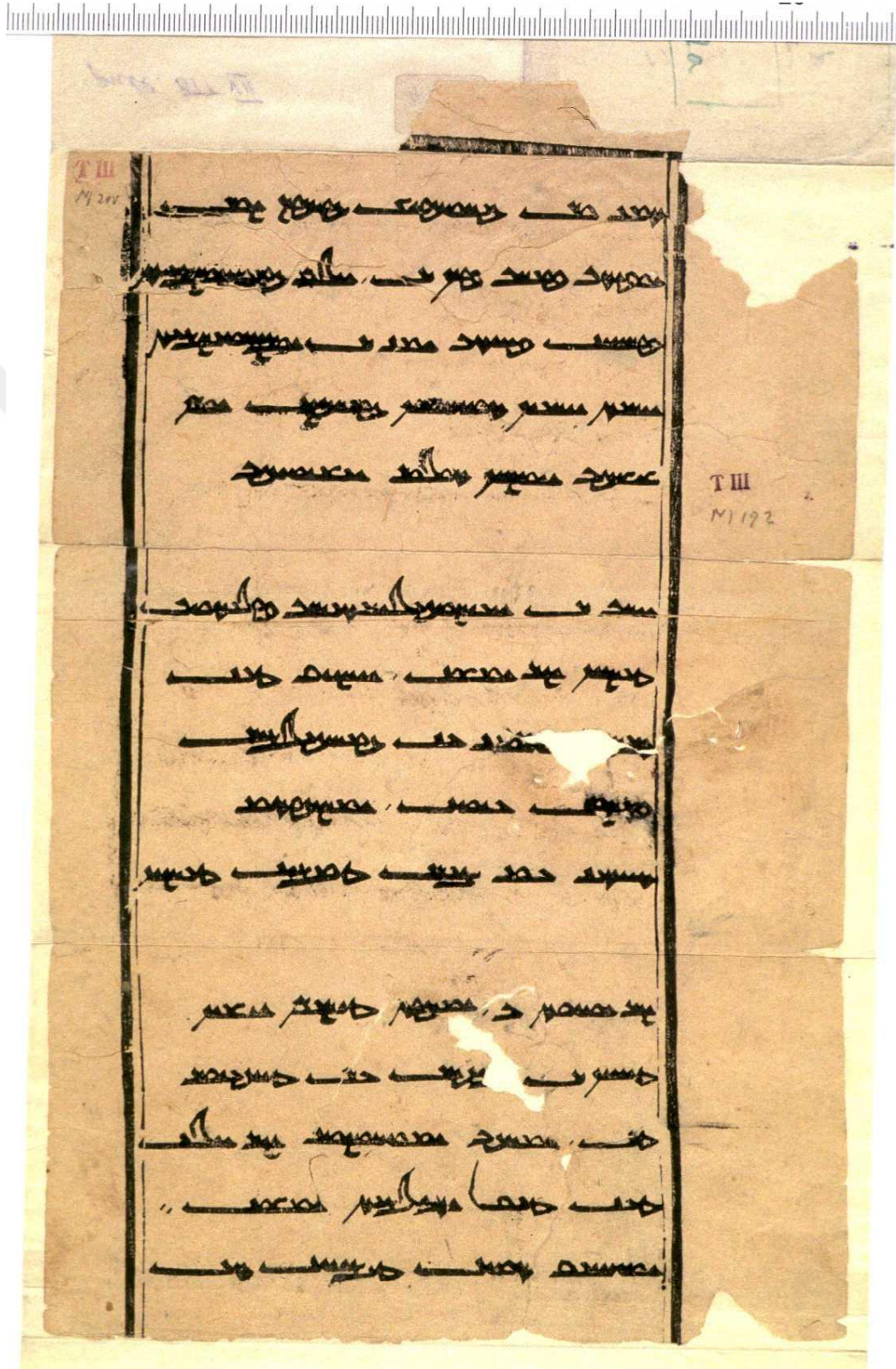
Sayfa g-h-i

Katalog No: AH 11, 275/Kayıt No: U 4708/ Bulunduğu Yer: T III M 192a

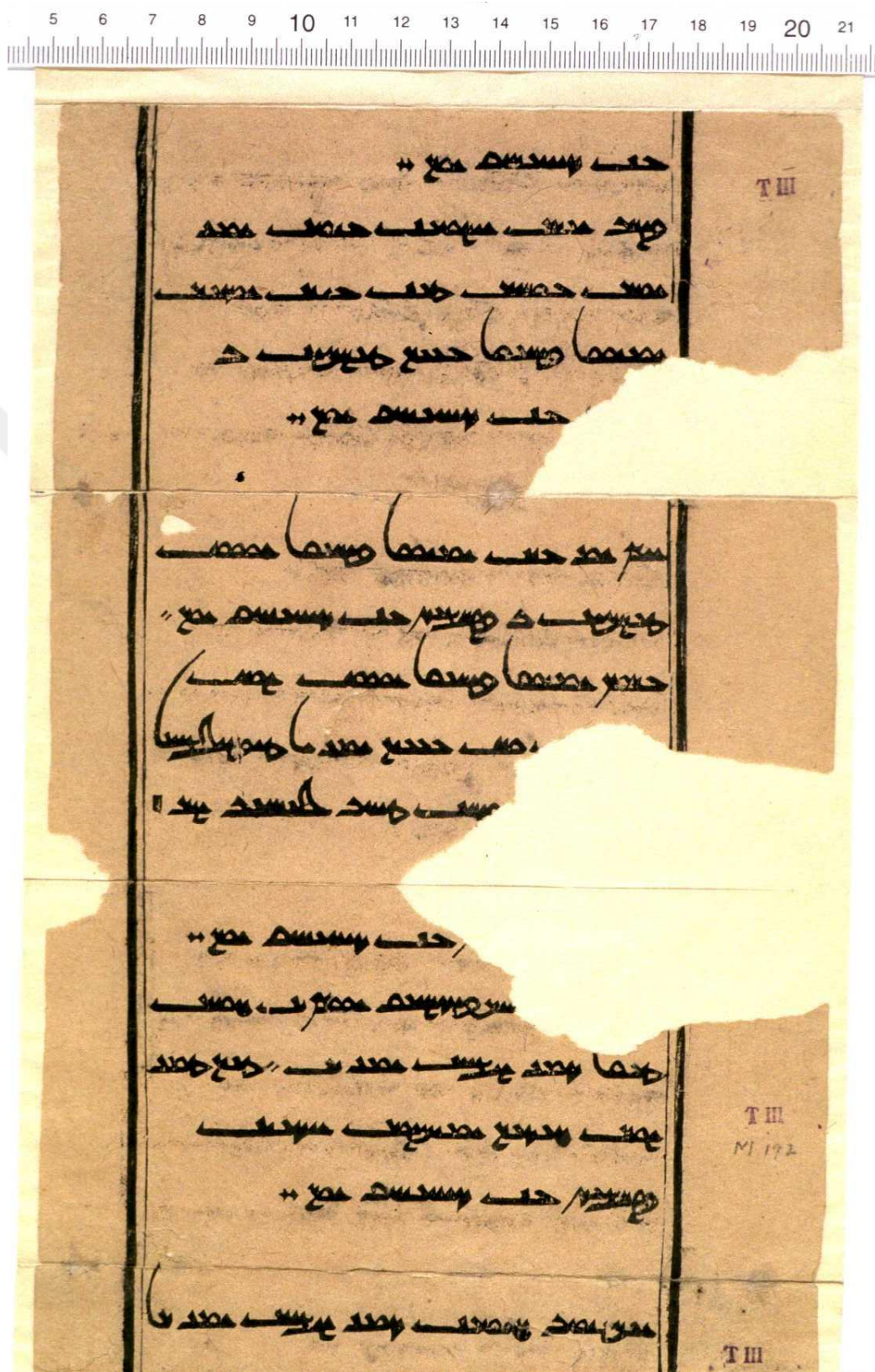
Fragman a

Sayfa a-b-c

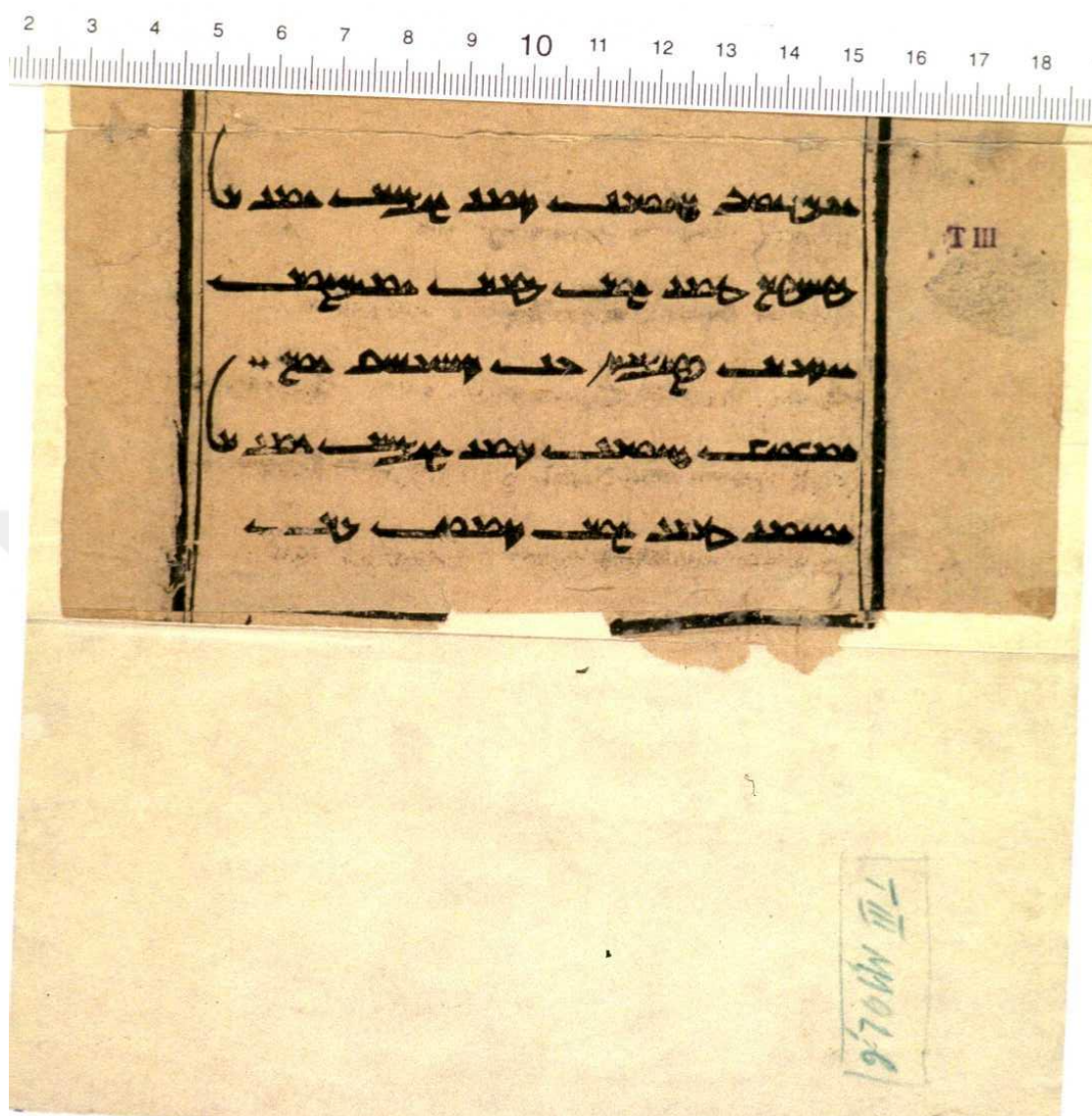

Fragman b

Sayfa a-b-c

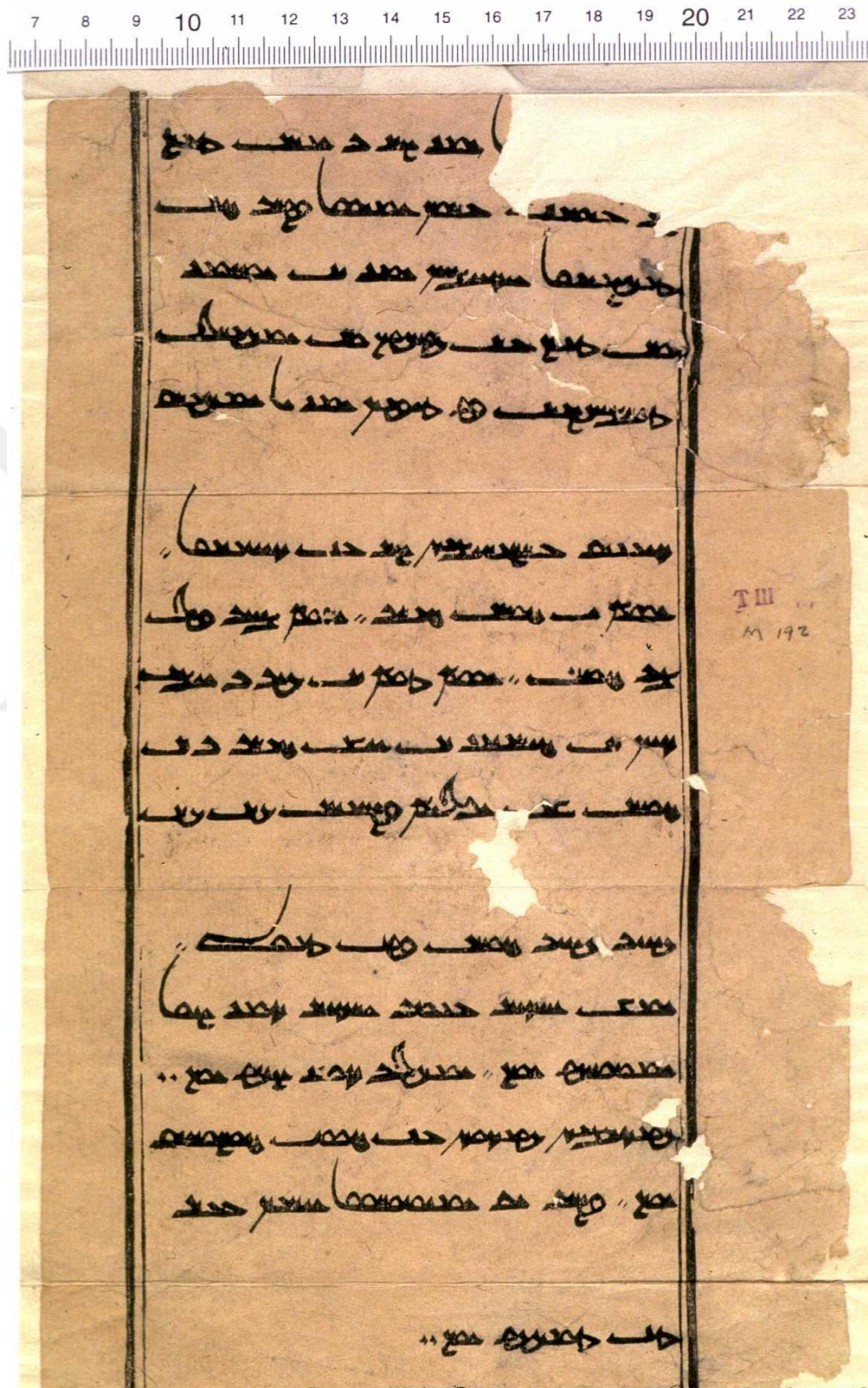

Sayfa d

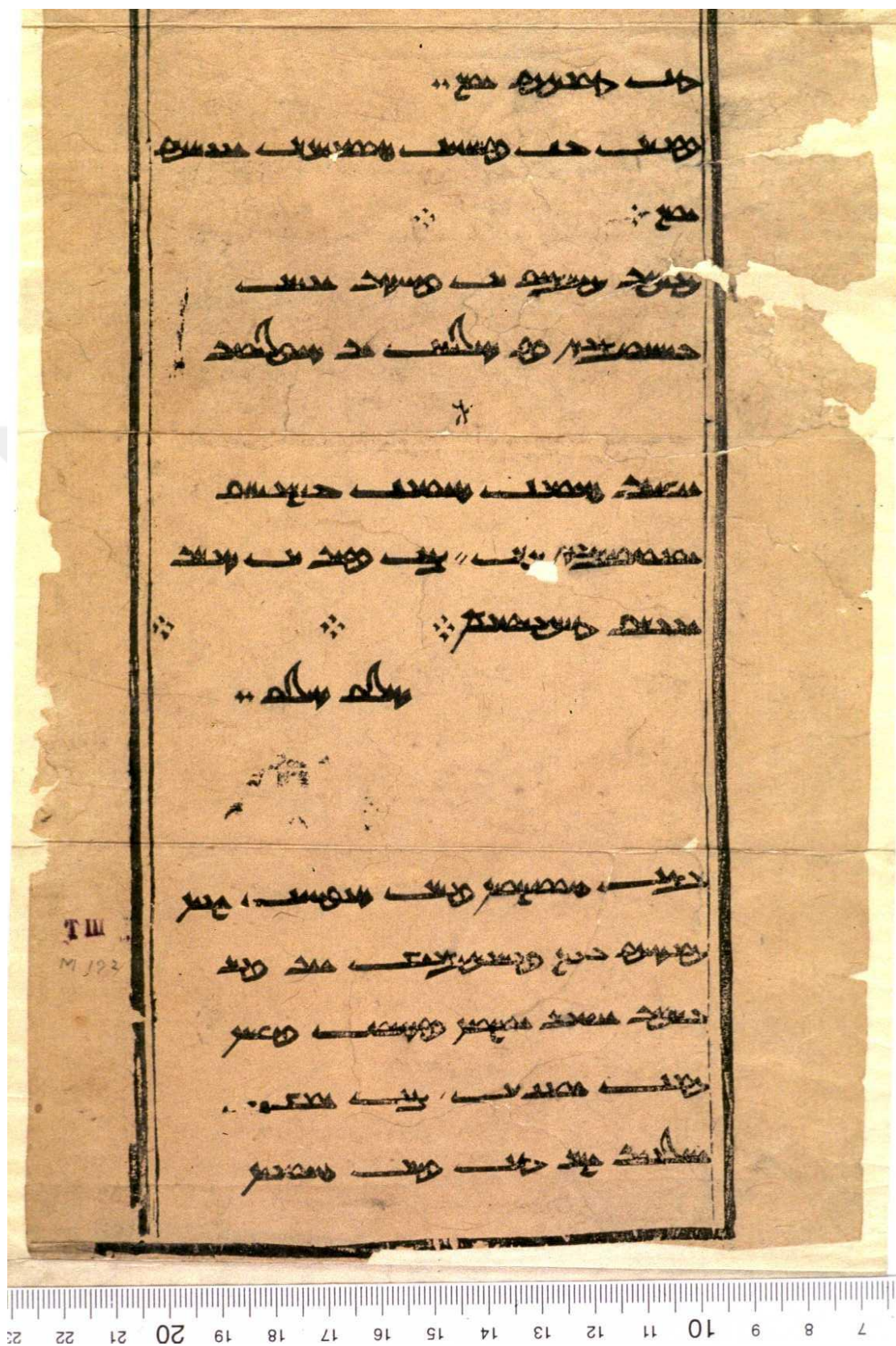

Katalog No: AH 11, 276/Kayıt No: U 4710/ Bulunduğu Yer: T III M 192b

Sayfa a-b-c

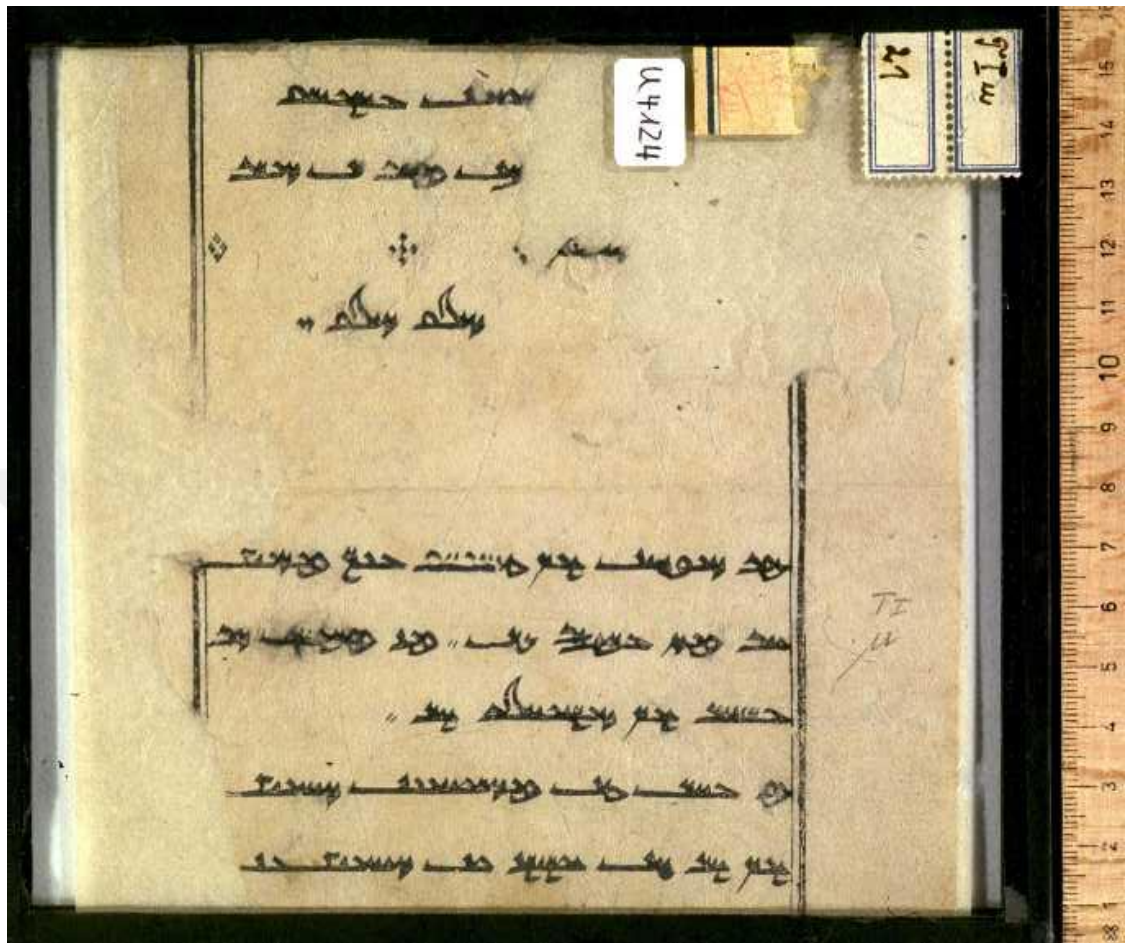

Sayfa d-e-f

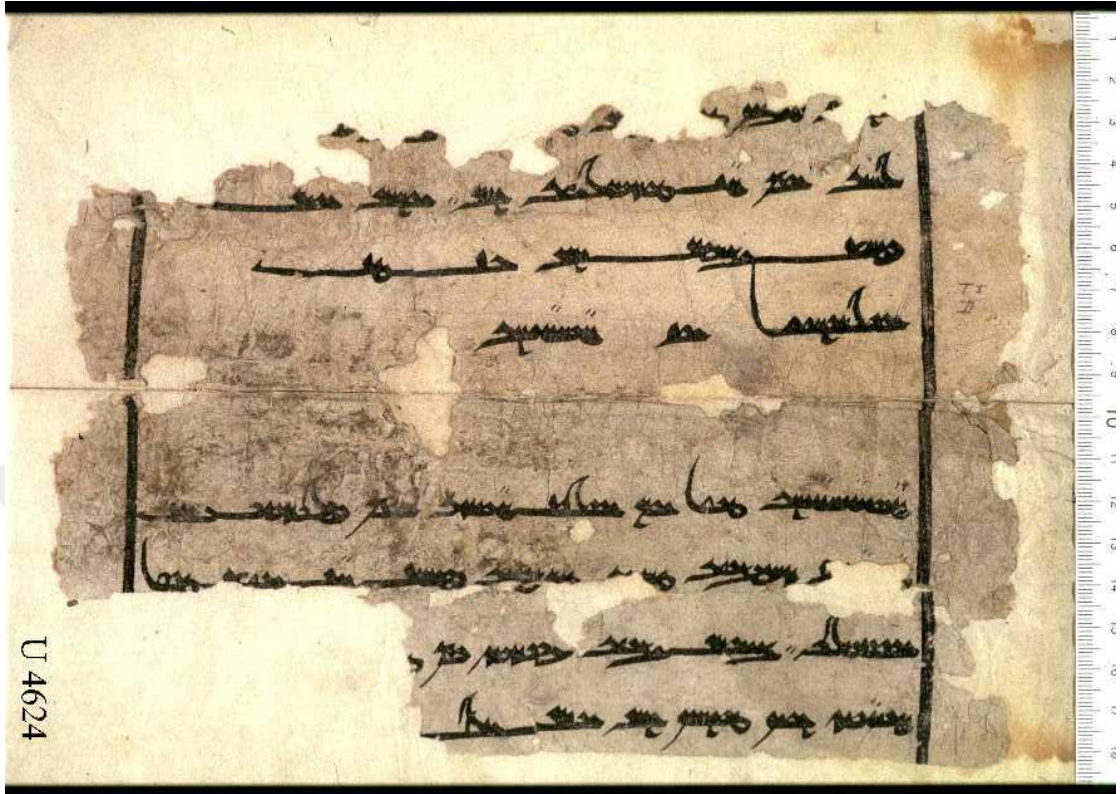
Katalog No: AH 11, 277/Kayıt No: U 4124/ Bulunduğu Yer: T I II

Sayfa a-b

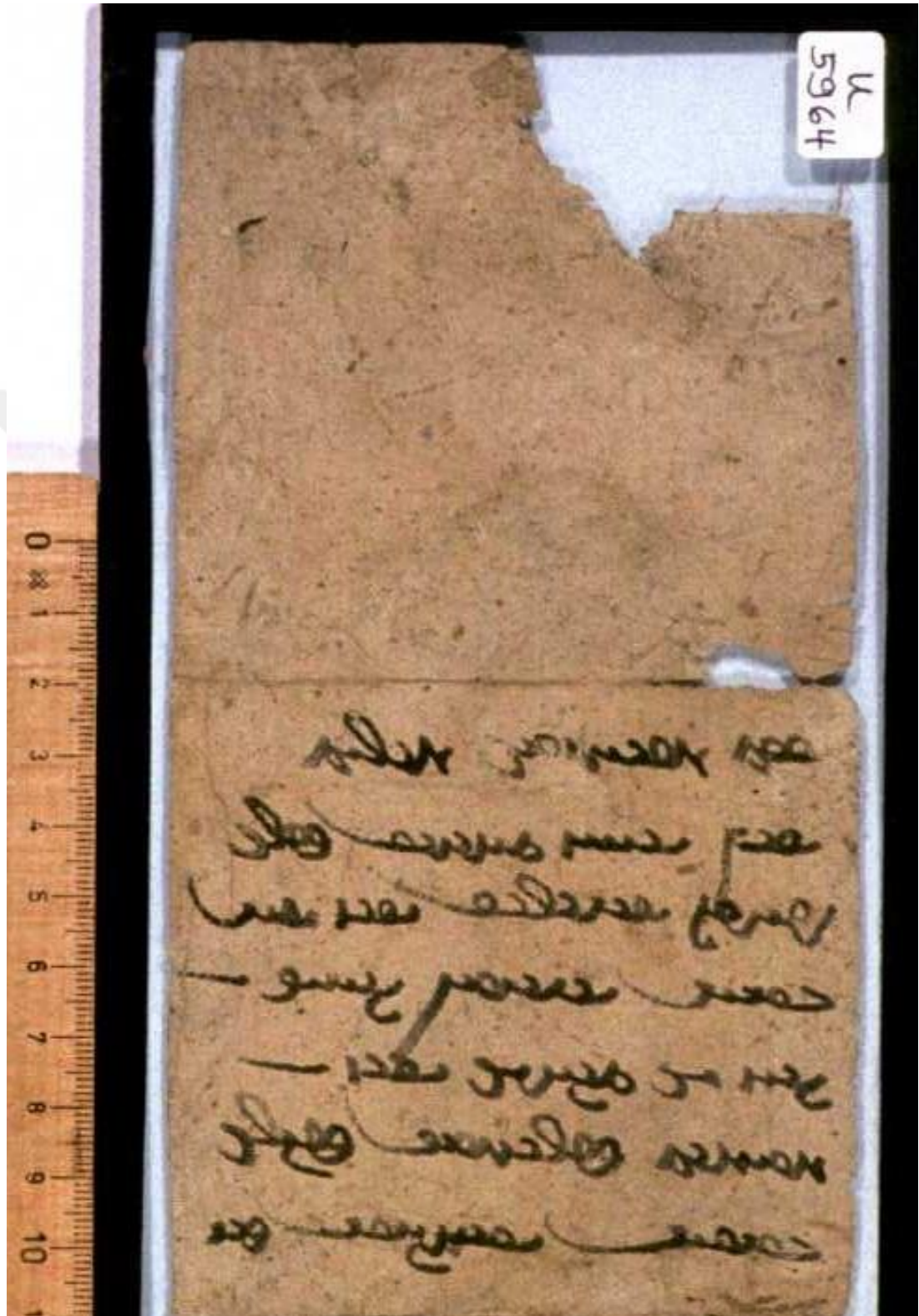
Katalog No: AH 15, 372/Kayıt No: U 4624/ Bulunduğu Yer: T I D

Sayfa a-b

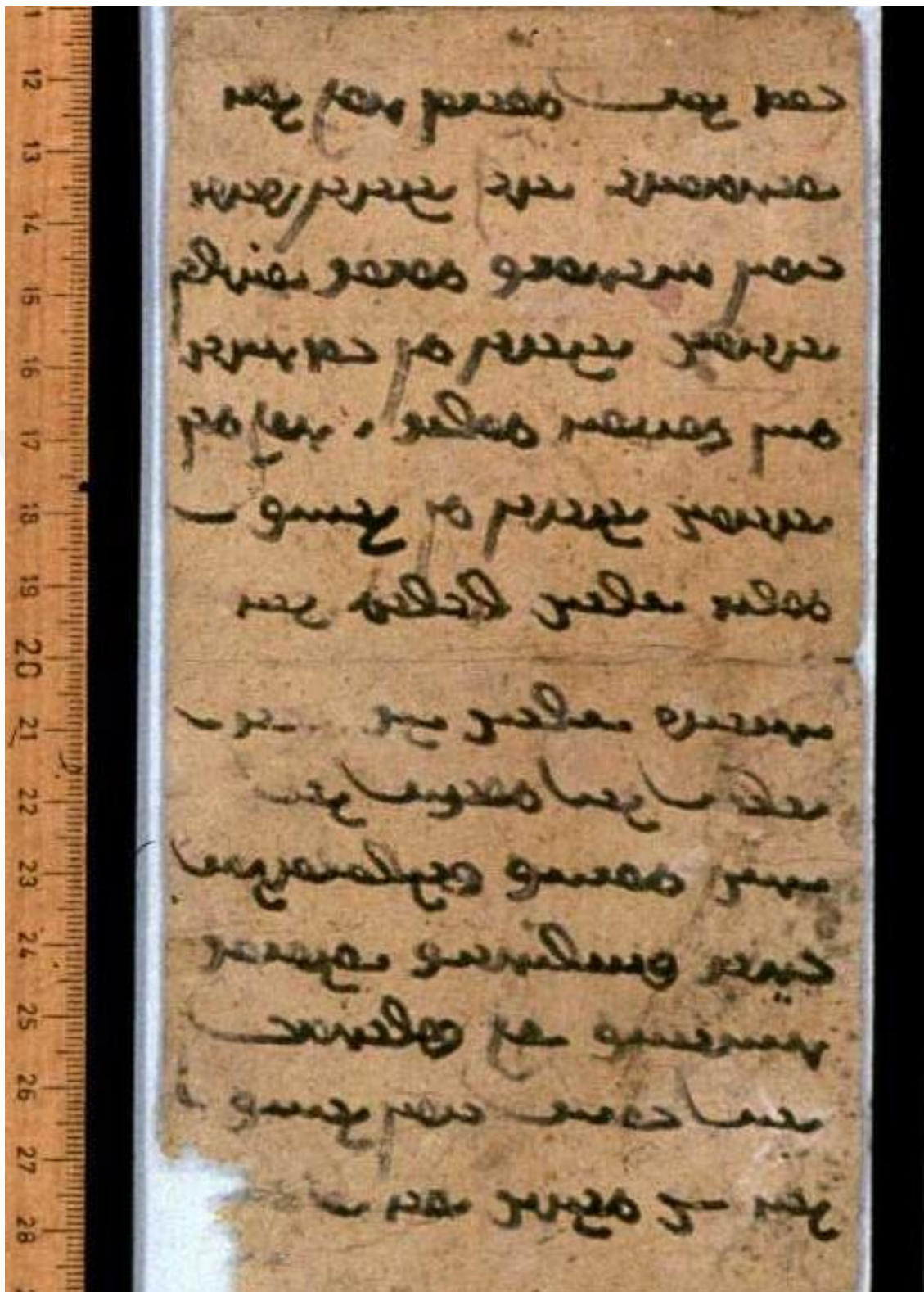

Katalog No: AH 17, 263/Kayıt No: U 5964/ Bulunduğu Yer: T III M

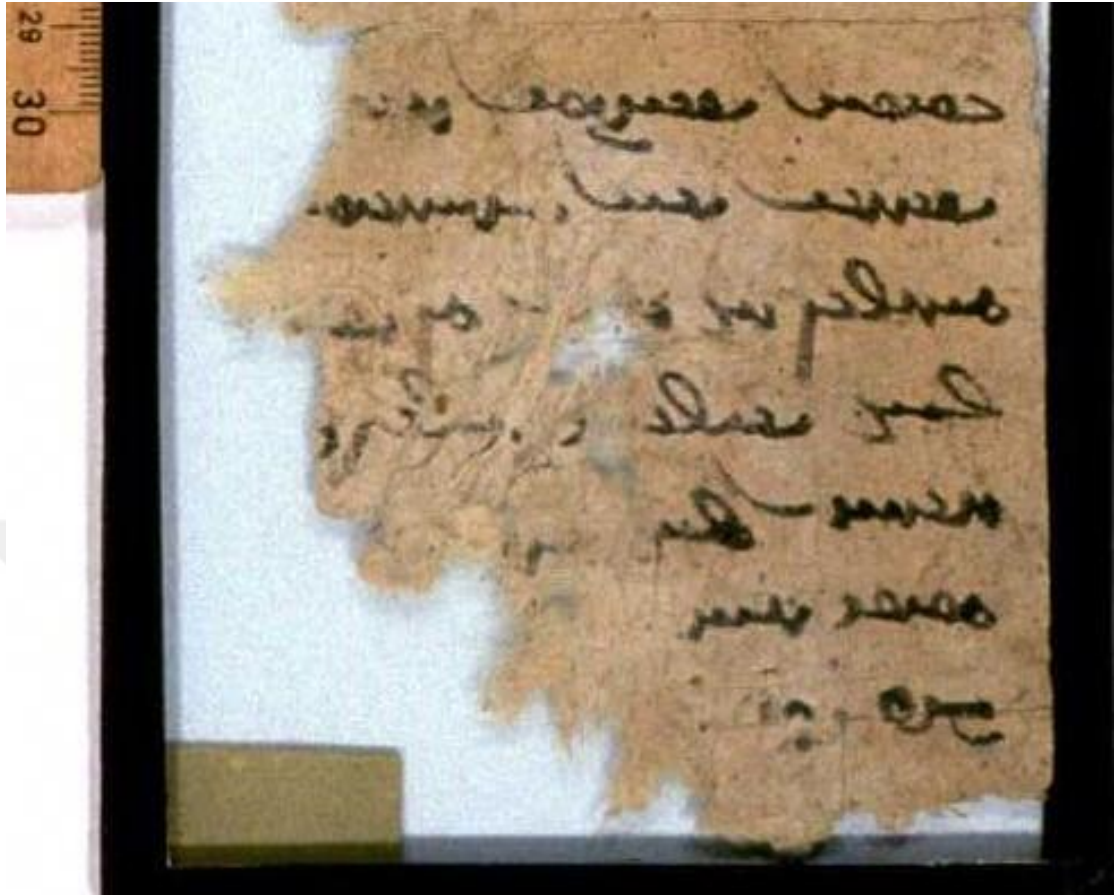
1-7. satırlar

8-21. satırlar

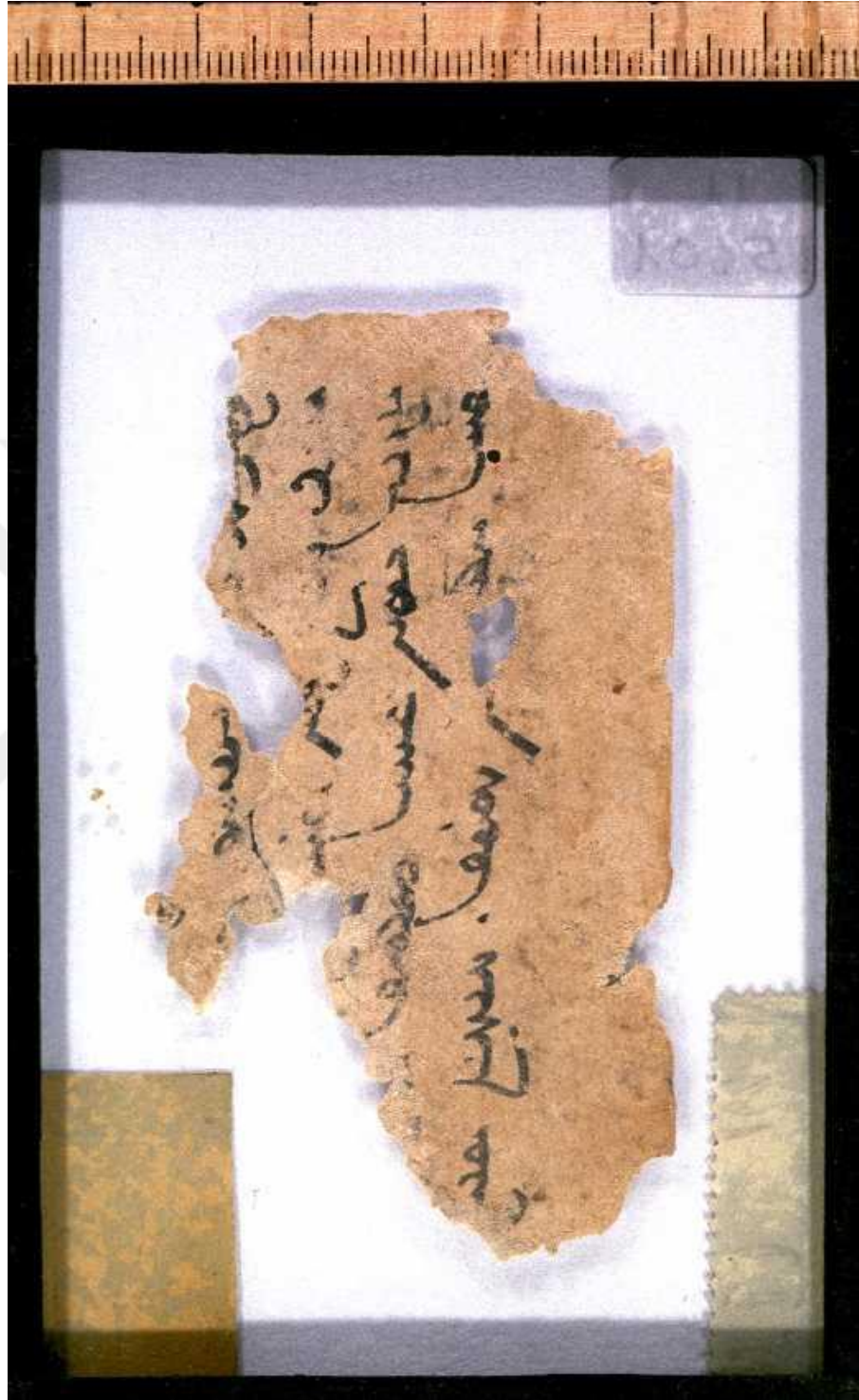

22-28. Satırlar

Katalog No: AH 17, 265/Kayıt No: U 5601/ Bulunduğu Yer: T II D 161

Ön yüz

Arka yüz

EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/06/2022

Tez Başlığı : **ESKİ UYGURCA TANTRİK BİR METİN: AVALOKİTEŞVARA-SÂDHANA**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 177 sayfalık kısmına ilişkin, 11/06/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç
- 4- ☐ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11/06/2022

Adı Soyadı:	Ali DOĞAN
Öğrenci No:	N18220787
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Türk Dili

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Emine YILMAZ

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 11/06/2022

Thesis Title : **A TANTRIC TEXT OF THE OLD UIGHUR: AVALOKĪTEŚVARA-SĀDHANA**

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/06/2022 for the total of 177 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ Bibliography/Works Cited excluded
- ☒ Quotes excluded
- ☐ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

11/06/2022

Name Surname: Ali DOĞAN
Student No: N18220787
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Language

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Emine YILMAZ

EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 11/06/2022

Tez Başlığı: **ESKİ UYGURCA TANTRİK BİR METİN: AVALOKİTEŞVARA-SĀDHANA**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11/06/2022

Adı Soyadı: Ali DOĞAN
Öğrenci No: N18220787
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Türk Dili
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Emine YILMAZ

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0.312.2976860

Faks: 0.3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 11/06/2022

Thesis Title: **A TANTRIC TEXT OF THE OLD UIGHUR: AVALOKĪTEŚVARA-SĀDHANA**

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

11/06/2022

Name Surname: Ali DOĞAN
Student No: N18220787
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Language
Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Emine YILMAZ